

De Alarmisten

Anton 1918-1933

Constandse

3e JAARGANG

No. 4

10 CENT

alarm

Anarchistisch Maandblad

Beheer: A. L. CONSTANDSE
Asterstraat 132, Den Haag

15 Mei 1925

Als „anarchisten“ ruziëren — was het anarchoisme!

INHOUD: Titelplaat Marcelon — Syndicalistische Vakorganisaties en het Anarchisme — Het I.A.A. Congres — De I.A.A. — De strijd in de Venes — Uit de pers. — Nieuwe Uitgaven — Soc. politieke kroniek.

Steunpilaren der maatschappij

De speurhonden der
bourgeoisie ruiken wild.

De alarmisten 1918-1933

De alarmisten 1918-1933
Politieke teksten, gedichten,
essays en tekeningen uit
de anarchistische tijdschriften
Alarm en Opstand
Ingeleid en samengesteld
door Anton Constandse

De geschiedenis 1915-1975
Twee keizers, één volk
een reizen naar
de zandbergen
aan de Oostzee
Ingeleid en samengesteld
door Anton Constant
de Koning

ISBN 90 290 0130 5

1975

Inhoud

9 Inleiding

De vrolijke jaren [9] – *De duistere keerzijden* [12] – *De revolutionairen* [16] – *De anarchisten* [19] – *Contact met de kunst* [23] – *Hoe Alarm' ontstond* [26] – *Het maandblad Opstand* [30] – *Neem en eet* [32] – *De duivel werkt met logica* – *Rebellie der gedeklasseerden* [36] – *Het jaar der reactie: 1933* [37] – *Epiloog* [39]

Politieke teksten

- 43 De keizer is gevlucht (P. J. Troelstra op 11 november 1918 te Rotterdam)
- 44 Opruiing (Bart de Ligt op 26 juni 1921 te Den Haag)
- 45 Manifest over bedrijfsbezetting, omstreeks 1920
- 46 A. Souchy – De anarchisten van de 'Nabat'. *Alarm* 1923, nr 10.
- 49 'Wij lijden geen honger in Rusland.' *Alarm* 1922, nr 4
- 50 Gedachten. *Alarm* 1922, nr 3
- 51 Niet de naaktheid... *Alarm* 1922, nr 5
- 51 [A. L. Constandse] – De pruiken. *Alarm* 1922, nr 4
- 52 A. J. Jansma – Luiheid en kapitalisme. *Alarm* 1922, nr 6
- 53 De SDAP na vijfentwintig jaar parlementarisme. Met een houtsneede van Rüdiger Berlit. *Alarm* 1922, nr 7
- 54 A. L. C. [A. L. Constandse] – Leuzen en daden. *Opstand* 1926, nr 2
- 57 De IVV-Vredesengel. *Alarm* 1923, Kerstnummer
- 58 [A. L. C.] – De schepping. *Alarm* 1922, nr 7
- 59 P. A. Kooijman – Produktieve associatie. *Alarm* 1922, nr 7
- 61 Jacq. Krul – Aforismen. *Alarm* 1922, nr 7
- 62 Na de oorlog, tekening van George Grosz. *Alarm* 1923, nr 6
- 63 Albert Libertad – Laten we het goed en duidelijk zeggen. *Alarm* 1923, nr 4
- 64 A. L. C. – De kunstmatigheid der kunst. *Alarm* 1923, nr 6
- 67 Walt Whitman – Lied van de wentelende aarde. Met een houtsneede van Jan Wiegers. *Alarm* 1924, nr 7
- 68 A. L. C. – Superieur. *Alarm* 1923, nr 6
- 69 Jo de Haas – Zielkundige uitbuiting. *Alarm* 1924, nr 9
- 71 Jacq. Krul – Maximes. *Alarm* 1924, nr 8
- 73 A. L. C. – De revolutie en de kunst. *Alarm* 1924, nr 10
- 75 Olie-socialisten. *Alarm* 1924, nr 9
- 76 Jo de Haas – Partijen en vakorganisaties. *Opstand* 1926, nr 1

- 79 Jacq. Krul – Realiteiten en variaties. *Alarm* 1924, nr 10
 80 Een heilige der bourgeoisie. *Alarm* 1925, nr 3
 81 A. L. C. – Kropotkin over de vakorganisatie. *Opstand* 1926, nr 6
 85 Tussen fabriek en kazerne. Met een houtsnode van Daenen. *Opstand* 1926, nr 2
 86 Fritz Brupbacher – Rondom de moraal. *Alarm* 1923, nr 10
 88 G. Hamer [A. L. C.] – De nieuwe organisatievormen. *Opstand* 1926, nr 3
 89 Hoe blanken beschaven. *Opstand* 1926, nr 2
 90 Sacco en Vanzetti. *Opstand* 1927, nr 11
 91 Manifest, Redt het leven van Sacco en Vanzetti!
 92 A. L. C. – Coöperaties en associaties. *Opstand* 1927, nr 11
 96 Het verkiezingsbedrog. *Opstand* 1927, nr 8
 97 A. L. C. – Misdaad en straf. *Opstand* 1927, nr 2
 102 Hij heeft geen eerbied voor 't gezag... Met een houtsnode van Frans Masereel. *Opstand* 1926, nr 3
 103 A. Elsee [A. L. C.] – De universiteit jubileert (fragment). 1932
 106 Opruiend manifest aan alle arbeiders. Februari 1933
 108 A. L. C. – De Zeven Provinciën. Februari 1933

Poëzie

- 111 Henk Eikeboom – F. Domela Nieuwenhuis. *Opstand* 1926, nr 5
 111 [Onbekend] – De gevangene. *Alarm* 1923, nr 1
 112 [Onbekend] – Gebed van het Kamerlid. *Alarm* 1922, nr 2
 112 G. de Groot – Vrij. *Alarm* 1922, nr 3
 113 [Onbekend] – Stormzang. *Alarm* 1922, nr 4
 113 G. de Groot – Zó. *Alarm* 1922, nr 5
 114 G. de Groot – Ruimte! *Alarm* 1922, nr 5
 114 Jacq. Krul – Zondagavond. *Alarm* 1923, nr 6
 117 Meyer Polak – Sneeuw. *Alarm* 1924, nr 10
 118 Jacq. Krul – Vrije jeugd. *Alarm* 1924, nr 11
 119 [Onbekend] – Het parlamentslied. *Alarm* 1926, nr 6
 120 Oskar Kanehl [vert. C. L. de Weyer] – Slagveld. *Alarm* 1924, nr 2
 121 Oskar Kanehl – Soldaten! *Alarm* 1924, nr 1
 121 Henk Eikeboom [naar J. Dodel-Elding] – Mea maxima culpa. *Alarm* 1924, nr 10
 123 Oskar Kanehl [vert. A. L. C.] – Straat vrij! *Alarm* 1924, nr 10
 124 Oskar Kanehl [vert. A. L. C.] – Vaderland. *Alarm* 1923, nr 5
 124 John Henry Mackay [vert. Henk Eikeboom] – Anarchie.

Alarm 1923, nr 4

- 125 Oskar Kanehl [vert. Henk Eikeboom] – Ineenstorting. *Alarm* 1924, nr 3
- 125 John Henry Mackay [vrije bewerking] – De Staat. *Alarm* 1922, nr 6
- 126 Willem Dorhuys [naar Emile Armand] – Vooruitzicht. *Alarm* 1922, nr 3
- 126 Emile Armand [vert. A. L. C.] – Revolutionaire zang. *Opstand* 1926, nr 4
- 127 A. E. Fröhlich [vert. onbekend] – Het Kamerlid. *Opstand* 1926, nr 2
- 128 Louise Michel [vert. A. L. C.] – Het lied der revolutie. *Alarm* 1922, nr 3

Essays

- 131 A. L. C. – Moderne dichtkunst. *Alarm* 1922, nr 2
- 135 A. L. C. – George Grosz. *Alarm* 1922, nr 3
- 137 D. Kok – Het anarchistisch element bij Lao Tsze. *Alarm* 1922, nr 7
- 140 Max Hermann-Neisse – Goethe en het proletariaat. *Alarm* 1922, nr 8
- 142 C. L. de Weyer – De mens wordt geboren. *Alarm* 1922, nr 8
- 144 A. L. C. – De drie rijken. *Alarm* 1923, nr 10
- 147 A. L. C. – Emile Armand. *Alarm* 1923, nr 11
- 150 A. L. C. – Nestor Machno. *Alarm* 1923, nr 11
- 153 I. K. Bonset [Theo van Doesburg] – Wat is Dada? *Alarm* 1923, nr 6
- 154 A. L. C. – Kunst als beroep [fragment]. *Alarm* 1923, nr 6
- 155 A. L. C. – Käthe Kollwitz. *Alarm* 1924, nr 10
- 156 A. L. C. – Bakoenin en wij. *Opstand* 1926, nr 1
- 159 A. L. C. – Herman Gorter. *Opstand* 1927, nr 5

Inleiding

De vrolijke jaren

Het is na 1945 enige tijd gewoonte geweest, de periode na de eerste wereldoorlog de naam mee te geven van 'the gay twenties'. Men zou vermoeden dat deze in zwang geraakte hobby om te gewagen van 'de vrolijke jaren na twintig', berustte op enige boosaardigheid. Dit was in het algemeen niet het geval. De pretmakende en plezierzoekende middengroepen der samenleving idealiseerden in 1945, na de hardvochtige bezetting, het verleden en dus de jaren na een oorlog waar Nederland buiten was gebleven. Nu kost het wel enige moeite, in de jaren na twintig de bronnen der vreugde te vinden.

De economische conjunctuur was wisselend. Wel werd de werkweek van achtenveertig uur ingevoerd, met een vrije zaterdagmiddag. En het algemeen kiesrecht gold als een verworvenheid der progressieve krachten. Die tevredenheid werd gedempt door het feit, dat het vrouwenkiesrecht de behoudende partijen ten goede kwam en dat de gelijkstelling van christelijke, openbare en neutrale scholen aan de klerikale instanties een begeerde financiële injectie gaf. Men deed een stap vooruit op het gebied van de sociale zekerheid (die weldra wreed zou worden geschokt door de economische crisis) en van het ziekenfondswezen. Maar dat waren toch niet de oorzaken voor een welbehagen, dat velen zich na 1945 meenden te kunnen herinneren.

Waarschijnlijk was voor de middenlagen van de bevolking het leven gezellig. De oorspronkelijk bestaande woningnood was al omstreeks 1925 ruimschoots opgeheven. Het was druk, licht en bedrijvig op het Rembrandtplein in Amsterdam, de Coolsingel in Rotterdam en rond de Passage in Den Haag. De dancings kwamen in trek, de charleston, foxtrot, step, met de onsterfelijke wals. Er was veel variété, vaak elke veertien dagen een ander programma met circusnummers op het toneel. De operette bloeide: soms geïmporteerd uit Wenen, zoals door het gezelschap van Hirsch, soms meer aangepast aan de vaderlandse smaak, met veel zangklichten zoals die wel door Bijleveld en van Aerschot werden gegeven. Dan waren er de zingende conferenciers. Voor de minnaars van een vleugje Franse geest Jean Louis Pisuisse, die overigens met zijn vrouw in 1927 aan de voet van het standbeeld van Rembrandt werd doodgeschoten door een medeminnaar die ter plaatse zelfmoord pleegde; voor de kleine man, de bescheiden burger met zin voor humor Louis

Dauids; en Koos Speenhoff, de bard met de gitaar, vertegenwoordigde de fatsoenlijke gein van de burger, benevens het medelijden met de slechtweggekomen stakkerds: de verlaten vrouw, het behoeftige oudje, het misdeelde kind. Op een wat lager niveau vergaarden zich roem (en kapitaal) de 'volkse' Kees Pruis, de authentieke zanger van tranenwekkende smartlappen Willy Derby, en met meer guitige liedjes en zwakke imitaties van Maurice Chevalier de broeder van de genoemde Willy, de populaire Lou Bandy. Maar werkelijk groots kon daar zijn, in de revues van Ter Hall, de geraffineerde clown Buziau. En wat ontspanning aangaat op het toneel kon men ook genieten van de prestaties van uitgeweken Russische artiesten, verenigd in het Kunsttheater, of in het cabaret. Meer dan genoeg, zou men zeggen, om lustgevoelens te blijven baren. En een zekere losheid van seksuele zeden, de verlokking van een vleugje pornografie drongen in het calvinistische bolwerk door.

Blijkbaar dus redenen om te spreken van 'vrolijke jaren'. Tot geruststelling van de burger, zo moet men dan ook opmerken, speelde dit ganse bedrijf zich af binnen de perken van het geijkte cultuurpatroon. Geen van de genoemde helden van de kleine kunst tastte de grondslagen van de samenleving aan, integendeel. Probeerde iemand dat wel, zoals de liedjeszanger Dumont (G. A. van den Berg) of de echt 'proletarische' Klaas Driehuis, dan was zijn plaats zelden of nooit Pschorr in Rotterdam, het Kurhaus of Scala in Den Haag of een der duurdere vermaakcentra van Amsterdam. Revue, operette, cabaret bedoelden kennelijk de middenklassen te verstrooien, zonder hen met schuldgevoelens lastig te vallen. Want de liedjes die herinnerden aan het verdriet betroffen of iedereen, of de lagere standen waarmee men deernis moest hebben. De liefdadigheid en het Leger des Heils, welke commerciële vlekken daaraan ook mochten kleven, waren bijna onaantastbaar omdat ze stevig op de basis stonden van de persoonlijke eigendom, de barmhartigheid en de genade Gods. Als Louis Dauids, of Koos Speenhoff, of Willy Derby een traan deden wegpinken van mededogen, dan was het in het besef van de ongeschoktheid der burgerlijke orde waarin ze geïntegreerd waren. Vandaar dat men ook licht de algemene populariteit kon begrijpen van Charley Chaplin, wiens grote films hier altijd met enige vertraging aankwamen: *The Kid* van 1920, *Gold Rush* van 1925, *City Lights* van 1931. Zijn cynische en meest boosaardige komedie, *Monsieur Verdoux*, zou pas in 1946 ontstaan na een oorlog die in de jaren twintig nog onvoorstelbaar was. De Charley van de 'vrolijke' periode was een kleine man die de klappen

kreeg, een sympathieke slimmerd die zich met geest het leven redde, en ook niet veel meer. Maar die in zijn noodlot berustte en dan zielig en eenzaam zijn weg ging. Nadat men hartelijk om hem had kunnen lachen. De radio en de film droegen bij tot de ontspanning, evenals de nieuwe muziek, zoals de jazz.

Nu was echter Charley Chaplin al een grensgeval. In het algemeen was de film eerder somber dan zonnig, en men behoefde de film noir niet na 1945 nog eens uit te vinden. Greta Garbo begon (met Asta Nielsen als ster) in *Die freudlose Gasse*, een somber beeld van 'stervend Wenen'. Ze bleef haar roep danken aan het beeld ener tragédienne, en het was in 1939, in *Ninotscha*, dat ze voor het eerst mocht lachen... toen iedereen wel zou willen schreien. De meer schalks bedoelde Marlene Dietrich, een actrice met grotere mogelijkheden, maakte voor het eerst naam in *Der Blaue Engel*, een draak met de melodramatische geweldenaar Emil Jannings. De regisseur Fritz Lang, met het adembenemende *Mörder*, de als monumentaal bedoelde *Nibelungenen* de afschrikwekkende *Furyscheen* zowel de dreiging van de mateloze macht als die van het geweld te voorvoelen. De kitsch van *Caligari* openbaarde een niet gering portie sadisme. En welk een melancholie in de acteurs die twintig jaar lang het Franse filmdoek beheersten, met hun soms fascinerende suggesties: de koele mysterieuze Jouvett; de met zijn ietwat raadselachtige ogen door driften bewogen Jean Gabin; de kwetsbare Arletty. En de komieke Fernandel of de parmantige Françoise Rosay konden de balans van de film niet naar de lichtzijde doen overslaan.

Daar kwam dan omstreeks 1925 de golf van vertaalde herinneringen aan de oorlog. Deze was voor P. H. Ritter jr., in zijn dikke documentaire, een *Donkere poort* geweest, maar voor degenen die hem hadden beleefd, een helse mensenslaching. Henri Barbusse, die in zijn *De Hel* al een naturalistisch en pessimistisch relaas had gegeven van seksuele ontredde, kwam met zijn ontluisterend *Het Vuur*. Veel succes had het tamelijk oppervlakkige *Im Westen nichts neues* van E. M. Remarque. En weer minder de politiek veel kritischer boeken van Ludwig Renn, zoals *Krieg*. En *Jahrgang 1902* van Ernst Glaeser. Het kon toch duidelijk worden dat de burgerlijke samenleving barbaars geschokt was en niet spoedig weer in de oude vormen kon worden gegoten. De Russische en de Duitse revolutie, maar vooral ook de toenemende opstanden in Azië en Afrika zouden veel diepere voren ploegen in de akkers der historie dan in de vrolijke jaren na twintig werd beseft.

Achteraf is het ook veelbetekenend te constateren hoezeer geleidelijk de 'sterke mannen' in trek kwamen. Domela Nieuwenhuis

was in 1919 overleden en toen was Troelstra een geknakte rode tulp, danig gekwetst na zijn 'vergissing' van 1918. Natuurlijk sierde die hem, zoals de paniekachtige capitulatiegeest van de Rotterdamse bourgeoisie ten tijde van de Duitse revolutie haar tekort aan ruggegraat openbaarde. Maar van de weeromstuit wreekten de havenbaronnen zich daarna en moest Troelstra boeten en offeren op het altaar van het even door hem miskende gezag. Het was geen wonder dat H. Colijn de toeverlaat werd van confessionele en liberale burgers. Deze vertegenwoordiger van een toen al multinationaal industrieel-militair complex, van de petroleum en het calvinisme, was niet bepaald brandschoon tot zijn ereplaats gekomen, zoals de sociaal-democraat H. van Kol overtuigend had aangetoond. Maar vooral in de jaren na dertig toonde hij wat hij als contrarevolutionair waard was, met als kern en keerpunt der reactie het jaar 1933. Zo sterk overwoog het regententype dat in het Amsterdamse stadsbestuur wethouder Wibaut, overigens met zijn Multatuliaanse verleden en zijn morele en geestelijke vrijzinnigheid een pracht-patriciër, niet beter kon worden aangeduid dan als De Machtige. De hoofdstad was trots op geweldenaren: Willem Mengelberg bijvoorbeeld, wiens barokke heerszucht massa's in zijn ban gevangen hield, met hypnotiserende muziek als instrument der betovering, en voorbestemd om dictators te bewonderen. Of Willem Royaards in de schouwburg. Toen deze in 1929 stierf liet hij de faam achter van een autoritair regisseur, die verrukkelijke schouwspelen opvoerde. Men moet in die jaren na twintig een stuk als *Cyrano de Bergerac*, met zijn massa-regie en kleurrijke romantiek, hebben gezien om te beseffen hoe voorbeeldig Royaards inderdaad een menigte kon disciplineren en geestdriftige toeschouwers tot een soort Napoleon-verering kon bewegen. Deze tendens was overal aanwezig, ook in de arbeidersbeweging. Zeer typerend was in de moderne vakbonden een figuur als Henri Polak van de diamantbewerker, een vereerde 'heer van stand' onder de arbeiders. Een aanzienlijk deel van de geschiedenis van het Nederlandse proletariaat is geschreven vanuit het standpunt der bonzen, der gezetelde wethouders, der in wezen conventionele intellectuelen en salonsocialisten: de linkervleugel van de burgerlijk-democratische samenleving, in hun ogen evenzeer bedreigd door het communisme als door het fascisme.

De duistere keerzijden

In het jaar 1918 overheerste nog de herinnering aan de materiële ellende in een neutraal, maar in de oorlog geïsoleerd land. De pers

was overwegend pro-Duits geweest, met als meest bekende uitzondering *de Telegraaf*, trouw aan de conservatieve Franse traditie van Clemenceau en Poincaré. De kerken hadden zich uitgesloofd en afgemat om de plannen Gods te rijmen met de bloedige mensenslachting, maar de geloofsafval kreeg daardoor een krachtige impuls. De nieuwe rijken, oorlogswinstmakers of OW-ers, vormden een kaste van parvenu's. Afgezien van de kapitalisten die grote sommen verloren omdat deze belegd waren in Russische leningen of Duitse marken kon men in 1918 spreken van een geduchte opleving. In het nog schaars geïndustrialiseerde koloniale Nederland waren de bouwnijverheid, de handel, het transport, de agrarische export en de aanzwellende nijverheid tekenen van hoogconjunctuur. Het kwam voor dat in de woningbouw onderaannemers, zelf bij voorbeeld stucadoors, honderd gulden per week verdienden, bij een gemiddeld loon van dertig gulden. Deze periode kende vrij veel loonstakingen, om de inkomens aan te passen aan sterk gestegen prijzen. En verder humanitaire en idealistische acties, zoals die tegen de oorlog en de bewapening, met de nadruk op eenzijdige nationale ontwapening, een doel waarvoor enige tijd zelfs de SDAP en de Vrijzinnig-Democraten ijverden.

De bloeitijd duurde aanvankelijk slechts vijf jaar. In 1923 kwam de recessie, die later het begin zou blijken van een diepe depressie. Men telde meer dan tweehonderdduizend werklozen, in een land met zeven miljoen inwoners. De stakingen, zoals die in de venen, kregen een onheilspellend karakter omdat ze niet gewonnen konden worden: er was overproductie en een bedrijfstak als de turfwinning was zelfs ten dode opgeschreven. Maar het authentieke proletarische verzet, buiten de vakbonden en partijen, kreeg gestalte. En de Alarmisten, aan wie deze verhandeling gewijd is, waren onder andere ook woordvoerders van hen, die in het kapitalisme geen heil meer zagen. Zoals in elke lange golf van dalende conjunctuur – een verschijnsel waaraan de marxist Sam de Wolff scherpzinnige, zij het al te mathematische beschouwingen heeft gewijd – was er echter in 1927 weer een opleving merkbaar, met scherpe stijging der prijzen en nieuwe bedrijvigheid. Toen kwam in 1929 in de Verenigde Staten de onvoorstelbare *krach*: de regen van faillissementen, de werkloosheid, de bittere armoede, de wanhopig stemmende ontredde. De omvang van de catastrofe moge spoedig beseft zijn, niet het gevolg dat ze voor ons land moest hebben. Het was ook niet onmiddellijk in 1929 dat de crisis hier in volle omvang zichtbaar werd. Het duurde vier jaar (toen in 1933 president Franklin Roosevelt in de Verenigde Staten al een begin maakte met het herstel)

voordat het dieptepunt hier was bereikt: een half miljoen werklozen op een bevolking van acht miljoen. Een op de vijf of zes werknemers moest leven van de bedeling, een vaak beledigende vorm van liefdadigheid nog, gegeven als een verwijt.

De arbeiders, die in 1933 terug zagen op de afgelopen vijftien jaar, hadden het gevoel dat zij feitelijk altijd in een crisissfeer hadden geleefd. In 1918 de 'aardappelrellen', het plunderen van broodwagens, de opstanden in de legerplaatsen. Dan de tragische afloop van de Duitse revolutie, van de Beierse Radenrepubliek, en de Duitse ontreddering door de pijlsnelle devaluatie van de mark, gebeurtenissen in een buurland waarbij we nauw betrokken waren. Dan kwamen al onmiddellijk de tekenen van nieuwe oorlogsgevaaren: de nauwelijks geheime strijd om de olie van het Nabije Oosten; de wedloop in bewapening tussen Amerika en Japan; de Grieks-Turkse oorlog van 1920 tot 1923, waarachter grote mogendheden hun imperialistische invloed uitoefenden; de militaire interventies in de Sowjet-Unie, en de door Fransen en Britten aangestookte oorlog der Polen tegen de Russen; de overwinning van het fascisme in Italië; de gewelddadige inmenging der grote mogendheden – en van Nederland! – in de gecompliceerde burgeroorlog in China om daar de immuniteit van de buitenlandse nederzettingen te beschermen, zoals in 1927 in Sjanghai. En intussen een wankele economische conjunctuur in het binnenland met de fatale jaren 1923, 1929 en 1933. Er bleef in hun herinnering niet veel over van de vrolijke jaren na twintig. Zoals in tijden van depressie begrijpelijk is nam na elke crisis de 'polarisatie', dat wil zeggen: de klassenstrijd, toe. Aan de éne zijde de grote variatie van revolutionaire stromingen, links van de SDAP, welke bewegingen echter een gezamenlijk machtscentrum misten. Ze waren integendeel ontzaglijk verdeeld door de verschillen in doeleinden. Men kan zeggen dat er tot 1933 nog hoop bestond op een grote Europese revolutie: anders zijn noch de gedragingen, noch de vormen van propaganda der revolutionairen te begrijpen. De Russische omwenteling van 1917 was blijven steken in een partijdictatuur, die alleen door de partijcommunisten werd verdedigd en werd gerechtvaardigd als een in het marxisme voorziene overgangsfase. De anderen, marxisten of anarchisten, erkenden dat het falen van de Duitse revolutie de Russische socialistten zodanig had geïsoleerd, dat dezen waren overgegaan tot pogingen om de door hen veroverde staat te redden, koste wat het koste, met methoden ontleend aan het Russische autoritaire verleden. Maar ze weigerden zulke dictatoriale vormen als socialistische strijdwijzen te aanvaarden, of die toepasselijk te achten voor geheel

Europa. Voorop stond niet de noodzaak tot het redden van de Sowjetstaat, althans niet door middel van allerlei compromissen met andere staten, maar het voortzetten van de Russische revolutie door een omwenteling in Midden- en West-Europa. In 1917 had trouwens Lenin, voor zijn vertrek uit Zwitserland, al zijn hoop gevestigd op een diepe Duitse revolutie. De mislukking daarvan in 1918-19 werd allereerst geweten aan de sociaal-democraten, en de rode revolutionairen richtten dus nadien hun pijlen op deze reformisten. Dit had natuurlijk slechts zin als ze inderdaad ernstig verwachtten dat een grote proletarische, socialistische Europese revolutie zou uitbreken. En dit geloof – zelfs tenslotte van utopie tot fictie geworden – moet in de vijftien jaar, die wij beschrijven, als leidraad zijn aanvaard.

Aan de andere kant namen de krachten van de contrarevolutie in omvang toe, en zij poogden – met succes – de revolutie te voorkomen. Nu hebben zulke stromingen de naam van fascistische bewegingen gekregen, en ook waar de formele democratie niet werd vernietigd had de reactie een 'facistoïde' karakter. Vandaar de nauwelijks verheelde sympathie voor Mussolini bij confessionelen en bij conservatieve liberalen. En het viel later, tijdens de Duitse bezetting, vele voorstanders van 'een nieuwe orde', van klassenverzoning, van corporatisme, van solidarisme enzovoorts niet moeilijk over te schakelen op het thema dat in Italië, Portugal, Duitsland, de Oosteuropese vazalstaten van Hitler en zelfs in Franco-Spanje een begin was gemaakt met een systeem van economische planmatigheid en sociale veiligheid onder een 'volkse' partijdictatuur. In ons land was het aantal aanhangers van deze verleugening ontstellend groot. In de jaren na twintig, na de crisis van 1923, trad de Bezemgroep van Jan Baars op om te proberen – met subsidie van bankiers – aan de arbeiders het evangelie te verkondigen van het Italiaanse fascisme. Dit 'sociale' element was het meest opvallend in het debat dat ik in de periode 1927-28 in Den Haag met Baars voerde en waarbij de gelaarsde zwarthemden overigens meer vrees toonden voor het aanwezige proletariaat dan zelfvertrouwen. Voordat Mussert in december 1931 – dus na het uitbreken van de ongekende depressie van 1929 – het initiatief nam tot de oprichting van een nationaal-socialistische beweging had hij allerlei besprekingen gevoerd met conservatieve liberalen, om een soort contrarevolutionaire stoottroep te scheppen met sociale leuzen. Hij moest zijn eigen weg gaan en die leuzen kwamen niet goed van de grond. Maar er is te weinig aandacht geschonken aan het doorwerken van fascistische en nationaal-socialistische denkbeelden in de confessionele en

liberale partijen sinds 1923, nadat in 1922 in Italië Mussolini aan de macht was gekomen.

De ontknoping van de tegenstelling tussen revolutionairen en contrarevolutionairen in 1933 liet niets aan duidelijkheid te wensen: met de machtsverheffing van Hitler was de droom van de Europese revolutie ten einde. En in ons land kreeg de reactie vrij spel.

De revolutionairen

Als men numerieke maatstaven aanlegt hebben de communisten in de uiterst linkse beweging wel de boventoon gevoerd. Ze werden geleid door de mannen, die in 1909 de marxistische SDP hadden opgericht (afgescheiden van de SDAP) welke partij in 1919 de naam van Communistische Partij aannam, uit solidariteit met de Russische bolsjewieken. Tijdens de eerste wereldoorlog hadden ze zich zeer actief in de anti-oorlogsbeweging gestort en in de campagnes tegen het imperialisme. Hun intellectuele kern was gezaghebbend: Wijnkoop, Van Ravesteyn, Gorter, Henriëtte Roland Holst, Anton Pannekoek bij voorbeeld. De slagkracht van hun 'arbeiders-propagandisten', geleid door Louis de Visser, was niet gering. Er waren allerlei vormen van samenwerking met anarchisten en syndicalisten bij de protesten tegen militarisme en oorlogsrantsoenen. In 1918 was er een Bond van Revolutionair-Socialistische Intellectuelen opgericht – ik was er in Den Haag een pril lid van, en dat kon omdat ik een onderwijzersakte en akte LO-Frans had, en voor MO studeerde! – en deze omvatte toen nog marxisten, anarchisten en andere utopisten uit verschillende groeperingen. Weliswaar begon zich omstreeks 1918 een duidelijke splitsing te demonstreren: voor of tegen de Russische bolsjewistische partij. Daarbij scheidden zich een aantal marxisten af van de CP, zoals Herman Gorter, wiens polemieken met Lenin legendarisch is geworden. Het ging er allereerst om, of de macht moest toevallen aan de raden van arbeiders, boeren en soldaten, zoals de leuze luidde van de oktober(november)-revolutie; of dat die macht in feite moest berusten bij de communistische partij. De breuk tussen partij- en radencommunisten was omstreeks 1920 al een feit. Er ontstond een toenadering tussen radencommunisten, die de CP hadden verlaten (zoals Leen van der Linde, Piet Kooijman, Wim Hoenders) en anarchistische groepen zoals de Alarmisten, die op economisch terrein bepaalde radicaal-marxistische opvattingen overnamen. Die waren ook eigen geweest aan syndicalisten als Georges Sorel. Ook deze zag in de periode dat hij tot de anarcho-syndicalisten kon worden

gerekend in hun beweging de uitdrukking van de onverbloemde klassenstrijd, allereerst te voeren in de bedrijven. De idee der bedrijfsbezetting was een vorm van 'dictatuur van het proletariaat', juist niet dus van een 'dictatuur van de partij'. De stroming der anarchistische Alarmisten is gekenmerkt gebleven door haar banden met de radencommunisten.

Aan de andere kant liepen anarchisten over naar de Communistische Partij. Ook dat was een geleidelijk proces. Het weekblad *De toekomst*, een eerbiedwaardig uit Middelburg stammend orgaan van de anarcho-syndicalisten, werd de spreekbuis van een groep, waartoe M. de Boer, E. Bouwman, Jan Postma en Daan Goulooze behoorden. Ik kende Daan Goulooze goed uit de SAJO (Sociaal-Anarchistische Jeugd Organisatie) en werkte in de periode 1920-21 mee aan *De toekomst* als schrijver van feuilletons, over auteurs als Bernard Shaw, Oscar Wilde, Henrik Ibsen, Heinrich Heine, terwijl ik ook meningen gaf over politieke problemen. In die tijd gaf Gerhard Rijnders (van de Rode Bibliotheek) het populair-wetenschappelijk weekblad *Morgenrood* uit. Als medewerkers vermeldde hij N. J. C. Schermerhorn, de moderne hervormde predikant die een actief antimilitarist was en tevens een trouw medewerker aan de vrijdenkersbeweging *De dageraad*; B. Damme, een Rotterdamse gemeente-werkman, die zich had gespecialiseerd in de studie van de tijd van Spinoza; de gebroeders Koerbagh en Uriel da Costa, een uitnemend stylerende en rustig betogende filosoof; Henk Eikeboom, die toen als jonge antimilitaristische dichter naam begon te maken; en enige tijd zelfs Jos van Veen, een gewezen priester met ongewone kennis van de historie van het katholicisme en het ontstaan van het christendom, die echter (van huis uit liberaal) gegrepen werd door de Russische revolutie en dus de kring der vrije socialisten verliet. Na een bezoek aan Moskou keerde hij diep teleurgesteld en 'beu van de politiek' terug. Welnu, in dit weekblad schreef ik in 1920 eveneens over literatuur, onder andere over de Russische letterkunde, maar Rijnders meende dat zulks niet te rijmen viel met mijn medewerking aan *De toekomst*. (Geld was er overigens niet in het spel, alles was liefdewerk!) De redactie van *De toekomst* nu bewoog zich gestadig meer in de richting van het partijcommunisme, dat ook veld won in het oorspronkelijk syndicalistische NAS. Dit was de reden van mijn afscheid van deze kring, maar ook van *Morgenrood*!

De CP scheidde zich steeds meer af van de andere revolutionaire stromingen door haar exclusieve, dogmatische, ketterjagende fanatisme en haar blinde trouw aan de regering van de Sowjet-Unie, die

ook de Derde Internationale beheerste en het Wereldverbond van vakbonden. De syndicalisten als die van *De toekomst* (dus mannen als E. Bouwman, D. Schilp, Jan Postma, Daan Goulooze) slaagden er ook in het Nationaal Arbeids-Secretariaat (NAS) in marxistisch vaarwater te brengen. Dit NAS was in 1893 als eerste vakcentrale in ons land opgericht, en door de invloed van Domela Nieuwenhuisen zijn Socialistenbond kwam het weldra in anarcho-syndicalistisch vaarwater. Populair waren de leuzen van algemene werkstakingen algemene dienstweigering als hefbomen van de sociale revolutie, aanzienlijk was de afkeer van het parlementarisme. De acht uren-werkdag bij voorbeeld moest door de arbeiders genomen worden, niet door een regering gegeven. Maar nadat in 1894 de SDAP was opgericht raakten een aantal vakbonden, in en buiten het NAS, onder de bekoring van het reformisme. In 1904, na de tragisch verlopen spoorwegstaking van 1903, werd het Nederlands Verbond van Vakverenigingen (NVV) opgericht, met als kopstukken Jan Oudegeest en Henri Polak. Het NAS ging aanvankelijk achteruit, maar bloeide op tijdens de oorlog en had in 1920 weer vijftigduizend leden. Nu het werd beïnvloed door de communisten kwam het NAS in een hachelijke positie. Want Moskou wilde dat de CP zou trachten invloed te verwerven in het NVV, om daarin te infiltreren. De echte syndicalisten scheidden zich in 1923 af in het Nederlands Syndicalistisch Vakverbond (NSV) dat achtduizend leden had, terwijl het NAS met nog slechts veertienduizend leden onder de leiding kwam van Henk Sneevliet.

Deze was een marxist van internationale allure en faam, die in China opdrachten had uitgevoerd van de Derde Internationale. Maar toen de communisten voortgingen hun leden aan te moedigen lid te worden of te blijven van het NVV, en de Russische partijdictatuur na de dood van Lenin haar beruchte stalinistische karakter kreeg, brak ook Sneevliet in 1927 met de CP, hoewel hij het NAS wel met marxistische principes bleef leiden. In 1929 richtte hij de Revolutionair-Socialistische Partij (RSP) op. Ofschoon, het NSV (onder leiding van B. Lansink Jr. en met Albert de Jong als redacteur van haar weekblad) de meeste verbindingen onderhield met de anarchistische beweging, stond deze nu minder vijandig tegenover het NAS dan in de periode 1923-27 het geval was geweest.

Aangezien het socialisme met het christendom gemeen heeft dat het zich pleegt te splitsen in ontelbare kerken en sekten bleef ook de CP niet onverdeeld. In 1926 scheidden Wijnkoop en van Ravesteijn zich met hun aanhangers af en lieten Louis de Visser als voornaamste leider achter. In 1930, toen de economische crisis begon te

woeden, keerde Wijnkoop vernederd naar de partij terug. Intussen rukte de reactie in Europa en in Nederland onbehaaglijk op om het kapitalisme uit de crisis te redden.

De anarchisten

Het anarchisme is in ons land een oudere vorm van socialisme geweest dan het marxisme. In de Eerste Internationale (1864-77) was de Nederlandse sectie eerder beïnvloed door de denkbeelden van Proudhon en Bakoenin dan door die van Marx. Niettemin trad Domela Nieuwenhuis in 1879 op als sociaal-democraat, in niet geringe mate voortbouwend op de beginselen van het programma van Gotha van 1875. Hij kwam met zulke principes in de Tweede Kamer en baande daar van 1888 tot 1891 de weg voor een zeer radicaal socialisme. Nadien wendde Domela zich echter af van het parlementarisme en hij begon het anarchisme te omhelzen, welk proces omstreeks 1897 voltooid was: van christen tot anarchist! Hoewel in 1894 de SDAP de sociaal-democraten had verenigd waren niet weinige van de oudgedienden met Domela naar het anarchisme mee geëvolueerd. Toen Domela in 1919 was overleden was de erfenis van zijn arbeid nog omvangrijk.

Hij liet als orgaan (dat twee of drie keer per week verscheen) *De vrije socialist* na. De eigendomsrechten daarvan waren vaag, maar in beginsel berustten zij bij 'de groepen rond De Vrije', waarvoor Gerhard Rijnders de redactie en het beheer leidde. Hij was een rechtlijnig man: atheïst, anarchist, antimilitarist zonder veel diepgang of problemen en zonder politieke compromissen, met voldoende zakenkennis om zijn uitgeverij op de been te houden. Domela had zich weinig bekommerd om enige vorm van organisatie. Enerzijds vond hij dat het socialisme een zaak was van de arbeiders zelf, en dat zij de initiatieven moesten nemen om zich te verenigen. Anderzijds dacht hij zich niet bepaald in, dat het anarchisme al voor de deur stond. Er zouden nog wel enige revoluties nodig zijn, om het binnen menselijk bereik te brengen. Als opvoeder, leraar, propagandist, profeet zelfs had hij een onuitwisbare indruk gemaakt. Hij had op eenvoudige wijze de arbeiders in kennis gebracht met de vrije gedachte, het socialisme en de geschiedenis van de proletarische bewegingen. Maar hij was geen organisator. In de beweging rond *De vrije socialist* bleef die traditie. Vandaar dat men onder de medewerkers strakke individualisten vond als R. Tamminga, en tevens voorstanders van het NAS (later van de NSV) die als einddoel wel een staatloos socialisme stelden door de verovering van de economische macht in de bedrijven, maar zich vooral

instelden op verbetering van de arbeidsvoorwaarden. En indirect waren ze voor betere sociale wetten, die zelfs ten dele met medewerking van de vakbonden werden uitgevoerd, bij voorbeeld inzake de steun aan werklozen. Een der sterke pijlers was voorts het antimilitarisme.

In januari 1924 verscheen een ander blad, *De vrije samenleving*, als orgaan van een der vele tijdelijke organisaties, het Sociaal-Anarchistisch Verbond (SAV) dat zijn leden onder andere recruteerde uit de kringen van B. de Ligt. Dit blad is later verenigd met *De Arbeider*, een overwegend gewestelijk weekblad, nauw verwant aan *De vrije socialist*. Het stond toen onder redactie van H. E. Kaspers, later van J. Bijlstra. Vele vrijheidlievende socialisten – en tot hen rekende ik mijzelf – werkten aan beide laatstgenoemde bladen mee, soms vrij geregeld door het onderhouden van bepaalde rubrieken en kronieken. In de periode 1918-33 verscheen voorts regelmatig *De wapens neder*, orgaan van de Internationale Anti-Militaristische Vereniging (IAMV) opgericht in 1904 onder auspiciën van Domela Nieuwenhuis. Deze gaf aan de propaganda voor militaire dienstweigering een stevige theoretische en ethische grondslag en verhieft dit verzet tot een politieke daad. Van 1914 tot 1924 werd de redactie geleid door Ds. N. J. C. Schermerhorn (een bloeitijd!) later bijgestaan door B. de Ligt en A. de Jong.

Uit de periode van 1924 tot 1928 moet men nog twee jongerenbladen noemen, uitgegeven door libertaire socialisten, voortgekomen uit Het vrije jeugdverbond (VJV) maar duidelijk verschillend van karakter. *De moker*, met Klaas Blaauw en Herman Schuurman, was vrij rauw en verlangde, behalve militaire dienstweigering ook sabotage van het kapitalistische arbeidsproces en het 'neem en eet' op kosten der welgestelden. Vele artikelen in dit blad waren bewust opruiend, en in deze kringen kwamen arrestaties wegens politieke delicten veelvuldig voor. Met een verwijzing naar een anarchistisch orgaan uit de vorige eeuw kon men onder meer lezen: 'Het moet als een mokerslag klinken in de oren der burgers dat wij, wij jongeren, het langer verdommen om ons achter het vieze, gore gedoe van de ouderen uit de beweging te scharen. Een ieder moet weten dat wij zijn gezagloze, goddeloze, haveloze en 't liefst werkloze proleten in deze samenleving, en dat we van hun religieuze, ethische gedoe ook geen liefhebbers zijn.' Gematigder was het uit dezelfde VJV afkomstige blad *De branding* (met Henk Eikeboom en Wim Koppen) dat vooral het zelfstandige denken en oordelen wilde aanmoedigen, los van partijen en groeperingen. De zogenaamde Pinkstermobilisaties (meetings in tenten) zijn aanvankelijk door deze kringen georganiseerd.

Van betekenis voor de theorie was verder het blad *Bevrijding*, welke naam van 1926-29 werd gegeven aan een orgaan van religieuze anarcho-communisten (met Jos Giesen, Lod. van Mierop, A. R. de Jong) terwijl een gelijknamig tijdschrift na 1929 was gewijd aan de vernieuwing van het socialisme en onder redactie stond van Bart de Ligt, een fijnzinnige gewezen predikant die afscheid nam van de naam christen-socialist of christen-anarchist, doch geen bezwaar had tegen de door hem als ethisch en wijsgerig beschouwde term religieus. Men zou echter dwalen te menen, dat met deze lijst het aantal vrij-socialistische publicaties was uitgeput. Het regende vliegende blaadjes, zogenaamde soldatenalmanakken, periodieken als *De daad*, of *De kreet der jongeren*. En dan de eigenlijke voorwerpen van deze studie: *Alarm* en *Opstand*, bij de uitgave waarvan ik nauw was betrokken.

Het is hier de plaats iets te zeggen over een voor de meeste anarchisten uitgebreid arbeidsterrein (naast de antimilitaristische beweging) het gebied namelijk dat werd bestreken door de vrijdenkersbeweging *De dageraad*. De directe invloed daarvan kan men nauwelijks peilen. Door de trek naar de grote steden uit de conservatieve provincies werd de afvalligheid onder de werknemers steeds groter, en *De dageraad* verschaft de geldige formulieren voor kerkafscheiding. Haar toenmalige aanhang schijnt nu onwaarschijnlijk. De vereniging, in 1856 gesticht als vrijzinnig genootschap voor natuurwetenschap en afwijzing der theologie, kreeg omstreeks 1880 een meer sociale taak, mede onder de invloed van Domela Nieuwenhuis. De jaargangen van haar lijvig maandblad uit de daarop volgende periode kondigen alle progressieve stromingen van de twintigste eeuw aan: de sociale verantwoordelijkheid; het antikolonialisme; de emancipatie der vrouw; de verlichting van de gelovige; het antiklerikalisme. In die tijd behoren ook nog marxisten tot haar gelederen, en in 1906 stelt A. H. Gerhard het omvangrijke gedenkboek samen. Maar daarna deserteren de sociaaldemocraten meer en meer, omdat voor hen godsdienst een privézaak is. En daaronder verstaan ze niet alleen dat religie geen staatszaak is, maar ook dat de partij (waarvan de ideologie overigens wel, zoals de ervaringswetenschap, godsdienstloos is) zich niet bekommert om geloof of ongeloof der leden. Het gevolg is dat de anarchisten en vooral de partijloze vrijdenkers in *De dageraad* de overhand krijgen. In de sfeer van deze tijd wordt de strijd tegen de kerk een stukje klassenstrijd. De feodale bijbelse godsvoorstellingen, de evangelische mythen, de klerikale praktijken, de vervolgingen door de inquisitie... ze worden gekritiseerd om kerken aan te

klagen die economisch-politieke conservatieve machten zijn, oorlogen rechtvaardigen en leed en armoede goedpraten.

Kort na de oorlog wordt het maandblad van de afdeling Amsterdam, *De vrijdenker*, weekblad van de gehele vereniging. De redacteur Jan Hoving, een gewezen mandenmaker en uitnemend stylist, met een nuchter gezond verstand, is ook een redenaar die zijn publiek rechtstreeks aanspreekt. Weldra bereikt het blad een oplage van vierduizend exemplaren. De zondagochtend-bijeenkomsten zijn in de grote steden gebeurtenissen: geregeld zo'n duizend bezoekers in het Paleis voor Volksvlijt, later in Tuschinski in Amsterdam; in Luxor in Rotterdam; in Olympia of Flora in Den Haag. En overal in het land kleinere bijeenkomsten. Er worden filmvoorstellingen en kunsttochtenden ingelast. Hoogtepunten zijn de debatvergaderingen, degelijk voorbereid door de beide sprekers. De meeste van deze discussies zijn gevoerd door Hoving en mijzelf. Sinds 1920 spreker en schrijver voor *De dageraad* en *De vrijdenker* voerde ik in de winter van 1922-23 de eerste debatten met Dr. A. H. de Hartog, die tegen *De dageraad* de... *Middaghoogte* had opgericht, omdat volgens hem het geloof kwam na het ongeloof, zo ongeveer de omgekeerde wereld. Uitverkocht waren de Doelen in Rotterdam, de zaal van de Dierentuin in Den Haag, het Concertgebouw in Amsterdam. In de daaropvolgende jaren debatteerde ik met theologen als Slotemaker de Bruïne (die ook minister van onderwijs is geweest), Geelkerken (die het waagde te betwijfelen of de slang in het paradijs wel gesproken had!), Banning (die de sociaaldemocratie een godsgeschenk achtte), Jan Börger (die ik beschouwde als een soort linkse Bolland), Ds. Krop uit Rotterdam (een steile, maar niet ongeestige calvinist) en vele andere verdedigers van het christendom. In de jaren 1918-33, de periode die ons bezig houdt, schreef ik twintig brochures op basis van de vrije gedachte, en de boeken *Grondslagen van het atheïsme* (1926) en *De zelfvernietiging van het protestantisme* (1927).

Uniek was ten slotte de uitgave, in het jaar 1928, van het weekblad *De nieuwe cultuur*. De uitgever N. H. Luigies, aanvankelijk drukker en administrateur van *De vrijdenker*, zag zich in 1927 deze opdracht ontnomen. Hij verzocht mij de redactie op me te nemen van een nieuw atheïstisch weekblad van groot formaat en niet geringe diepgang. Ik staakte mijn medewerking aan *De vrijdenker* (trouwens onderbroken doordat ik in 1927 twee maanden gevangenisstraf opliep wegens een antimilitaristisch persdelict) en leidde *De nieuwe cultuur*. Door de onverwachte dood van Luigies verschenen er in 1928 slechts veertig nummers. Ze waren van hoog

gehalte door de medewerking van B. Damme (Spinoza-kenner), B. Reijndorp (een anarcho-syndicalistisch filosoof, die een serie schreef over de culturele revolutie), Max Greeve (Ir. Hekmeyer, wijsgeer en ethicus), David de Kok (een gewezen monnik), A. Huizinga (cultuur- en taalcriticus), W. J. M. van Vliet (de man van de historische anekdote), Max Nettlau (historicus en theoreticus van het anarcho-syndicalisme met internationale faam), J. A. Sandfort (geniaal vertaler, onder andere van Rabelais) en verscheidene anderen. Series over de antichristelijke gedachten van Plato, Lucretius Carus, Celsus, Rabelais, Giordano Bruno, Spinoza, Voltaire, Heine, Multatuli, Schopenhauer, Nietzsche, Ibsen, Oscar Wilde, Shaw wisselden af met actuele commentaren. Het was, aan de vooravond van een vretende crisis, een hoogtij voor het loven van de vrijheid.

Contact met de kunst

Voorzover schilders en dichters de revolutionaire strijd ondersteunden werden ze niet beschouwd als 'partij-bezit'. De houtsneden van Frans Masereel, de litho's van Käthe Kollwitz, de verzen van Ernst Toller (de kortstondige leider der Beierse Radenrepubliek in 1919) waren gemeengoed. Wij putten veelvuldig uit de schat van verzen en illustraties der Franse avant-garde en van de Duitse *Aktion*, die ook de (marxistische) literatuurbeschouwingen bevatte van Max Hermann-Neisse. Geboeid werden we door de Dada-beweging, omdat deze (tijdens de oorlog ontstaan in Zwitserland, met onder andere Kurt Schwitters) de vernietiging propageerde der oude kunstvormen, alvorens men nieuwe kon scheppen. In hun trant – zo zei Theo van Doesburg, toen hij voor de SAJO in 1923 een lezing hield over Dada – was het gezegde van Bakoenin dat 'de kracht der vernietiging een scheppende kracht is'. Dada was allereerst een kritiek op een absurde samenleving, geen kunstuiting maar een ridiculisering van de artistieke modellen en gewoonten. Ik herinner me dat een dia met een zwarte vlek evenveel waarde kreeg toegewezen als de onbevleete maagd op een ingelijst doek. Wat Van Doesburg publiceerde onder de naam Bonset drong spoedig tot onze kring door. Ook het spelen met abstracte vormen en surrealistisch gecomponeerde realiteiten, het aan de kaak stellen van banaliteiten schonk revolutionairen lustgevoelens. Door de chaos heen braken dan heel zuivere, simpele elementen, positief verwant aan het kubisme.

Deze tendens was duidelijk bij Bart van der Leek, met wiens gezin mijn vrouw en ik in de periode 1926-40 geregelde contacten hebben

onderhouden. De bezoeken aan Blaricum bevestigden overigens de reeds eerder gewekte afkeer van de 'decadente' sfeer van Laren. Van der Leek had een grote sociale gevoeligheid en een iets meer filosofische belangstelling voor anarchistische denkbeelden. Hij was via zijn 'Egyptische' styleringen, al zonder perspectief geschilderd, tot elementaire vormen gekomen in zuivere kleuren op een lichte achtergrond. De getekende voorstudies van een ruiter of een vaas bloemen toonden aan, dat hij uitging van de volledige realiteit, om die terug te brengen tot de visueel hoogst noodzakelijke lijnen en vlakken. Op de stijl en kleur van decoraties, tapijten en meubelen heeft hij grote invloed gehad. Maar hij kon die eigen weg gaan door zijn vrijheidszin, zijn wil tot zelfverwerkelijking, zijn actief individualisme. Waarbij hij het geluk had dat Bremmer hem betrok bij de vorming van de collectie van mevrouw Kröller-Müller.

In Groningen maakte ik door Jan Wiegers kennis met de kunstenaarskring *De ploeg*, waarvoor ik een lezing heb gehouden over non-conformistische kunst. Geboeid werd ik in de drukkerij van H. N. Werkman door diens typografische composities. En omstreeks 1924 heeft Wiegers mijn portret geschilderd, dat als voorbeeld van Nederlandse expressionisme (met de scherpe lijnen, en suggestieve, ten dele symbolische kleuren) een verdiende vermaardheid heeft gekregen en door het Museum Stad en Lande in Groningen is aangekocht. Wiegers had toen in Zwitserland, waar hij ook voor zijn gezondheid vertoefde, kennis gemaakt met Kirchner. In de linkse kringen was het expressionisme overigens zeer in zwang, ook in de avant-garde-films. In 1928 intrigeerde Buñuel met zijn *Chien andalou*, voordat hij de aandacht trok met zijn bewogen realistische drama's. Voor het overige wekten nieuwe Russische films, zoals die over de *Potemkin* (de bloedig neergeslagen muiten op de Zwarte Zee-vloot in 1905) en de gedurfde zedenschets *Bed en sofa* (over woningnood en seksuele vrijheid) bewondering. Men moet daarnaast een bijzondere plaats inruimen voor de Duitse schilder en tekenaar George Grosz: hij ontluisterde, hij ontkleedde de bourgeoisie, ontmaskerde 'het gezicht der heersende klasse', en onthulde de agressieve driften, de sex als koopwaar, de meedogenloze gewelddadigheid. Men moet zich achter deze wrange karikaturen, die bittere realistische notities zijn, de periode denken van de wilde inflatie, de verarming en de honger aan de ene kant, en de wanstaltige weelde, de nachtelijke uitspattingen en het kansspel aan de andere kant; hier de paupers en de verminkten die de kosten van de oorlog moesten betalen; ginds de officieren en de fascistten, die hielpen de Duitse revolutie in bloed te verstikken. Van George

Grosz hebben alle revolutionaire publikaties veel overgenomen, in deze vrolijke jaren na twintig.

In de jaren na dertig zijn dan de teksten die Bert Brecht (in 1928) heeft geschreven voor de (oorspronkelijk Londense) *Dreigroschenoper* uitermate suggestief geworden. Wrang is het thema van deze 'opera': beroepsmisdadigers als Mackie Messer, leiders van verpauperde massa's als Peachum worden bentgenoten van politiecommissarissen en bankiers. Wie menselijk zou willen zijn kan dit niet wezen wegens de maatschappelijke verhoudingen, 'die Verhältnisse'. Hoe somber is ook de ballade van het driftleven, van de 'sexuelle Hörigkeit'. Een vloek is de armoe: 'Nur wer im Wohlstand lebt, lebt angenehm!' Maar waarvan leeft de mens? 'Der Mensch lebt nur von Missetat allein!' En met welk een bedrog wordt de misdaad goedgepraat! Er is geen moraal: 'Die Welt ist arm, der Mensch ist schlecht.' En indringend: 'Das eine wisset ein für allemal: Wie ihr es immer dreht, und wie ihr's immer schiebt: Erst kommt das Fressen, dann kommt die Moral.' Rauw is het slot: 'Doch zum Schlusze vereint am Tische, Essen sie des Armen Brot. Denn die einen sind im Dunkeln, Und die andern sind im Licht. Und man siehet die im Lichte, Die im Dunkeln sieht man nicht.'

Psychologisch is misschien het hoogtepunt de droom van het vernederde 'keukenmeisje', de hoer die zich verbeeldt dat een zeeroverschip met acht zeilen en vijftig kanonnen binnenvalt, dood en verderf zaait; maar dat haar, Jenny, tot heerseres maakt en meevoert naar de wijde zee. Dit was dan de gemeenschap geworden: een slagveld, waarop de armen moesten sneuvelen.

In de schouwburgen bleef Herman Heijermans, met zijn afspiegeling der sociale en morele tegenstellingen, de radicale socialistische boeien, al moest hij veel schrijven om den brode. Rode verzen kent men uit de vele dichtbundels en bloemlezingen. Een kunstnummer van *Alarm* van december 1923 begon met een dadaïstische afrekening met de literatuur van mijn hand, citaten van Van Doesburg (I. K. Bonset) en van Mondriaan, een studie van Max Hermann-Neisse over het proletariaat en de kunst; verzen en beschouwingen van Meyer Polak, een groot 'modern' gedicht van Jacq. Krul, een bloemrijk scheldvuurwerk tenslotte (uit *L'ennemi du peuple* van 1904!) tegen de evangelische lijdzaamheid van Leo Tolstoi.

Opmerkelijk was de reactionaire afgang van de nog levende Tachtigers, zoals de meelijwekkende Willem Kloos, de nog trotse maar steriele Lodewijk van Deijssel en... Frederik van Eeden, die zich had laten bekeren tot het katholicisme, waaraan *Alarm* een pittig stukje wijdde. Eén dichter, tevens revolutionair en nu 'politi-

cus zonder partij' geworden, stond echter op eenzame hoogte: Herman Gorter. Met het vlieden der jaren is hij slechts groter geworden.

Hoe Alarm ontstond

Terwijl de indruk van de Russische revolutie van het jaar 1917 nog enigszins door de verschrikkelijke oorlog in het Westen kon worden verdrongen klopte de (mislukte) Duitse omwenteling van 1918 rechtstreeks aan de deur. De vlucht van de Duitse keizer was van de Europese crisis een even duidelijk bewijs als de binnenlandse onrust, die het gevolg was van de ineenstorting van zovele vorstelijke regimes in Midden- en Oost-Europa, de volksverhuizingen, de schepping van nieuwe staten, de walging over de oorlog. In Amsterdam probeerden leden van de Sociaal-Anarchistische Jongeren-Organisatie (SAJO) in het laatste oorlogsjaar de Amsterdamse Beurs en enige kruithuizen van de stelling der hoofdstad (Muiden, Overveen, Spaarndam) in de lucht te laten vliegen, zij het met matig of geen succes. De daders werden gestraft met vijf tot twaalf maanden gevangenis, en een van hen, Wim Holthaus, overleefde dit niet. Hij werd een symbool van wreed onrecht. Na de vele voedselrellen en proletarische demonstraties kwam in oktober de militaire munitie in de Harskamp: de officieren werden niet meer gehoorzaamd, een kantine en enige barakken vlogen in brand en er werd in het wilde weg geschoten. De opperbevelhebber generaal Snijders moest zijn ontslag aanbieden. In de SDAP meende Troelstra dat 'het met parlementaire arbeid alleen niet mogelijk was gebleken tred te houden met wat er in de mensen leefde en tot uiting drong.' Waarop zijn partijgenoot Vliegen hem voorhield: 'We komen zo zoetjes aan weer bij Domela terug. Troelstra is een mengeling van revolutionarisme en parlementarisme.' Vliegen geloofde niet 'dat de algemene proletarische revolutie aanstaande was.' Maar velen meenden dat wel, ook Troelstra. De kerkeraden mobiliseerden hun leden en de christelijke burgerwacht tegen de 'revolutiegeest'. En in Rotterdam – het centrum van de beroering, niet de hoofdstad! – barstte de bom door de felle rede van Troelstra, die zelfs de vorming van raden van arbeiders, boeren en soldaten voorstond! In deze havenstad zou de bourgeoisie de macht hebben overgedragen aan de sociaal-democraten, als dezen inderdaad een greep naar de macht hadden gedaan. Maar de bereidheid of mogelijkheid daartoe was zeer overdreven, en in Den Haag en Amsterdam bleef het voornamelijk bij meetings en demonstraties van de uiterste linkerzijde. Op 13 november, na vergaderingen in de hoofdstad van een Revolutionair

Socialistisch Comité waarbij Lou de Visser, David Wijnkoop, Ds. Schermerhorn, Henriëtte Roland Holst en ook Domela Nieuwenhuis aanwezig waren, trok een stoet naar de Oranje Nassau-kazerne. Op weg daarheen passeerde men een cavaleriekazerne, vanwaar op de menigte werd geschoten, zodat er doden en gewonden vielen. Maar 'van onder op' kwam het evenmin tot een revolutie als 'van boven af'. De huldiging van koningin Wilhelmina op de Maliebaan in Den Haag heb ik bijgewoond als kritisch waarnemer: in mijn herinnering was er geen sprake van de massale deelneming, die door foto's wordt gesuggereerd. Maar hoe het zij: de revolutie 'ging niet door'.

Toch werd het jaar 1919 gekenmerkt door een radicalisering van de arbeidersbeweging. Hoogtepunt was de uitvaart, in november, van de overleden Domela Nieuwenhuis, de grootste manifestatie van volksgenegenheid in de historie van de hoofdstad. Ik had in dat jaar enige artikelen geschreven in *De vrije socialist*, en men plaatste een ontboezeming van mijn hand bij een tekening van Ferdinand Domela Nieuwenhuis – over de gehele voorpagina – op zijn doodsbed. Overigens was ik medewerker geworden, als spreker en schrijver, van de SAJO, die ook al een eigen maandbladje uitgaf, genaamd *De opstandeling*. In 1920 heb ik meer literaire dan politieke artikelen geschreven (onder andere dus in *Morgenrood* en *De toekomst*) terwijl ik het jaar daarvóór had meegewerkt aan een zuiver letterkundig orgaan, getiteld *Eben vloed*, met Simon Koster, Ary van Nierop, Johan Huijts en A. H. Luydjens, die allen in de wereld van journalistiek, literatuur, radio en film van zich zouden doen spreken.

Het jaar 1921 werd gekenmerkt door een ongewone agitatie. De dienstweigeraar Herman Groenendaal begon in juni voedsel te weigeren. In alle plaatsen van ons land werden daarop protestdemonstraties georganiseerd, in Amsterdam zelfs een staking, om de vrijheid te verkrijgen van de antimilitarist. Er werden overal manifestaties uiteengeslagen, zoals in Den Haag voor de woning van de minister van oorlog, generaal Pop. In dezelfde stad werden na een protestbijeenkomst Bart de Ligt en Albert de Jong gearresteerd en wegens opruiing veroordeeld tot ruim vier weken gevangenisstraf, de tijd die in voorarrest was doorgebracht. Dit gaf aanleiding tot nieuwe demonstraties. Toen in het najaar ook een landelijke staking van metaalarbeiders werd doorgevoerd, besloten enkele revolutionairen kracht bij te zetten aan de protesten, door een bom te doen ontploffen tegen de voorgevel van de woning van majoor Verspijck, lid van de krijgsraad die Herman Groenendaal had

veroordeeld. De voornaamste initiatiefnemer, die ook het dynamiet uit de mijnstreek haalde, was Piet Kooijman die zijn geestverwant Leen van der Linde (met hem uit de Communistische Partij gestapt) tot medewerker had. Voorts kwam daarbij het SAJO-lid Eekhof, die wist waar het dynamiet gehaald kon worden. En Jo de Haas, dienstweigeraar en propagandist in de SAJO, die de aanslag mede beraamde. Hoewel niemand ietsel opliep door de explosie van 7 november (een gedenkwaardige datum door de Russische revolutie!) werden in eerste aanleg straffen geëist van vijftien jaar, en vonnissen gevelde van vijf tot acht jaar. In hoger beroep werd Eekhof gestraft met zes maanden, Van der Linde met vijf jaar, Kooijman met zes jaar, alle zonder aftrek, terwijl Jo de Haas werd vrijgesproken bij gebrek aan bewijs voor zijn deelneming aan voorbereidingen uitvoering van de aanslag. Daarvoor had Kooijman alle verantwoordelijkheid opgeëist, en Jo de Haas had formeel slechts op de uitkijk gestaan.

In de winter van 1921-22 ontstond nu de vraag in hoeverre deze daad mocht worden verdedigd. In de kringen van de SAJO – ter onderscheiding van de meeste zuiver antimilitaristische stromingen – werden niet de daad of het resultaat centraal gesteld, maar de motieven. En deze werden verdedigd. Dit hield verband met de solidariteit ten aanzien van de categorie van Russische revolutionairen, die vóór de omwenteling van 1917 – zoals de sociaal-revolutionairen of tijdens deze afwenteling van het tsarisme zoals de anarchisten – het gebruik van geweld hadden gerechtvaardigd, zonder een nieuwe dictatuur te willen instellen. In het bijzonder was de beweging van Nestor Machno in de Oekraïne tot voorbeeld genomen. Hij had tijdens de Duitse bezetting van de Oekraïne (gedurende 1918) een guerrilla, een nationale bevrijdingsoorlog georganiseerd, die tegelijk een revolutie beoogde te zijn: lang dus voordat Mao Tse-toeng zulk een strijd ging voeren in China. Na de nederlaag der Duitsers had hij de strijd voortgezet tegen de tsaristen, de zogenaamde 'witte gardisten', zonder bereid te zijn een partijdictatuur van de bolsjewieken te aanvaarden. Zijn ideaal was een federatieve radenrepubliek, waarin alle revolutionaire socialistische stromingen vertegenwoordigd zouden zijn. Dit correspondeerde grotendeels met het doel van de opstand van de vrije sowjet van Kronstadt in het voorjaar van 1921. Welnu, in de Oekraïne heette de ideologische beweging van anarchisten, die een libertair radenstelsel nastreefden, de *Nabat: Alarm*. Naar deze organisatie ontstond in ons land in het voorjaar van 1922 de groep der Alarmisten.

Dit leidde er toe dat in mei 1922 het eerste nummer werd uitgegeven, met steun van een aantal plaatselijke kernen, van het anarchistische maandblad *Alarm*. Doordat de grondgedachte van haar theorie het radenstelsel was werden partijen en vakbonden afgewezen als instrumenten van de revolutie, des te meer omdat de eenheid van de arbeidersklasse slechts te verwezenlijken zou zijn in de bedrijven en in de communes (de socialistische gemeenten) met afwijzing van het staatsgezag. Vandaar onmiddellijk deze leuzen: 'De partijen kweken de nieuwe meesters, de nieuwe bourgeoisie. De partijen verdelen de arbeiders. De revolutie is geen partijzaak.' En verder werd de vakbond afgewezen als een ander werktuig van reformisme, van het bestendigen van de uitbuiting. 'De vakorganisaties bestaan door de arbeid voor de bourgeoisie. Zij versplinteren de proletarische klasse. De revolutie is geen zaak van vakorganisaties.' De revolutie was dus in gevaar! In datzelfde jaar verscheen mijn eerste brochure, getiteld *Weg met de vakorganisaties*, waarin de eenheid der klasse en de bedrijfsbezetting op de voorgrond werden gesteld.

Gezien dit karakter van *Alarm* was de samenstelling van het maandblad (acht pagina's van twee kolom, ten dele met kleine lettertypen) merkwaardig. Als bron voor de gebeurtenissen van de jaren 1922-26, hoewel in die periode slechts dertig nummers verschenen, is het blad stellig van waarde. Het bevatte vaak een binnen- en buitenlandse kroniek, en een lange lijst van de inhoud van verwante buitenlandse tijdschriften, op zichzelf geen propagandistische lectuur. Voorts aforismen, verzen, tekeningen, opmerkingen.

Er was een vaste rubriek van Jo de Haas inzake de binnenlandse partijen en vakbonden, met veel citaten. Eveneens uit brieven geputte beschouwingen van Piet Kooijman en Leen van der Linde, met voortdurende opwekkingen om hun brieven of kaarten te schrijven in hun gevangenis: Kooijman, Bijzondere Strafgedangenis, no. 21-659 te Leeuwarden. En Van der Linde, Strafgedangenis, no. 161-6190 te Arnhem. Terugkerend is het thema van de vakbonden: waarom ze geen organen van de revolutie kunnen zijn, zoals syndicalisten nog zouden geloven. Even vaak vindt men toegelicht: de tragische positie der anarchistinnen in Rusland; het dreigende oorlogsgevaar; problemen van het huwelijk; het nagloeien van het revolutionaire verzet in Duitsland; de exploitatie van de koloniën; schetsen omtrent auteurs als Barbusse, Anatole France, Emile Armand, Henrik Ibsen, George Eekhoud, F. Brupbacher. Soms is een nummer bijna geheel gewijd aan één thema, en bevat het meer

dan een flinke brochure. Zo schreef Jo de Haas over de psychotechniek en haar wijze van ontzieling: 'Zielkundige uitbuiting'. Ik zelf over 'De petroleumoorlog', zeer uitvoerig. En over de leuze van Proudhon: 'God is het kwaad'.

Bijzonderheden zijn er vele te noemen. In september 1923, als de koningin een kwart eeuw regeert, verschijnt *Alarm* (overigens prompt in beslag genomen wegens de overige inhoud) met een lege voorpagina, en daarboven de regels: 'Na 25 jaar van goddelijk koningschap, komt jubileumtijd van jool en dronkenschap! Als beesten vier mens feest omdat: hun mede-beest, die hooggeboren schat, voor het volk het volgende gedaan had...' Niets dus. We moeten over zoiets eerder gehoord hebben, want later is mij gebleken dat Domela Nieuwenhuis in *Recht voor allen* van 26 november 1890, na de dood van Willem III, anderhalve kolom leeg liet na deze woorden: 'Het Leven van Koning Willem III de Grote en al deszelfs hoge betekenis voor het volk geschetst'. Blanco-bestaan! Een ander kenmerk van *Alarm* was, dat auteurs (ook uit de beweging zelf) on hoffelijk en agressief konden worden gekritiseerd, althans wat hun werk aangaat, terwijl dan zo'n zelfde schrijver later weer hoog werd geprezen: Bart de Ligt bij voorbeeld. Toen in 1926 het laatste nummer van *Alarm* verscheen – tevens het eerste van *Opstand* – waren er een aantal Alarmgroepen gevormd, die zouden blijven bestaan. In oktober 1923 ontmoet men al voorstellen van Alarmgroepen, vaak gewezen afdelingen van de SAJO. Deze Alarmgroepen hebben een lange geschiedenis, die zelfs het tijdvak 1918-33 te buiten gaat.

Het maandblad Opstand

Alarm was financieel niet houdbaar, de reikwijdte was te gering. Er werd echter een nieuwe basis gevonden voor een soortgelijk blad, *Opstand*. Het heette nu 'Revolutionair Maandblad', en de uitgave werd mogelijk gemaakt doordat een groep van bouwvakarbeiders, die in Amsterdam de vakbond had verlaten, propaganda wilde maken voor bedrijfsraden. In het eerste nummer wordt met sympathie verwezen naar de Duitse Allgemeine Arbeiter-Union Einheitsorganisation. Er verschenen 24 nummers in de periode 1926-28. Het blad is meer geconcentreerd op de economische klassenstrijd, het mist gaandeweg een aantal medewerkers van *Alarm*, zoals Jo de Haas, Jacq. Krul, Meyer Polak. Het publiceert des te meer van Jan Kok, soms van de (links-marxistische) Groep van Internationale Communisten. Ikzelf schreef ook onder de naam van G. Hamer, een veel later nog vaak gebruikt pseudoniem. Er wordt veel aandacht

geschonken aan zulke drama's als de terechtstelling van Sacco en Vanzetti in 1927, aan het vraagstuk van de politieke gevangenen en het antimilitarisme. Het thema van het imperialistische Amerika, in *Alarm* al ingeluid met het oog op de petroleumoorlog, wordt hier voortgezet. In het jaar 1927 werd ik veroordeeld tot twee maanden gevangenisstraf wegens een antimilitaristisch delict. Door de gecompliceerde Chinese revolutie, waarin Tsjiang Kai-sjek als nationalist de feodale gewestelijke generaals aan zich probeerde te onderwerpen, maar anderzijds de communisten trachtte uit te roeien, liepen de buitenlandse nederzettingen in Sjanghai gevaar. De Nederlandse regering zond de kruiser Sumatra om – met andere mogelijkheden – de koloniale voorrechten te redden. Er was een vloot samengetrokken van tientallen oorlogsschepen: 76 Engelse, 48 Japanse, 30 Amerikaanse, 10 Franse, vier Italiaanse, en één Spaans, één Portugees en één Nederlands vaartuig. Mijn verdediging is – na bijna een halve eeuw – een teken van de wijze, waarop antikolonialisten toen de militaire inmenging in China ervoeren: als een oorlogsdaad, waaraan Nederlandse matrozen of mariniers moesten weigeren mee te doen.

Aan het einde van de uitgave, in 1928, is Piet Kooijman (PAK) weer in vrijheid. In april 1928 blijkt dat onder de vanen van een Sociaal-Anarchistisch Verbond een apart comité is gevormd, waarin onder andere zitting hebben W. Wessels, B. Hooyberg, J. J. Lodewijk en... Leen van der Linde, die later weer naar de Communistische Partij zou terugkeren. Toen echter werd besloten, dat *Opstand* voorlopig, onder redactie van Constandse, Van der Linde en Gé Nabrink, verder zou verschijnen als niet-officieel orgaan van het SAV. In deze vorm veranderde later het blad, met dezelfde medewerkers, van naam en heette toen *Recht voor allen*. Geleidelijk verdween het.

De naam *Alarm* echter bleef leven, onder andere in de Alarmgroepen. Voor zulke een organisatie in Amsterdam schreef ik in 1932 de brochure *De universiteit jubileert* (onder de schuilnaam A. Elsee) een bloemrijke literair-satirische aanval op de functie van de universiteit in de kapitalistische maatschappij. Ik had van 1927-31 colleges in Frans en Spaans gevolgd aan de Utrechtse Universiteit, als 'werkstudent', in 1931 mijn akte MO-B-Frans behaald, jaren later gevolgd door MO-Spaans. (Pas na de oorlog legde ik de universitaire examens af en promoveerde op een proefschrift over de Spaanse auteur Calderón de la Barca.) Ik beschouwde echter het bijwonen van colleges als een technische aangelegenheid, de studie als een tamelijk vrije en persoonlijke zaak. Ter bevordering van de

revolutie, waaraan we toen geloofden, schreven we in oproerige blaadjes, spraken we in dorpen en volkswijken door het hele land, debatteerden op grote vergaderingen in de steden. Ik had veel achting voor een vrijheidlievend man als prof. Piet Valkhoff, stond zeer kritisch tegenover de hispanist C. F. A. van Dam, maar de universiteit was ons tehuis niet. De universiteitsbibliotheek in zekere zin wel; en ik ben van mening gebleven dat het vergaren van kennis voor 75 pct zelfstudie moet zijn. Hopelijk ook enigszins zelfverwerkelijking. In 1932 was mijn aanval op de universiteit geruchtmakend... in bescheiden kring.

De economische crisis woedde in alle hevigheid. Met Pinksteren 1932 begon een nieuwe serie van *Alarms* (22 nummers tot in juni 1933) van een Landelijk Verbond van Alarmgroepen, waarvan ik geen deel uitmaakte. Dan, na allerlei andere uitgaven, volgde (met de oude kop van de oorspronkelijke *Alarm*) van januari 1937 tot oktober 1939 een laatste serie van 34 nummers. Bij de uitgave van deze twee series speelden Bertus Hooyberg en Joop Richter een rol. Bij het formuleren van de beginselen was Piet Kooijman de stuwende kracht.

Neem en eet

In de voornamelijk anarchistisch getinte Alarmbeweging heeft het neem-en-eetrecht altijd de aandacht opgeëist, terwijl het er in de crisisperiode van de jaren na dertig zelfs een bestanddeel van is geworden. Toen ik in 1922 mijn brochure publiceerde *Weg met de vakorganisaties* was de hoofdstrekking daarvan, dat deze vakbonden geen organen waren van de revolutie. De tot 1933 in de uiterst linkse kringen gehandhaafde hoop op een nieuwe Europese omwenteling (na de Russische en de Duitse) bracht de neiging mee, zich met de organisatie van zulk een revolutie bezig te houden als met een toekomstige realiteit. Dat de radenorganisatie van een vrijheidlievend communisme moest worden nagestreefd, door middel van bedrijfsbezetting, vorming van een arbeidersmilitie en ontbinding van het 'staande leger', lag voor de hand. Maar in deze brochure kon men ook lezen, dat de onteigening van de bourgeoisie kon worden voorbereid 'doordat de arbeiders geen eerbied meer hebben voor de privaat-eigendom'.

Deze eigendom zou 'vogelvrij zijn verklaard'. Dan las men: 'Deze moraal is noodzakelijk, opdat in een socialistische samenleving noch staats-, noch particuliere eigendom geëerbiedigd worde, en ieder durft nemen naar zijn behoeften.' Overigens gebod de solidariteit 'het bezit der mede-proletariërs ongemoeid te laten.' In

wezen werd hier slechts herhaald, dat de produktiemiddelen gesocialiseerd moesten worden, en dat het privé-bezit van hetgeen men behoeft voor zijn eigen verbruik (woning, kleding, huisraad, voedsel enzovoort) gerespecteerd moest worden. Maar het *nemen naar behoeften* gaf aan de theorie een offensieve betekenis.

Nu komt deze eis al voor bij de utopist Morelly (1755) en hij is later gezien als kenmerk van het volledige socialisme: *arbeiden naar vermogen, nemen naar behoeften*. Waar het op aankwam was slechts, of men daarmee al in de kapitalistische maatschappij moest beginnen.

In elk geval werd het in de Alarmbeweging gerechtvaardigd geacht. In het nummer van september 1922 stond op de voorpagina een plaat van een arbeider, die zijn ketenen verbreekt, met deze opschriften: *Neemt, armen, neemt en eet*, en: *Blanke slaven vecht u vrij*. Dan drie teksten: 'Een controleur van de Bijenkorf heeft drie mannen naar de politie geleid, die in de lunchroom ieder een broodje met twee eieren hadden gebruikt zonder te betalen.' Dit gold een demonstratie, waarbij onder andere Jo de Haas was betrokken, een bekend propagandist in de antimilitaristische beweging. Ten tweede een gezegde van Emile Henry, een Franse 'anarchist van de daad', terechtgesteld in 1894: 'De hongerlijders beginnen de weg te kennen naar uw grote cafés en rijke restaurants.' En ten slotte een citaat van de zeer aristocratische wijsgeer Nietzsche: 'Vraag nooit, niet geklaagd. Neem, verzoek ik u, neem steeds.' In dat nummer werd overigens aan de voorpagina slechts herinnerd in een artikel van de Groningse dienstweigeraar Jan Drenth, een individualist die het verdelgen van de staat verlangde, de 'grootste egoïst op aarde waaraan de burgers zich zouden moeten uitleveren.' De auteur wees er op dat J. P. Hommes uit Finsterwolde het neem-en-eetrecht als vorm van contra-egoïsme propageerde en de vrijheid van de persoonlijkheid. 'Zo wordt de zogenaamde sociale kwestie opgelost: door de egoïstische wet van het neemt en eet.'

De leuze van Proudhon: *Eigendom is diefstal* betekende dat de vorming van een particulier vermogen berustte op diefstal van arbeidskracht. Maar de daaraan vastgeknoopte eis: *Onteigen de onteigenaren* kreeg nu een bijzondere betekenis. In *Alarm* van januari 1923 hoont Jo de Haas de eis, dat er produktief werk zal worden verschaft aan werklozen. De vakbondsbestuurder, die dit deed, B. Lansink Jr. van het NAS (later van het NSV) had tegelijk gesproken van 'de gruwelijkste en karakter aantastende loonslavernij', die leiden moest tot 'massale georganiseerde moord'. Waarop Jo de Haas met een soort ijzeren consequentie schreef: 'En deze

karakteraantastende loonslavernij wordt als een revolutionaire eis gesteld! Ze leidt tot oorlog, daarna weer tot werkloosheid, zodat de eis *produktief werk* zuiver militaristisch is en ons gezellig in een kring doet ronddraaien.' Veel agressiever dan *Alarm* was overigens *De moker* (1924-28) waarin Herman Schuurman de loonarbeid als een vorm van *ontaarding en vervreemding* zag. 'De goeie werker is een werkdier met klauwen en een stompe levenloze uitdrukking op zijn gelaat.' Hij wees de arbeid af in een kapitalistische samenleving, predikte het 'nemen naar behoeften' en schreef een verhandeling over *Werken is misdaad*. Men kan vermoeden dat menige socialistische orde ook moeilijkheden zou hebben gekregen met dit 'egoïstische individualisme', zij het dan in dienst gesteld van de strijd der arbeidersklasse. Maar voorlopig zou alleen het kapitalisme er last van hebben.

De duivel werkt met logica

Domela Nieuwenhuis heeft eens geschreven – om de draagwijdte van elk ideaal te relativeren – dat 'elke uiterste consequentie leidt tot de duivel'. Maar men kon niet ontkennen dat de duivel werkte met logica. Uit welk arsenaal stamde het neem-en-eetrecht? Het was van zeer goeden huize. We wezen op Morelly en Proudhon, al dachten die zich een meer gewettigde onteigening van de bourgeoisie. De schoonzoon van Marx echter, Paul Lafargue, heeft de veroordeling van de arbeid voor de bourgeoisie wel het felst geargumenteed in zijn literair-filosofische satire *Le droit à la paresse* van 1883. Tegen de leuze die was aangeheven in 1848: *Recht op arbeid*, plaatste hij uitdagend zijn *Recht op luiheid*. In werkelijkheid wilde hij nog wel een arbeidsdag van drie uur aanvaarden, maar hij betoogde hartstochtelijk dat de arbeid voor de bourgeoisie aan het proletariaat slechts ellende, vernedering, werkloosheid en oorlog had gebracht. Hij verweet herhaaldelijk aan de arbeiders, dat ze niet namen wat ze zelf hadden voortgebracht met name in een tijd van zogenaamde overproductie. (En die was er in de crisis van 1923 en die van 1929). 'In plaats van te profiteren van de ogenblikken van crisis om een algemene distributie der produkten en een universele vreugde door te voeren, gaan de arbeiders die van honger kreperen voort, hun hoofd te stoten tegen de gesloten deuren der werkplaatsen.' En honend: 'De Europese arbeiders, bevend van kou en honger, weigeren de stoffen te dragen die ze weven en de wijnen te drinken die zij zelf geoogst hebben.' Lafargue dacht bij onteigening wel degelijk aan gratis distributie van opgehoopte produkten.

Maar men kon de theorie van neem-en-eet natuurlijk veel meer aantreffen bij individualisten, die de toepassing van het principe zagen als de praktijk van een voorhoede, die zichzelf beschouwde als op voet van oorlog staande met de samenleving. In deze guerrilla kon Max Stirner te hulp worden geroepen: 'Een handvol macht is meer waard dan een zak vol recht... Maak de arbeid vrij, dan is de staat verloren... De eigendom, die ons tot nu toe nog is onttrokken, zal meer nut opleveren als hij in handen van ons allen komt. Verenigen we ons daarom tot het doel van deze roof!' Opmerkelijk waren de redeneringen van de Groningers J. P. Hommes en R. Tamminga. De laatste had een brochure gepubliceerd, getiteld *Theorie en praktijk van het nemen*. Men kon er in lezen: 'De theorie der naastenliefde is bijzonder groot, sterk en machtig. De praktijk van de naastenliefde is ellendig zwak, precies het tegenovergestelde van de theorie. De theorie van het nemen is bijzonder klein, zwak en machteloos. De praktijk van het nemen heeft een kolossale omvang, is machtig, precies het tegenovergestelde van de theorie.' Met als goede raad: 'Willen we verbetering van positie, willen we eten, genot, vrijheid, willen we werkelijk leven, dan moeten we het nemen.'

Men kon moeilijk de indruk van zulke theorieën meten toen de economische depressie, van 1923-25 nog niet zo diepgaand, sinds 1929 onstuitbaar scheen en omstreeks 1933 begon een half miljoen werkenden op straat te smijten, op een bevolking van acht miljoen zielen. Bevoorrecht waren de geschoolde arbeiders die nog werk hadden, al daalden dan hun lonen van gemiddeld dertig gulden per week met 10 of 20 pct. Op rozen zaten allen die in dienst van de overheid waren. Want ofschoon hun salarissen met 5 en 10 pct verminderden, zakten de prijzen veel dieper. De werklozen echter moesten rondkomen van twaalf gulden per week, en wat subsidies op ingeblikt vlees, kolen of huur, tenminste als er sprake was van een gezin met bij voorbeeld twee kinderen. In Drente verdienden huisvaders in de werkverschaffing acht gulden per week, vrijgezellen een gulden per dag. In Den Haag werden werklozen gedwongen met haring te gaan venten (inkoop $2\frac{1}{2}$ cent, verkoop 5 cent) en een keer gooiden ze de tonnetjes in het bureau van Maatschappelijk Hulpbetoon, waar de ambtenaren weigerden haring te kopen. Soms was een fietsenstalling een 'baan': $2\frac{1}{2}$ cent per gestalde fiets. Het 'neem-en-eet' klonk dringender!

Wat in de eerste serie van *Alarm* (1922-26) waarbij ik nauw betrokken was, slechts één der vele onderwerpen van studie en discussie was, werd het hoofdthema van een *Landelijk Verbond van*

Alarmisten, dat onder andere twee series bladen van dezelfde naam (*Alarm*) uitgaf, namelijk van 1932 tot 1933, en van 1937 tot 1939. Een der actieve schrijvers daarin was P. A. Kooijman.

Rebellie der gedeklasseerden

Piet Kooijman was zoals wij zagen in 1921 het meest verantwoorde-lijk geweest voor de bomaanslag in Den Haag, een protest tegen het industrieel-militaire complex van die dagen. Nadat hij op 11 april 1928 uit de gevangenis was ontslagen begon de moeizame reïntegratie in een vijandige samenleving. Werkloosheid, werkverschaf-fing, voedselweigering (in 1930) en demonstratief optreden voor het 'nemen naar behoeften'. Hij zou later zeggen: 'Het nemen van wat je nodig hebt houdt ook in: het weigeren van wat je niet nodig hebt.' Met andere werklozen dus naar Simon de Wit, uitkiezen van levensmiddelen, verzoek om de rekening aan te bieden bij Maatschappelijk Hulpbetoon. Of gaan eten bij Heck (niet overmatig) met hetzelfde verzoek. Maar de hardhandige bestraffing kwam in februari 1933 (het jaar van de grote reactie), nadat Kooijman twee manifesten had ondertekend: één met drie anderen, en één alleen. In de eerste oproep was niet het voornaamste misdrijf de propagan-da voor 'het nemen van de produktie en de produktiemiddelen' (een bekende socialistische eis) maar de leuze: 'Bestormt de magazijnen en neemt wat gij nodig hebt.' In het tweede manifest van Kooijman afzonderlijk: 'Neemt, neemt, en bevredigt uw normale behoeften. Spoor uw mede-arbeider aan te nemen wat hij persoonlijk behoeft. En spoort hen aan, zoals wij u hiermee aansporen, dat wij het gehele produktie-apparaat nemen, om het in het belang der mensheid te kunnen exploiteren.' De bestraffing was zwaar: zes maanden zonder voorarrest, tien maanden totaal.

In 1934 kwam een nadere verklaring: de techniek, zo luidde het, is zo vruchtbaar dat ze het relatieve tekort in overvloed doet verkeren. Het produktie-apparaat mag niet worden veroverd door een groep of klasse, noch door een staat. Het beheer der maatschap-pelijke goederen behoort te geschieden in onderlinge afhankelijkheid en gelijkgerechtigdheid voor allen, 'zodat dus elk individu *het recht heeft zijn individuele behoeften te bevredigen*'. In de maatschappij van de overvloed bestaat er zelfs geen noodzaak dat allen aan het produktieproces deelnemen. De machine heeft een zodanige 'overtolligheid van menselijke energie' tot gevolg dat het niet meer nodig zal zijn dat allen voortbrengen. Dit sluit aan bij hetgeen Lafargue in zijn *Recht op luiheid* had betoogd.

Piet Kooijman voerde echter een element in dat in die mate

vroeger niet was belicht. Hij zag zowel in de bourgeoisie als in het werkende proletariaat twee klassen, die belang hadden bij het bestendigen van de kapitalistische maatschappij. Beide moesten de werklozen vrezen, omdat die de bestaande orde bedreigden. Het bange en behoudende gedrag van de werkenden; de gehoorzaamheid van het overheidspersoneel dat op bevel de organisaties moest verlaten links van de SDAP; de verburgerlijking van hen die goed waren terecht gekomen met hun buitenlandse vakantiereisjes... dat alles wekte de indruk dat de werklozen *gedeklasseerden* waren geworden. Welnu, van de *gedeklasseerden* moest dan de revolutie komen. In 1935: 'De geklasseerde kan zich slechts bevrijden door als *gedeklasseerde* te handelen. De handelingen van de *gedeklasseerden* worden bepaald door hun nieuwe maatschappelijke positie. Een positie die hen dwingt hun bestaan te bestendigen, zonder aan het productieproces deel te nemen: dat is in de gangbare terminologie: *te eten zonder te werken*.'

Over de rol der *gedeklasseerden* in de historie *in het algemeen* is veel getwist. Men kan tot aan elkaar tegengestelde conclusies komen. Laten we hier volstaan met het onderstrepen van het in Nederland verschijnen van een beweging, zij het een marginale stroming, die de ethos van de produktieve arbeid en van de oppermachtige eisen der voortbrenging achterstelde bij het recht op een verantwoord verbruik. Daarachter school ook de weigering privékapitaal te vergaren. De omstandigheden waren tegen de achtergrond van fascisme en oorlogsvoorbereiding hoogst dramatisch.

Het jaar der reactie: 1933

In 1933 kwam dan het begin van de grote reactie. Met het aan de macht komen van Hitler in Duitsland voelden alle conservatieven en contrarevolutionairen zich in de rug gedekt. Het werd een misdrijf Hitler te beledigen, omdat deze 'een bevriend staatshoofd' heette te zijn. Na de Rijksdagbrand en het desbetreffende proces in Leipzig werd Marinus van der Lubbe, die voortkwam uit de ons verwante groep der radencommunisten, wegens brandstichting ter dood veroordeeld en onthoofd. In de nacht na deze misdaad zaten de broer van Marinus en twee van zijn vrienden bij mij thuis om de rampzalige ontwikkeling te bespreken. We waren diep verontwaardigd over de beschuldiging van de partijcommunisten, dat Marinus een 'agent provocateur' zou zijn geweest, omdat de Rijksdagbrand aan de nazi's het voorwendsel had gegeven over te gaan tot barbaarse vervolgingen. Wij besloten op vergaderingen en in artikelen zijn motieven en karakter te verdedigen. Die nacht stelden we

alleen de tekst op van een telegram naar Berlijn en Leipzig, om namens de familie te eisen dat het lijk naar Holland zou worden gezonden om daar begraven of gecremeerd te worden. Dit geschiedde niet. De houding van de Nederlandse regering in deze was door angst geïnspireerd en natuurlijk zonder enige sympathie voor de antiparlementaire beweegredenen van Van der Lubbe. Er werd een commissie gevormd om in een *Roodboek* de acties van Marinus uiteen te zetten en hem te rechtvaardigen. Aan de samenstelling daarvan heb ik echter geen deel genomen.

De herdenking van Willem de Zwijger, die in 1533 was geboren, leidde tot nationalistische demonstraties. Ik schreef een brochure *Nederland, God en Oranje*, die niet vleidend was voor de Zwijger en de stadhouders, en die in beslag werd genomen. De enige grond daarvoor bleek een aanklacht wegens godslastering, op grond van een nieuwe wet. Ik had smalend gesproken over 'de oude Nederlandse God', hoewel in het antirevolutionaire programma de term 'God van Nederland' veelvuldig voorkwam. Ik werd van vervolging ontslagen, alleen omdat de brochure duidelijk was geschreven voordat de wet van kracht werd, maar mijn geschrift was er het eerste slachtoffer van.

De mouterij op de kruiser Zeven Provinciën in de Indonesische wateren veroorzaakte nieuwe schokken. Het verloop van deze zaak is beschreven in mijn brochure *Mouterij en honger in Indonesië* (herdrukt in het Gidsnummer 6-7 van 1969) onder de naam *De Indische Potemkin*. Een nabeschouwing volgde dat jaar nog in *Willem de Zwijger, mouterij en de SDAP*. Er werden door uiterst linkse groepen manifesten verspreid tegen de bloedige onderdrukking van de opstand op de kruiser. De verspreiders werden zwaar gestraft. De Vrije Groep van Wieringen en Schagen richtte een oproep tot de Nederlandse matrozen en mariniers in Den Helder, om solidair te zijn met de Indonesische muiters. De straffen liepen op van twee tot veertien maanden: dit laatste vonnis voor Piet Laros, die later als 'hollandse Piet' en kapitein in de Internationale Brigade in de Spaanse burgeroorlog zou vechten en communist zou worden. De anderen, zoals Ludzerd Bos en Roelf Drenth, bleven anarchisten.

Ten slotte kwam dan de reeds genoemde actie van Piet Kooijman en enkele kameraden, om op te wekken het 'neem-en-eetrecht' toe te passen, met de bestraffingen tot tien maanden gevangenis. Het scheen of in dit jaar op bijna symbolische wijze de definitieve aanval begon op de Nederlandse linkerzijde. Er was één misrekening: wegens zijn kritiek op het neerslaan van de opstand op de Zeven

Provinciën werd Henk Sneevliet veroordeeld tot vijf maanden gevangenisstraf, maar hij werd gekozen tot lid van de Tweede Kamer. De jaren die volgden waren echter in het algemeen vol bittere teleurstellingen voor degenen, die tot 1933 nog hun hoop hadden gesteld op een grote Europese revolutie. Fascisme en oorlog naderden onstuitbaar.

Epiloog

Slechts van een gering aantal dergenen, die in deze inleiding zijn genoemd als revolutionairen, is het mogelijk een bescheiden 'levensbericht' te geven. Jacques Krul, letterkundige en boekhandelaar, zelfs uitgever van enige avant-garde-dichtbundels, emigreerde in het begin van 1936, kort na zijn huwelijk, helaas naar zijn zwagers in Zuid-Afrika, vanwaar hij in 1958 – op verscheidene wijzen gehavend – terugkeerde. Hij zette zich aan het verzamelen van geschriften en herinneringen, maar werd daarbij door de dood verrast. Na zijn vertrek in 1936 had Piet Kooijman zijn boekwinkel nog enige jaren voortgezet (een poging te vluchten uit de werkloosheid!), maar oorlog en bezetting torpedeerden deze zwakke broodwinning. Met behulp van de psycholoog L. Hornstra, toen personeelchef van De Bijenkorf, slaagde Kooijman er in uit het gezicht te verdwijnen door de aanstelling als nachtportier van dit bedrijf. Hornstra schreef de inleiding en een biografie van Kooijman in de bloemlezing *Neem en eet*, gepubliceerd in de serie 'Manifesten' van uitgeverij Boucher, Den Haag. Kooijman stierf op 17 januari 1975.

Jo de Haas scheidde zich na 1928 meer en meer af van de toenmalige Alarmisten en ging zijn eigen aparte weg. Hij bleef een consequent voorstander van dienstweigering, maar werd gewelddoos en 'religieus' en verdedigde vooral de rechten van minderheden als de homoseksuelen. Onder de bezetting verspreidde hij antimilitaristische 'zendbrieven', werd een aantal maanden gevangen gehouden in het kamp te Amersfoort, en ten slotte in april 1945 in Drente gegrepen en gefusilleerd. In Appelscha is een gedenkteken voor hem opgericht. Vrienden publiceerden een bloemlezing met biografie: *Geest contra geweld*.

Van de hier vaak terloops vermelde personen zijn de volgende tijdens de tweede wereldoorlog omgekomen of gefusilleerd: Louis de Visser, Henk Sneevliet, Jan Postma, Henk Eikeboom, H. N. Werkman, waarschijnlijk helaas ook Meyer Polak. Wat mijzelf betreft: ik ontquam in 1934 nauwelijks aan een nieuwe veroordeling (na de twee maanden van 1927) omdat ik had gepropageerd dat de arbeiders de bedrijven moesten bezetten, een militie moesten

vormen en militaire dienst behoorden te weigeren ter voorkoming of voor het ongedaan maken van een fascistische militaire staatsgreep. Na 1933 schreef ik een tiental brochures tegen fascisme en nationaal-socialisme, in 1935 een boekje tegen de rassenleer *Arische cultuur en pruisendom*, in 1938 *Grondslagen van het anarchisme* en *Sexuologie en levensleer*, over de theorieën van Wilhelm Reich. In de periode 1936-37 redigeerde ik het weekblad *De Dageraad*, gevolgd door *De Vrije Arbeider* (1937-38) waarna ik me in 1939 voornamelijk bezig hield met lezingen en met lesgeven. Op 7 oktober 1940 werd ik door de Duitse bezetter gearresteerd als gijzelaar, waarna ik vier jaar als gevangene vertoefde in Buchenwald, Haaren, Sint-Michielsgestel en Vught. Nade oorlog wijdde ik me voornamelijk aan de studie der internationale verhoudingen, als journalist en publicist, terwijl ik werkzaam bleef in de bewegingen van de vrije gedachte en de seksuele hervorming. Ten slotte heeft vooral ook de historie van het socialisme, zoals het onderwerp van deze bloemlezing, mij bezig gehouden: een dramatische fase in de vaderlandse geschiedenis!

september 1974, A. L. Constandse

Politieke teksten

P. J. Troelstra op 11 november 1918 te Rotterdam:
De keizer is gevlucht

De keizer een vluchteling in Holland, rijkskanselier onze partijgenoot Ebert! Het is meer dan een verandering van personen, het is een opkomst van een klasse, de ondergang van een klasse! Allen die voor Duitsland een nieuwe toekomst willen, geven het socialistische proletariaat de macht in handen... Wat is een revolutie? Dat een heersende klasse, die tot nog toe de macht in handen had, afdankt en plaats maakt voor een nieuwe klasse, die rijp en in staat is te doen wat de omstandigheden eisen. Zo gezien is in Nederland op dit ogenblik een revolutionaire toestand ingetreden, en die plaatst de arbeidersklasse voor een geweldige taak. Verzuimt het ogenblik niet, grijpt de macht die u in de schoot wordt geworpen en doet wat ge moet en kunt doen... De arbeidersklasse in Nederland grijpt de politieke macht. Ze zal zich moeten constitueren als een politieke macht...

Ik wil niet vooruitlopen op ons congres. Met het oog op de ernst der tijden hebben wij het een week vervroegd. We zullen daar de vraag beantwoorden of de Nederlandse moderne arbeidersbeweging daar het aanzijn zal geven aan arbeiders- en soldatenraden... We zouden kunnen zeggen: de centralen der organisaties treden op als arbeidersraden. Maar de historie van de raden is nu eenmaal deze, dat zij tot zich trekken het gezag over de hele maatschappij. Willen wij onze macht van het ogenblik gebruiken – ik heb twintig jaar geleden onder het langzame gesukkel van het parlementaire stelsel, niemand heeft een zo vervloekte hekel aan die langzaamheid als ik! – dan moet er nu een andere methode worden gebezigd...

Bezoedelt deze grote tijd niet door onwaardige daden; laat er eenmaal worden gezegd: het Nederlandse proletariaat toonde zich berekend voor zijn taak, de Nederlandse proletarische revolutie is geweest het gloriepunt in de geschiedenis van Nederland!

Bart de Ligt op 26 juni 1921 te Den Haag:
Opruiing

Ik ben hier gekomen om jullie op te ruïen.

In naam van Jezus Christus: om de opofferingsdrang en wil tot communisme, die van het oudste christendom uitstraalt en doorstraalt door ketters, sekten, heiligen en revolutionairen tot in de nieuwe tijd –

in naam van Marx: die ons de socialistische wetenschap bracht en: 'Proletariërs aller landen verenigt u!' heeft gesproken –

in naam van Bakoenin: die held, dichter der vrijheid, hartstochtelijk bestrijder van alle officiële autoriteit –

in naam van Kropotkin: die tegenover het burgelijk geargumenteerde darwinisme zijn socialistisch geargumenteerde leer van het onderling dienstbetoon stelde –

in naam van Groenendaal: wijl deze de kwintessens van dit alles in zich heeft opgenomen, en vóórstaat ten koste van zijn jong en edel leven:

rui ik jullie op.

Waartoe? Niet tot vernielend, maar tot voortbrengend werkzaam zijn; niets maken wat een aanslag is op lichaam, ziel of geest; en derhalve dienstweigeren, te weten oorlogsdienst weigeren, direct of indirect.

ARBEIDERS

STAKERS, WERKLOOZEN, UITGEBUITEN!

Na de staking in 't transportbedrijf, leert thans de metaalbewerkerstaking, dat
uw leiders u verraden

ZIJ onderhandelen met de bourgeoisie en **konkelen** in parlement en
loonraad. **GIJ** verhongert en moet **wachten** op den uitslag.

GAAT THANS OVER TOT DADEN

BEZET DE BEDRIJVEN

Zult ge nog langer hongerend, in armoede en ellende **wachten**?
Wacht niet, maar doet, wantrouw alle partijleiders, alle vak-
verenigingsbonzen, alle bestuurders.

**Begint de revolutie in de be-
drijven, door ze te onteigenen**

In de revolutie geldt: Wie niet werkt, zal niet eten. Daarom zijn de **ka-
merleden, de partij- en vakbonzen** allen

PARASIETEN

dus contra-revolutionair

Arbeiders, vernietigt den staat, trapt de macht begeerige politici
van u afwant. **Roonschen** tot bolsjewiki zijn ze uw **vijanden**
Proletariërs verscheurt de partijen en 'e vakorganisaties met hun bonzen,
dóór de revolutie

Want de revolutie is **GEEN** partijzaak

GEEN zaak der vakorganisatie, maar de zaak van de wer-
kende arbeiders, de zaak der proletarische **klasse**.

Vereenigt u, BUITEN DE LEIDERS OM

tot het bezetten der bedrijven

Behalve de genoemde is er in de Oekraïne een afzonderlijke beweging, die sedert de revolutie 1918 bestaat: *De federatie der Nabat*. Nabat betekent alarm, stormkreet. Op hun laatste conferentie die in het begin van september 1920 in Charkow plaats vond, hebben zij hun standpunt als volgt uiteengezet:

1. De bewering der overlopers van het anarchisme dat de Russische revolutie de zwakheid der anarchistische theorieën bewezen heeft, is geheel ongegrond. Integendeel: de grondslagen der anarchistische leer blijven onwrikbaar vast, en worden zelfs door de beproeving die zij door de revolutie doorstaan hebben, bevestigd. De ervaringen versterken ons nog daarin, dat wij vastbesloten blijven in de strijd tegen *elke* vorm van macht en van het kapitalisme.

2. De anarchisten hebben nooit bestreden, dat tussen de eerste dag der revolutie in anarchistische zin en het einddoel van de anarchie of de anarchistische commune een tijdruimte ligt, in welke de overblijfsels der oude knechtschap langzamerhand afsterven en de nieuwe vormen der gemeenschap zich zoekend omhoogworstelen. Dit tijdperk vol fouten en vergissingen, en voortdurende vervolmaking kan verschillend genoemd worden: de periode der verzameling van heerschappijloze ervaringen; de periode der verdieping der sociale revolutie, of ook de eerste schrede naar de anarchistische commune. Men kan dit ook overgangstijdperk noemen, om het karakteristieke aan te duiden dat van de onvolmaakte tot de volmaakte maatschappijvorm voert. Wij geven er echter de voorkeur aan deze aanduiding niet te gebruiken, omdat zij in de geschiedenis der socialistische beweging van de laatste vijftig jaren een zekere vaste betekenis kreeg. Met het begrip Overgangstijdperk werd de voorstelling aan iets vaststaands, verstands verbonden. De uitdrukking Overgangstijdperk is in het program der internationale sociaaldemocratie zo algemeen, is zo doordrongen van historisch-marxistische geest, van het *ingroeien* en van de ijzeren geschiedkundige *voórbestemmingen* dat het voor ons anarchisten onaanneembaar is.

3. Wij zijn *niet* van mening, dataan de anarchistische communis-

* Uittreksel uit het boek *Hoe leven boer en arbeider in Sovjet-Rusland en in de Oekraïne*, destijds in vertaling verschenen bij De Fakkel, Amsterdam. Deze samenvatting ging vergezeld van de redactionele aansporing: *Iedere anarchist moet dit boek bezitten*.

tische orde een *syndicalistische* periode als *overgang* van het staatscommunisme tot het staatsloze anarcho-communisme vooraf moet gaan. In de theorie der syndicalistische regeling die in de plaats der Sovjets moet komen, is duidelijk merkbaar de invloed der rechtgelovige marxistische leer der tijdperken, die ten gevolge der onverbiddelijke ijzeren wet van de maatschappelijke ontwikkeling op elkander volgen moeten.

4. Eveneens verwerpen wij het gebruik der uitdrukking 'Dictatuur van de arbeid', ondanks de pogingen van enige kameraden, die ons raden dit aan te nemen. Deze dictatuur van de arbeid bedoelt niets anders dan de formule 'dictatuur van het proletariaat' die op het ogenblik zo schitterend bankroet geslagen blijkt, te verruimen. Dit moet echter ten slotte onafwendbaar tot de dictatuur van een deel van het proletariaat, namelijk der partij, der beambten en van enige leiders over de massa voeren. De anarchie is onverenigbaar met elke dictatuur, ook met de dictatuur der klassebewuste arbeiders over de anderen, zelfs indien het in het belang der anderen ware! Wij zijn het eens dat de periode der verdieping der sociale revolutie der uitvoering van anarchistische ervaringen of welke men wil, dictatuur van de arbeid genoemd worden kan, om reden dat in deze tijd de belangen der arbeidenden hoger staan zullen dan die der parasieten. Men kon deze periode evengoed de periode der dictatuur der consumptie, dictatuur der gerechtigheid, dictatuur der verdragen of een andere domme naam noemen.

Wij zeggen 'dom', omdat de opschriften duidelijk zijn, zonder dat de belangen der consumptie minder te bemerken zijn dan die van de arbeid. Daarmede willen wij zeggen: Bij het werkelijk aanwezig zijn van de genoemde kentekenen of enige andere, moeten wij de *inhoud* van het woord 'dictatuur' uitsluiten. Met het *begrip der dictatuur* is de gedachte aan Ludendorff en Rennenkampf verbonden, de voorstelling der *ongebreidelde geweld- en regeringsmacht*. De inlassing van het begrip dictatuur in het anarchistische program zou een onvergeeflijke verwarring in de geesten brengen.

5. De revolutie die het anarchisme nastreeft, in welke de leus der regeringsloosheid en van het communisme zegevierende zal, vindt in haar ontwikkeling vele hindernissen. De kracht van de actieve tegenstand dergenen, die belang hebben bij het voortbestaan van het kapitalisme en der regering, de traagheid en onwetendheid der brede massa's der werkenden kunnen zulke toestanden scheppen, waaronder de zich verwerkelykende anarchistische commune ver van haar ideaal verwijderd is. De mogelijke sociale vormen der toekomst concreet vast te stellen, is op het ogenblik onmogelijk,

alleen reeds omdat men de kwantitatieve en kwalitatieve inhoud der krachten, waarvan de resultante de werkelijkheid zijn zal, niet vooruitzien kan. Om deze reden beschouwen wij de uitwerking van een program dat op iets onbekends moet opgebouwd worden voor nutteloos. Wij stellen geen minimumprogram op, en komen op grond der tegenwoordige gebeurtenissen met het volle recht en overtuiging tot de arbeidende massa's om hun de idealen der anarchie en van het communisme zuiver te tonen.

Deze anarchisten zijn ook sterke tegenstanders der bolsjewieken, der tegenwoordige Sovjetregering en verklaren haar als niet alleen niet revolutionair maar direct als contrarevolutionair en reactionair. Zij zijn niet één met de *Machnobeweging*, hebben juist in een andere resolutie van Machno zeer scherp afscheiding gemaakt, en zien in hem slechts een *revolutionair* maar *geen anarchist*. Zij worden door de Sovjetregering scherp bestreden en vervolgd, voeren de illegale propaganda en verkeren dikwijls in de gevangenissen.

'Wij lijden geen honger in Rusland.' – Litwinof

Ofschoon we door de ervaring en de moderne wetenschap beveiligd zijn tegen bedrog als godsdienst, tegen het vuig monarchisme en de nieuwe staatsonderdrukking van de sociaal-democratie of 't bolsjewisme – hebben we ons thans des te meer te wachten voor een 'anarchistisch' parlementarisme in verkiezingsstrijd en vakorganisaties.

'Na 18 eeuwen goddienerij, na vier of vijf eeuwen ridderschap en adel – en nu ten slotte in handen van bankiers te vallen – onze vooruitgang is van zonderlinge aard!' Maar thans kunnen we Multatuli's gezegde voltooien: *Onze vooruitgang* welke organen vormde, bestemd om de strijd te voeren *tegen* die bankiers namelijk de vakorganisaties en de partijen met haar bonzen – die verworpen zijn tot nieuwe kerken en priesters, tot hechte burchten voor nieuwe klieken, tot broeikassen van nog groter zwendelaars dan de bankiers – waardoor deze organisaties de grootste steun vormen voor het groot-dievensdom, dat op de slavernij der arbeiders parasiteert – stellig, die 'vooruitgang' is van nog zonderlinger aard. — H. M.

Een mode-instelling is zeer zeker het fatsoen. Ze is in zo verre gevaarlijk, dat ze hele generaties mensen tot misselijke kwebbelmachines maakt, die naar gelang het stooksel, waar ze mee onderhouden worden, meer of minder stoomwolken uitzenden en stinken. — W. V.

De pruiken

Zat zijn we van de pruiken.

De pruiken – dat is wat verleden heeft en gezag en dienstjaren en reputatie – en wat in seniele onvruchtbaarheid geen naakte jeugd meer begeren kan.

De pruiken – dat is de traditie die haar gebrek aan kracht te overdekken zoekt door wat stekelige borstels van lijken, geparfumeerd met 'geur' uit het jaar nul.

De pruiken – dat is wat 'massa' zoekt en aanhang en opbouw en organisatie. Wat cijfert en rekent met 'leden' – met nullen, niets dan nullen.

De pruiken – dat is wat hartstochtloze impotentie aan leven vermoordde.

Hier met de passie en het genot en de heidense wildheid, die we terug verlangen, omdat ze kookt in ons bloed, in onze handen, in ons begeren. En de pruiken... we offeren ze op het altaar der christelijke en maatschappelijke deugd aan de goden opdat dezen sterven van de stank. En de duivel zal de mis opdienen.

Niet de *naaktheid*, maar de vuile praatjes en gedachten *over* de naaktheid geven aanstoot.

Het kapitalisme dat zijn levenssappen put uit de arbeid, er de meerwaarde van opstrijkt, zal zodra die arbeid, dus die winst, ontbreekt tot ondergang gedoemd zijn.

Paul Lafargue, de schrijver van *Recht op luiheid*, noemt werken in deze maatschappij een schande. Daarom was het radicaler geweest, zijn boekje toch minstens *De plicht tot luiheid* te noemen. Het is de *plicht* van revolutionairen, het kapitalisme zijn levenssappen te onthouden. Dáárom is de vakorganisatie contra-revolutionair, omdat ze in plaats van ongehoorzame *luiheid* en sabotage het recht op de *arbeid* propageert, en de arbeiders voorhoudt, dat, door te arbeiden, nog voordelen zouden zijn te behalen. Zie bij voorbeeld de eis tot 'produktieve arbeid', waardoor het kapitalisme in zijn opbouw wordt gesteund.

De vakorganisatie bestaat echter van *loonslavernij*: valt de loonarbeid, dan valt de vakorganisatie mede. Het was dan ook duidelijk, dat de vakorganisatie, van en door het kapitalisme bestaande, ook niet anders kón dan het kapitalisme opbouwen, terwijl in de loonstrijd de arbeiders voortdurend van de omverwerping van het kapitalisme zijn afgehouden. Als anarchisten hebben wij niet alleen te strijden tegen het kapitalisme, maar tegen de vijand in ons midden mede: tegen de vakorganisaties. Want kapitalisme en vakorganisatie hebben beide één vijandin: de luiheid. En waar kapitalisten en bonzen steeds *de plicht en het recht op arbeid* verkondigen, moeten de revolutionairen *de plicht en het recht op luiheid* overal propageren.

De nar der bourgeoisie, de spot der socialisten,
Was ik al geel en wit, voordat mijn ouders 't wisten.
De tering heb ik zwaar, maar Troelstra en Van Kol
Wrijven van tijd tot tijd wat roods nog op mijn bol.

Ma Wibaut kleedt me aan en Vliegen laat me dansen
Zo waag ik in de poppenkast mijn politieke kansen
Als A. B. K. wat kwijlt en Duys me begeleidt
Dan hebben we in 't parlement de grootste joligheid.

Werkeloze proletaren, haveloze martelaren, demonstreert.
Als ge, goede zielelingen, moede zijt en stil krepeert,
Leef ik in de tweede kamer moppen-tappend met u mee.
En vier ik, d'SDAP, 't zilveren Judas-jubilé.

Houtsnede door Rüdiger Berlit, overgenomen uit *Die Aktion*.

De strijd tegen de oorlog schijnt thans algemeen te zijn en overal te worden gevoerd, zodanig dat men optimistisch worden zou, indien men de schijn voor waarheid aanvaardde. Want het grootste deel der oorlogsbestrijders zijn louter burgerlijke pacifisten, ook al noemen zij zich 'socialisten', eenvoudig omdat zij de staat niet bestrijden willen.

Het wezen van de staat is door de oude socialisten steeds gezien als het wezen van het kapitalisme. Immer werd begrepen, dat de staat een werktuig was der klassenheerschappij. Niet alleen door de anarchisten. Schreef niet F. Engels de beroemde woorden: 'De klassen zullen verdwijnen even onvermijdelijk als ze vroeger zijn ontstaan. Met hen valt onverbiddelijk de staat. De maatschappij, die de produktie op de grondslag van vrije en gelijke vereniging der arbeiders opnieuw organiseert, zet de hele staatsmachine daar, waar ze dan horen zal: in het museum van oudheden naast het spinnewiel en de bronzen bijl.'

Deze oude grondslag voor het socialisme, namelijk dat het staatloos zijn moest, is spoedig opgegeven, voornamelijk doordat het socialisme *reformistisch* werd, of feitelijk daardoor ophield te bestaan. De burgerlijke geest schiep twee organisatievormen: partijen en vakverenigingen, welke zuiver democratische, dat wil zeggen burgerlijke doeleinden nastreefden. De partij wilde de staat veroveren en regeren, dus het proletariaat blijvend onteigenen ten bate der heersers die tezamen met de kerk en het kapitaal hun gezag zouden handhaven. De vakorganisatie wilde zo goed mogelijk de belangen der arbeiders in overeenstemming brengen met die der patroons, wat zo zeer gelukte, dat bij voorbeeld op het feestcongres der Nederlandse Vereniging voor Spoorwegpersoneel de directie van dit bedrijf aan de Vakbond haar gelukwensen en een geschenk aanbood: men is het eens over het doel, waarnaar alle vakorganisaties en alle patroons broederlijk streven: een vredesverdrag te sluiten, waardoor de uitbuiting zonder conflicten zal kunnen verlopen, omdat de arbeiders tevreden zijn moeten met de voorwaarden hunner slavernij.

De partij kon niet zonder de staat. Integendeel, zij bereikte eerst door de staat haar doel. De vakbond kon evenmin zonder staats-hulp: zijn verzekeringen en steunuitkeringen moest de staat garanderen, omdat deze de publieke liefdadigheid tot onderhoud der werklozen en dergelijke regelt. Het bestaan der werkloosheid is

namelijk een *staatsbelang*: alleen door een leger van werklozen kan de prijs der arbeidskracht worden neergedrukt en kunnen onderkruipers, vrijwilligers en dergelijke verkregen worden. Hoewel de staat hongeroproer moet voorkomen, en dus filantropisch moet doen, is het tevens zijn doel een groep paupers ter beschikking te hebben als reserve-materiaal. De vakbonden hebben van de staat de leiding en de verzorging van dit werkvee overgenomen onder controle van de staat. Partijen en vakbonden zijn dus nauw met de regeringen verbonden: ze zouden geruïneerd worden zonder hulp van de staat!

2

De beste propagandisten voor de vakorganisaties zijn de autoriteiten. De arbeider krijgt geen werk, en zeker geen ondersteuning, indien hij niet geregeld zijn extra-belasting heeft betaald aan de vakbonden. Hoe kan dan de vakorganisatie ooit revolutionair zijn, wanneer zij zelf contracten sluit met een bourgeoisie die onteigend, met een staat die vernietigd moest worden? De grote Engelse staking heeft getoond, dat de vakorganisaties niet revolutionair kunnen zijn. Het grote argument voor de plotselinge opheffing der actie was dat bij voortzetting der staking de vakbonden geruïneerd zouden zijn geworden. Dat is volmaakt juist. Hun kassen zouden zijn uitgeput, contributies zouden uitblijven, staatshulp eveneens. Wat dan? Dan zou het ganse vakbewegingsapparaat zijn kapot geslagen, en de arbeiders zouden geheel op zichzelf zijn aangewezen.

Hieruit volgt, dat de vakorganisatie absoluut ongeschikt is tot het bestrijden van de oorlog. Strijd tegen de oorlog is strijd tegen het militarisme, dat wil zeggen tegen de staat, tegen de regering. Zodra nu deze actie wordt doorgezet, is de revolutie feit. Doch dan wordt er niet meer gestreden met geld, niet met verzekeringen, niet door onderhandelingen en contracten een verzoening bereikt. Dan gaat het over leven of dood van het proletariaat. Men begrijpt, dat in een dergelijke actie de arbeiders zelf zich moeten redden door geheel andere organisatievormen, die in staat zijn zich te handhaven *in de revolutie*.

3

De nieuwe organisatievorm der arbeiders kan niet berusten op financiële macht, doch slechts op de economische macht der arbeiders, te veroveren door onteigening der bedrijven. Niet op geld, doch op voedings- en voortbrengingsmiddelen. Wie dit niet be-

grijpt, vat niets van het wezen der revolutie. De steun aan de Engelse mijnwerkers bij voorbeeld, wier doel overigens verre van revolutionair is (ze willen het kapitalistisch bedrijf moderniseren, opdat de bourgeoisie door goedkoper produktie meer afzetgebied vinden zal en de lonen zal kunnen handhaven!) heeft geen enkele omwentelende betekenis. Slechts de revolutionaire actie zou een dergelijke waarde kunnen bezitten. Doch deze moet gevoerd, niet door de leiders, maar door de arbeiders.

Wat de arbeiders te doen hebben, is gemakkelijk te begrijpen. Zij moeten het bestaand organisatieverband bestendigen: *het bedrijf zélf*. En deze nieuwe organisatie, *het bedrijf*, zij hun grootste wapen. De nieuwe organisatie bestaat.

De arbeiders moeten er zich slechts bewust van worden. Ze beheren en drijven gezamenlijk het bedrijf. Begrijpen ze dit, dan zal de revolutie hierin bestaan, dat zij dit bedrijf ontrukken aan de parasieten daarbuiten, de bourgeois, de autoriteiten en de leiders en het als onteigend produktieapparaat der gemeenschappelijke werkers beheren en gebruiken. Het grote doel der arbeidsklasse moet de verovering zijn der bedrijven zelf. Daarmee is de voedingsbodem ontnomen aan bourgeoisie en staat, maar ook aan partij en vakorganisatie, die alle slechts bestaan door de loonslavernij der proleten.

Het proletariaat is georganiseerd voor de revolutie, indien het dit slechts inziet. Het heeft zijn eenheid gegrondvest in de bedrijven, waarin ze werken, en die ze slechts hebben te ontrukken aan de uitbuiters en tirannen daarbuiten. En eerst door bewuste vorming der bedrijfscommune en haar vestiging als hoogste macht, is de staat en de bourgeoisie machteloos gemaakt en kan het proletariaat, in plaats van het oorlogsbedrijf te dienen, zijn arbeid in dienst stellen van het geluk der werkers.

De IVV-Vredesengel:
Wij zijn de partij van de Duivel

Opgedragen aan broeder Colijn (in bloed en olie) naar oudtestamentische trant.

In den beginne waren de verkiezingen.

En de aarde was woest en verward en het was duister in de politiek, en de geest van gezag zweefde over de olie.

En het kamerlid sprak: daar zij een wet. En daar werd een wet.

En hij zag, dat de wet goed voor hem was; toen scheidde hij meesters en slaven.

En hij sprak: daar worde een staat boven de mensen en er blijve scheiding tussen de mensen. En de regeerders noemde hij goed, en de gezaglozen noemde hij slecht. En hij zag, dat dit goed voor hem was.

En het kamerlid maakte twee grote machten om te regeren: een priester en een generaal. En hij sprak: het volk brenge overvloedig wemelende en levende arbeiders voort, en kapitalisten, zwelgende boven de bordelen, onder de bescherming Gods.

En hij schiep vele soldaten en overvloedig wemelende en levende ambtenaren, en hij zegende ze en sprak: weest vruchtbaar en vermeedert u, en vervult de zee en de aarde met bloed en belasting. En het geschiedde aldus.

En het kamerlid schiep kiezers naar zijn beeld, man en vrouw. En hij zegende ze en sprak: weest vruchtbaar en vermeedert u, en brengt vele kamerleden voort die heersen zullen.

Alzo werden voltooid staat en kapitalisme, kerk en militarisme, met al hun legers. En alzo voleindde het kamerlid zijn werken en zegende ze, en heiligde zichzelf, omdat hij onmisbaar was voor de uitbuiting.

En rustte op goed pensioen van al zijn gekwaak, dat hij had voortgebracht, en hij zag dat het goed voor hem was...

Ja, we wilden gaarne iets zeggen over produktieve associatie, zoals wij deze zien. We behoren niet tot hen, die daarover optimistisch gestemd zijn.

Zou het zijn, dat onze leus: weg met alles wat heerst, neem de bedrijven in beslag, vernietigt het kapitalisme volkomen en ga dan eerst denken aan opbouw, er stevig inzit?

Want opbouw is het in ons oog, doodgewone opbouw. Een der feiten, die de kapitalistische klasse duidelijk ziet, is: dat wij arbeiders ons steeds minder gewillig laten uitbuiten; instandhouden van de kapitalistische bedrijven door 'met lust en ijver' bij de 'loonheer' te arbeiden is, dank zij jarenlange propaganda, maar meer nog door de wanverhoudingen, die het kapitalisme door de oorlog schiep, verdwenen. Het valt niet te ontkennen, dat onze klassegenoten steeds met meer tegenzin in de bedrijven hun werk verrichten.

Dit nu weet de kapitalistische klasse minstens evengoed als wij. En toch moet – wil dit stelsel zich herstellen en handhaven – er alles uit onze klasse worden gehaald.

Het proletariaat moet voor zijn werken voelen, het moet er in opgaan en van de grote strijd tot vernietiging van het bestaande, door die meerdere werklust worden afgeleid. Het voordeel voor de heersende klasse is tweeledig:

1. De sabotage, die we door die tegenzin bewust of onbewust voeren, houdt op.
2. Het genie onzer klasse komt onze tegenstanders ten goede, *dat is haar enig behoud*.

Eén van de eerste pogingen, die de heersende bende in het werk stelde, om dat doel te bereiken, was de geweldige propaganda die werd gevoerd onder de leuze: 'er moet geproduceerd worden', wij weten het nog, het werd door leiders van beide klassen met veel ketelmuziek aan ons bekend gemaakt. (Denk in dit verband aan de Weense kwestie.) Enkele der meest vooraanstaanden in de strijd doorzagen de voor ons valse leus en wezen er de anderen op, maar liepen er terwijl ze waarschuwden – tegen opbouw – zelf in, door met het werken 'in eigen beheer' in deze maatschappij te beginnen en te propageren. Want niemand zal ontkennen, dat in een bedrijf 'in eigen beheer' met minder tegenzin wordt gewerkt. En niemand, menen we, durft in ernst beweren, dat het kapitalisme als systeem door deze werkwijze wordt aangetast.

De bezitters helpen hen zonder de minste angst of woede voor

uitschakeling op een zódanige manier aan werk, dat er al naar meerdere krachten wordt uitgezien. Dit laatste stelde ons in staat te ontdekken, wat ergaande is. Natuurlijk moeten die krachten, wat de Duitsers noemen, 'konkurrenzfähig' zijn, dat wil zeggen uitstekend geschoold zijn, anders bolwerken ze het niet.

Op de duur zullen deze arbeiders gedwongen zijn, enger samen te werken en zo niet de meest handige zich direct van de beweging meester maakt, zal de associatie zijn gevormd. Er zijn dan enkele bazen uitgeschakeld, zeker, maar het doel om meer uit de arbeiders te halen is bereikt en daaraan offert het kapitalisme, wanneer het moet, direct een paar kapitalisten als individuen op. Ze weten zeer goed, dat daarmee hun klasse niet ten gronde gaat, maar verjongt en dat de klassenstrijd niet verscherpt, maar verflauwt. Dus de revolutie vertraagt en het kapitalisme krijgt een kans (mede door de verkregen produktenverhoging) die het zo vurig begeert om zich te herstellen. Wat betekent: de eindstrijd zo gewelddadig mogelijk te maken.

1

Als ons *verstand* niets meer is dan een houten arm, een wegwijzer die ons de richting aangeeft door dit aardse tranendal, – dan moet *liefde* de arm zijn die ons verder begeleidt zacht en teder, als een goede vriendin.

Maar *zonder* de wegwijzer, kwamen wij beslist in de modder terecht.

2

Als de vrouw voor de man een noodzakelijk kwaad betekent – en omgekeerd – dan mag het huwelijk in deze maatschappij niet geheel en al een onoverkomelijk bezwaar genoemd worden.

3

Het genot op zichzelf brengt ons niet de desillusie. Ontgoocheling en teleurstelling houden rechtstreeks verband met de wijze waarop naar genot gejaagd wordt.

4

Het leerstellig Christendom sleept zich moeizaam voort over deze oneffen wereld. Hel en Hemel hiernamaals zijn de geestelijke blokken aan het been.

5

Het historisch materialisme is alleen van toepassing op de blote economische verhoudingen in de maatschappij, *zonder meer*. Voor elke vrijgeest is het overigens een afschuwelijk wangedrocht.

6

Er zijn nog altijd mensen met veel deelneming voor anderen – zolang er daar wat te delen valt.

7

Het zwaartepunt bij alles te verleggen in een of andere toekomst-maatschappij, is krachten onttrekken aan de persoonlijkheid.

8

Het stroeve gebaar van de sociaal-democraten, als zij met de zwaarmoedige geleerdheid hun eigen, hun theorie van het maatschappelijk-zijn in beweging brengen, en dan trachten over te

brengen, en ook van toepassing achten op de geestelijke gesteldheid van de mens, doet even tragi-komisch aan, als de schone wringtoeren om het godsbegrip van hun concurrerende broeders, de theologische acrobaten.

9

Zou het overdaad zijn, als de fatsoenlijke wereld eens een natuurbad nam, en zich ging verschoenen?

10

Het leven van een revolutionair is een duurzame spanning tussen het ideaal en de gevangenis.

George Grosz | Na de oorlog

Laten we het duidelijk en goed zeggen: dat het stemvee geschoren, gegeten en met alle sausen bereid wordt, wat kan dat ons aangaan? Niets... Wat ons wel aangaat is dat wij, meegesleurd door het gewicht van het aantal naar de afgrond rollen waar de onbewustheid der kudde ons heenleidt. Wij willen niet stemmen, maar zij die stemmen kiezen meesters, die – of we willen of niet – ook onze meesters zijn zullen. Dat het stemvee wordt geleid met zweepslagen, dat deert ons weinig; maar het werpt hinderpalen op waarbinnen het zich bergt en ook ons wil inperken; het benoemt meesters die het leiden en ons leiden willen. Die hinderpalen zijn de wetten. Die meesters zijn de wetgevers. Wij moeten er voor werken, beiden te vernietigen, al moest men daartoe de vuilnishoop verstrooien, waarop de afgevaardigden groeien: de stemvee-mest.

De socialistische leiders zijn niets dan schelmen of stommeriken op de eeuwige jacht naar een goede positie. Het verschil met hun concurrenten is, dat ze op een andere manier binnen raken.

Er zijn er die *voor de vrede* spreken, maar ik spreek *voor de oorlog*. Voor deze krijg die de mannen niet naar de grenzen werpt, maar die ze opzet tegen de onderdrukker van alle dagen en alle landen. En ik wens dat deze oorlog niet eindige dan met het einde van het gezag, de onwetendheid en de ellende, ook al moest deze overwinning op onze lijken bevochten worden.

Dat deze oorlog onzerzijds gestreden worde zonder medelijden en zonder haat; de waarheid zou geen van beide kunnen verdragen.

Slijkerige modder druipt van de daken ; klodderige kladders kletsen op onze ogen ; we zien scheel met ons éne oog ; we waggelen als bezopen kerels door het heelal. We grijpen naar een religieuze lantaarnpaal – mis : een schaduw ! We slingeren ons om een wijsgerige chaise-longue-strop : een glibberige slang ! We azen op een artistiek onderonsje – weg : een bonzende heksenketel van dadaïsten !

Ons ene oog is scheel van de modder.

Maar naast ons danst een *artiest* ; zijn ogen, bezwarend bezwaarderd zijn allebei dicht in het kwadraat. Maar hij steekt zijn nagelloze vingers vooruit en wolken rozige *poudre-de-riz* krinkelen door het vuilnis en hij zingt zuchtend-zemelend : 'Ik zink de schoonheid dromende in...'

Waarop we allemaal brullend invallen : 'Van je hela, houla houd je maar kedin...'

En een echte, vette traan sappelt langs het gelaat, het bekorven, ironische, geniale smoelwerk van Johan de Meester... *Nieuwe Rotterdamsche Courant* met ochtend en avondeditie...

De kunst is dood

In de krinkelende tierlantijntjes der zoete bourgeoisie maakt de kunstenaar nog goede zaken ; hij is een handelaar geworden in geestelijk opium en kriebelende lachpoeder. 'Snoezig, lief en leuk, was Annie van Ees als altijd...' laat ons het voltooien : ze was als altijd het lachwekkende en tragische kronkelstaartje van het varken, dat zijn uitwerpselen wel wilde, maar niet kón bedekken en daarom in een koddige krul boven het kruis staat, waaronder de mest wegvloeit. Ze was de kunst...

Kunst is met een zwaar woord de werkzaamheid van de menselijke geest, welke op schoonheid gericht is. En waar in de mens van onze tijd geen schoonheid is, wijl de harmonie der verhoudingen ontbreekt, zou de ware en eerlijke kunstenaar tot de gebroken verhoudingen van *Dada* zich bekeren moeten. Maar *Dada* is geen kunst, is niet heilig, is niet groots, is niet gepatenteerd bij koninklijk besluit van de officiële kunstautoriteiten in het staatsblad hunner filisterschap. En dáárom : we *maken* de kunst, hiep, hiep, hoera ! We maken de fotografie der natuur, waarvoor deze zich schamen zou als ze haar portret zag, en we noemen dit realistische kunst. We leggen er de vette kleuren op van onze protserige en zelfvoldane voornaamheid, de tinten van onze gepolitoerde en opgeverfde

zieligheid en we noemen dit impressionisme. Wij tekenen ijle, vergeestelijkte en bloedeloze koppen en dopen dit 'gestileerd'. We bouwen in Wassenaar en Bergen romantische huisjes voor ons vermaak zonder nut en glimlachen tot de parvenu's, die er zich onbehaaglijk-behagelijk willen voelen. En dit noemen we: kunst...

Wanneer het schone ontbreekt, vangt het kolossale aan. Waar geen beschaving meer is, is toch het massale. Het wordt de stijl van de maatschappelijke praktijk. De piramides en obelisksen der Egyptenaren waren even machinaal handwerk als het optrekken van een muur door de metselaar; het is gedwongen arbeid. In de bouwkunde, die rationalistisch is, zegeviert het beginsel der dwingende gemeenschap, waaraan beeldhouwkunst en schilderkunst zich decoratief ondergeschikt maken. Konijnenburg, de solide en Toorop, de perverse, zijn slechts driehoekmatig constructief en wiskundig beperkend uit geestelijke onmacht. De persoonlijke idee is vervlogen en daarvoor in de plaats is vliegende geest getreden in ontleende belijning. Het is de kerk, wier collectieve opvatting van het leven Cuypers' bouwkunde verenigt met Toorops decoraties tot een onpersoonlijke, ideeënloze bouw.

En dit noemen we: kunst...

Het toneel: schouwplaats der menselijke hartstochten, van strijd tussen mens en mens, mens en leven, mens en lot. Planken der werkelijke verbeelding, die het mogelijke voorstelt als het noodzakelijke. Vloersel der verbeelde werkelijkheid, waar het gebeurende in de geest herleeft en hersteld wordt... Dit toneel is tot het boudoir geworden der prostituée, die zich kunstenaressen waant en haar lachjes, lonkjes, haar rug en bustes spelende op de muziek van haar draaiorgel-stem dansen doet in het licht, voor de hoerenjager 'publiek', die dit aas keurt en proeft, alvorens zijn rijksdaalder geregeld neer te tellen voor het bordeel 'kunst' waar de actrice in- en uitkruipt als een wandluis in zijn spleet.

Toneelkunst, jubileumvoorstelling, *gevulde enveloppe* - 'floep' zegt de gelderse worst in de erwtensoep. Alles van de kunst. En knusjes zoeken we ster-stukken, waarin alleen, heel alleenlijk, de directeur en zijn vrouw spelen - of waarin ze bijna alleen spelen - en ná het stuk alle anderen achter de coulissen jagen en alleen het applaus in ontvangst nemen. Omdat Rooyards en Jacqueliëntje, en Van der Lugt en Annie van Ees, en de ruisende Cor Ruys en zijn Tilly, en Verkade en zijn beschuitje - omdat Moissi en Lina Lossen, Bassermann en Zij - zo hemels begenadigd en van goddelijke gratie voorzien zijn, dat de ene goede en ernstige acteur die er tussen schuilt, aan zijn natuurlijkheid te gronde gaat.

Als hij er tussen wandelt; we wanhopen er aan, want de kunstenaars hebben ons van de kunst genezen...

En de literatuur? Couperus en zijn kliek dansen in de wolken en parfumeren hun lijkenlucht. Querido is aan zijn opstanding uit de Jordaan naar de zevende sfeer des hemels onderweg. Johan de Meester doet gewichtig als een rimpelige uitgedroogde uier. Herman Robbers is gelukkig van de uitgeversfamilie die nooit opdroogt. En Kloos, de opgezette mummie van de geestelijke burgerwacht blikst stuurs naar Van Eeden, die al gerekruteerd is voor de hemelse marechaussee en allebei steken ze hun koppen in hun monnikskapen en zweren de revolutie af. Dan prevelen ze een preek die hun mond verlaat als een sputterende ontlasting. En dat noemen ze kunst.

Maar de jongeren!

Het is waar; in de lijken kruipen de luizen en de wormen. Ze kronkelen wellustig op de maat der ontbinding en wentelen zich vreugdig in de stinkende dampen der verrottingswalmen. Zij gaan gekleed als papa maar ze roken de sigaren van mama, zonder misselijk te worden. Ze drentelen zwevende in de kerken der kunst en zuchten. En iedere zucht is een gedicht.

O! mijn jongeren! Hendrik de Vries; de kinderstuipjes hebben hem vroom gemaakt. Marsman; danste naar het pijpen der 'Sturm'-signalen en kweekte storm... in een glas water; Ernst Groenevelt; de mannelijke ouwe jongejuifvrouw met éne lezing, bij wie de roeiers achteruit roeien en achter wiens veertigjarig mombakkes de dominee grijnst. Dirk Coster, de koopman in ingemaakte marginalia voor freules met geld en hysterie, de zwendelaar in Dostojewsky-eieren die nooit uitgebroed kunnen worden. En Urbain van de Voorde hobbelt en schokt in het urbaintje van zijn beschermende koetsiers. Maar nu de zweep er over en de ongedierte-kudde op hol gestriemd uit onze wereld. We willen de mestvaalt der kunst opruimen uit het slagveld van onze strijd. We willen de karakterloze individuen en de schunnige prostituées, woekerend op slavernij en armoede der proletariërs, de rijkdom en de bourgeoisie flikkend beaaiend en de overheersing liefkozend - we willen dit schuim op de zeeën, waarin mensenmassa's als wrakken drijven zonder te worden opgemerkt wegslaan met onze rebellie en ons een weg banen door het vuil. Werpt kunst en kunstenaars ter zijde! De revolutie vraagt u een andere kunst: die van de strijd en de vernietiging. En eerst op de puinhopen der burgerlijke grafkelders zullen wij nadenken over de kunst tot leven...

Walt Whitman | Lied van de wentelende aarde

*Mensenlijven zijn woorden, myriaden woorden,
In de beste gedichten ziet gij altijd het
lijf van man of vrouw,
altijd welgevormd, natuurlijk,
levensvol.*

*En elk deel vol kracht om te geven
of te ontvangen zonder
schaamte of reden tot schaamte.*

Houtsnede van Jan Wiegers

Geen sigaar, lezers. Geen reclame. We zijn geen kunstenaars, zoals Speenhoff.

Superieur heet het dwaze drama van sociale klassen van de bolsjewistische feministe Doctoresse Pelletier. Het is een zot geval. De opstandige intellectueel Pierre wordt het huis uitgezet, wordt verafgood door een anarchist, hij komt terecht bij een allerzonderlingst soort 'anarchisten' en vrije vrouwen, hij doodt een bankloper en een vriend pleegt een aanslag. Beiden worden ter dood veroordeeld, maar Pierre wordt door zijn eerste vriend gered en... naar Moskou gezonden om zich te redden! Het staat er zo waar! En Pierre gaat, nadat hem verzocht is 'de revolutie mee terug te brengen'. Men kan evengoed iemand naar Rome sturen om het atheïsme er te halen of liever, dat zou nog gemakkelijker zijn.

Gelukkig is het drama niet groot, zodat lezers hun gezondheid niet in gevaar brengen.

'Zomin als tegen de invoering van machines, of tegen de ontscholing van de arbeid baat hiertegen de vakstrijd.' – Dr. G. van der Waerden

Als alles in deze kapitalistische samenleving is ook de wetenschap 'privilege'. Als alles, is in onze tijd ook menselijke kennis tot 'waar' verworven. Als gevolg van het feit dat ook de wetenschap klasse-eigendom is, heeft zij op dit ogenblik voor de arbeidersklasse treurige resultaten.

De resultaten der wetenschap worden slechts aangewend *ten bate* der bezittende klasse. Pas na de vernietiging van het kapitalistische systeem zal in het bijzonder de techniek, waarop in de moderne maatschappij de gehele volkshuishouding drijft, een geluk- en levenscheppende kracht kunnen worden.

Thans *vernielt* zij, mest de velden van de dood en is door haar ontzieling die zij ten gevolge had en nog heeft een geweldig remmende factor in de voorwaarts-willende arbeidersklasse voor zover deze revolutionair is.

Moeten wij dus de machine, de techniek, in het algemeen, de wetenschap bekampen?

Neen! Geen *vernieling* van dit alles, maar *verovering*! Maar waar wij bij voortduring op hebben te wijzen is, dat wij onder géén voorwaarde ons mogen *aanpassen* aan de technisch-wetenschappelijke uitbuiting.

En waar deze reeds lang bestaande technische uitbuiting, mede door de resultaten der zielkunde van onze tijd, steeds wetenschappelijker, intenser, duidelijker, steeds geraffineerder wordt, bedoelt dit artikel te zijn een wijzen op de nieuwe gevaren die dreigende nader komen en die de arbeiders in ijzeren greep zullen vermorselen.

Hoeveel te meer is deze waarschuwing nodig waar de vakorganisatie, als alle kapitalistische gevolgen ook dit weder reeds principieel heeft aanvaard.

Maar deze aanvaarding kan slechts geschieden *ten koste* van het socialisme. Het is daarom dat wij de zwaarden zullen kruisen.

Het kapitalisme heeft in haar ontwikkelingsgang voortdurend gezocht naar middelen waardoor de produktie, bijgevolg de winst, kon worden opgevoerd.

Aan de machine die in deze richting een geweldige stoot heeft

gegeven moest worden verbonden de arbeidskracht zelve, die, machine en arbeider te zamen, een enorme produktiviteit moesten brengen.

Hiertoe was echter nodig dat de arbeider bij dat proces 'geïnteresseerd' zou worden. Zonder dat zou hij zeker zijn krachten niet inspannen tot het uiterste.

Eén der wellicht oudste en bekendste gebruikte middelen is het zogenaamde 'stukwerk', waarvan de arbeiders al spoedig beweerden dat het eigenlijk 'stuk-werken' was. Over de oorzaak hiervan zullen we nog nader spreken, bepalen we er ons thans toe te beweren dat het gevolg was een reactie van de zijde der arbeiders die weigerden zich langer 'stuk-te-werken'. Prijzenswaard! Hoe jammer, des te meer, dat deze neiging in de vakorganisatie is doodgelopen.

Humanisme: de wil tot leven naar het voorschrift van anderen.

Spreek van activiteit – en velen denken aan automatische plichtsbe-
trachting.

Wie in 't gedrang zit, belooft veel.

Wie de kleinburger, met zijn kunst en moraal nog au serieux neemt
– staat nog in het aanvangsstadium van zijn ontwikkeling.

Medelijden verzwakt – zoals menselijkheid bedriegt.

Ellende van anderen te zien is dikwijls gevaarlijker voor het individu
dan eigen ellende te dragen.

Geen muilezel, *qui se respecte*, of hij houdt zich voor paard;
Geen sociaal-democraat is er, of hij waant zich wetenschappelijk.

Monogamisten: erotische nationalisten.

Die zich bestaanszekerheid verschaft door consumptie te assimile-
ren langs de gebruikelijke weg in de huidige produktieverhoudin-
gen – die noemt men bekwaam.

Vrouwen huwen de bekwaamen, en de onbekwaamen hebben zij lief.

Wie gedesillusioneerd is, begint uit zijn theoretische windselen te
verrijzen.

Stel je voor dat het waarheid spreken algemeen in de mode kwam,
dan zou ik bepaald bij wijze van anti-dosis, zonder terughouding
gaan liegen.

Wacht u voor hen die u willen redden!

Wie veel lief heeft, moet veel denken.

Er zijn vrouwen die al jaloers zijn voor zij nog liefhebben.

Een utopist tracht met alle geweld op een onzichtbare chaise-longue uit te rusten.

Waar precies in de ontwikkeling van aap tot mens de politieagent zou zijn blijven steken, durf ik niet hardop te zeggen.

Vrees voor jezelf niet slechter dan voor anderen.

Wie een vrouw liefheeft, slaapt ook wel bij haar.

Wie in degelijkheid vastroest, verslijt niet.

Lieg niet – dat is te algemeen!

De één wordt door een idee verstrikt, de ander door macht.

Zo er van verlichten sprake is, mag niet dadelijk maar aan oplichten worden gedacht. Alles op zijn tijd.

Het systematisch sublimeren der geslachtsdrift, baart devotie.

Zich laten gaan is beter dan zich laten nemen.

Voor de Groninger Kunstkring De Ploeg hield A. L. Constandse op 14 Maart 1924 een lezing over bovenstaand onderwerp. Het volgende samenvattende, korte verslag is ontleend aan het 'Groninger dagblad'.

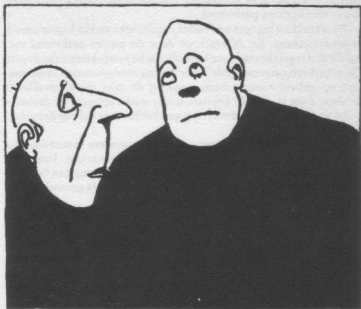
Spreker begon met er op te wijzen, dat iedere revolutie tweeledig en derhalve innerlijk tegenstrijdig is. Enerzijds zet zij het in de oude vormen groeiende voort, anderzijds vernietigt ze de grond tot de vorm. Daarom is zij een proces, dat het groeiende zelfbewustzijn bevordert. De kunst als de werkzaamheid van de menselijke geest, welke op het schone gericht is, is als persoonlijke bewerktuiging der materie voortdurend aan revoluties onderhevig. De kunstenaar toch is als een vreemde in de maatschappij, welke geheel op nut en voordeel gericht is, en hij is als zodanig reeds revolutionair; hij wordt zich bewust van zijn zeer bijzondere innerlijke gesteldheid. Toch kan hij als tragische figuur aan de kunst haar grond in de werkelijkheid gaan ontnemen. Hij kan in de romantiek de beelding verlaten voor de verbeelding, in het classicisme de natuur disciplineren en verstarren, in het naturalisme van zelfbewustzijn tot natuurbewustzijn terugkeren, in de symboliek de gedachte boven de beelding stellen. Andere grote gevaren zijn het dienen der massale ziel en het ondergaan in de algemene middelmatigheid. De kunst wordt dan koopwaar, gebruiksmiddel en onderhavig aan vraag en aanbod, terwijl de kunstenaar wel een goede maatschappelijke positie kan bezitten, maar meer koopman dan kunstenaar kan zijn. Ook kan hij de kunst tot tendenskunst willen maken en haar dienstbaar stellen aan wetenschap, maatschappijleer, wijsbegeerte, godsdienst enzovoort.

De kunst als levend en uit eigen kracht bestaand beginsel verzet zich voortdurend tegen dit alles. Zij bevrijdt zich van de dwang der algemeen gangbare vormen en inhouden. In de moderne kunstenaar wordt ze actief. Spreker wees op het activisme (Heinrich Mann) en het expressionisme. Daarin wordt de kunst verheven tot wijsbegeerte, tot levensbeschouwing. Ze wordt zelf een vernieuwende levenskracht, het instinct revolteert de cultuur en drijft tot verzet daartegen. Daarmee gaat samen de revolutie in de vorm: de roman sterft af, onderscheid tussen proza en poëzie verdwijnt, de emotie schept zelf de vorm. En vooral: de kleur wordt in ere hersteld. Niet de vorm, maar de kleur wordt hoofdzaak: de nieuwe

kunst is a-naturalistisch. De moderne kunstenaar is zich bewust geworden van zijn eigen, leven-herscheppende krachten. De kunst is in hem tot zelfbewustzijn gekomen.

Olie-socialisten

'De heer Weltkamp heeft het wenselijk geacht, om de sociaal-democraten zo geleidelijk in te delen bij de petroleum-kapitalisten... Niet dat ik het idee zo verschrikkelijk vind, dat aandelen van de Koninklijke Nederlandse Petroleummaatschappij ook bij ons terechtkomen. De politiek van de Koninklijke vind ik slecht, maar ik moet eerlijk zeggen, de aandelen vind ik prima.' – Troelstra in de kamer, 20 februari 1924

Colijn: Hoe staart ge zo verheven naar boven, broeder Van Kol?

Van Kol: Ik bid god, dat onze aandelen stijgen mogen, broeder Colijn.

1

Na de oorlog hebben zich aan de arbeiders, internationaal, tal van nieuwe problemen opgedrongen.

De oude leiders van vóór de oorlog zouden die problemen liefst willen ontkennen, doen alsof de oude beproefde tactiek (die wel beproefd is geworden!!) ook thans zonder enige schade voor het proletariaat zou kunnen worden voortgezet.

De wereldoorlog echter heeft niets onberoerd gelaten, niets heeft kunnen ontkomen aan de alles-omzettende titanische krachten die woedden. En aan deze 'omzetting' zijn ook de partijen en vakorganisaties niet kunnen ontkomen.

De wereldoorlog was vóór alles resultante van het kapitalistisch produktieproces. En de krachten door dit proces ontketend vernieuwden tegelijkertijd deze kapitalistische produktiemethode zelf. De voortbrengingsmethode na de oorlog moest worden opgetrokken op geheel nieuwe basis, waarbij de zeer sterk opvallende tendens deze is, dat de kapitalistische wederopbouw en derhalve winstvorming en vermeerdering geschiedde met behulp der arbeiders.

Er is na de oorlog ontstaan een steeds nauwere samenwerking tussen het kapitalisme, de regering en het proletariaat. Voor deze samenwerking waarbij het proletariaat in de regering een bondgenoot meent te hebben gevonden wordt propaganda gemaakt onder leuzen als: medezeggenschap en socialisatie.

In werkelijkheid is iedere regering natuurlijk nooit anders dan de beschermster van het kap. uitbuitingsproces. Zodra de uitgebuitenen in verzet komen treedt de regering gewelddadig op ten bate van het kapitalisme. Ook de Engelse staking heeft dat nog weer eens bewezen.

Derhalve behoort het proletariaat iedere regering altoos als haar meest gevaarlijke vijandin te bestrijden!

Iedere samenwerking die, hoe dan ook, ontstaat leidt tot vernietiging van de klassenstrijd ten gunste van het kapitalisme. Er ontstaat klassenverzoening.

2

De vakorganisaties zijn het noodzakelijk produkt van het kap. produktieproces. En toen na de oorlog dit proces zich ging wijzigen konden de vakorganisaties niet anders dan hetzelfde doen.

De regeerders die steeds méér afhankelijk worden van, en slechts

alléén kunnen en mogen regeren door en met goedvinden van de kapitalisten (bankiers) gingen voor hun taak hulp en steun zoeken bij de vakorganisaties.

De regeerders moesten pogen deze oorspronkelijk klassenstrijdvoerende organisaties tot bondgenoten te winnen en tot klassenverzoening te brengen. En dit is wonderwel gelukt.

De leiders dier organisaties te zamen met de regeerders voeren nu de 'sociale politiek'. Alle zaken die zogenaamd ten bate van het proletariaat worden tot stand gebracht, bedisselen leiders en regeerders. En deze zaken zijn vele! werklozenverzorging, armenverzorging, invaliden- en ziekenverzorging, woningpolitiek, hygiëne en werktijden, enzovoort.

En aangezien al deze 'sociale voorzieningen' nu voortaan 'wettelijk' tot stand komen staan alle vakorganisaties voor de keuze van de aanvaarding van het parlementarisme of... als vakorganisatie te verdwijnen!

Want in een vakorganisatie organiseren de arbeiders zich in de eerste en voornaamste plaats om stoffelijke verbeteringen na te streven, in samenwerking met regeerders en parlement. Men denke slechts aan het werklozenvraagstuk. Een vakorganisatie, die uit revolutionaire overwegingen regeerders en parlement zou negeren, zou niets voor haar leden tot stand brengen en de arbeiders zouden spoedig zulk een organisatie verlaten! En wat er overbleef was dan geen vakorganisatie maar een revolutionaire propaganda-groep.

We hebben gezien dat, om de leden aan zich te blijven binden, alle vakorganisaties het reformisme hebben aanvaard. Toen in Amsterdam de gemeentewerklieden werden geweerd uit het georganiseerd overleg vroeg het NAS of dan de Federatie van Overheidspersoneel voortaan mocht confereren. En we zagen Sneevliet... op bezoek bij Colijn!!

En deze, door alle vakorganisaties op dezelfde wijze gevoerde, politiek is het die in het NVV vooral de laatste maanden zeer sterke actie heeft verwekt!

Voor de oorlog toch hadden de politieke partijen en de vakorganisaties ieder hun eigen terrein en werkzaamheid. De één was politiek – de ander economisch georiënteerd. Maar juist door het proces dat zich na de oorlog voltrokken heeft, en dat ik met een enkel woord schetste, zijn de partijen en de vakorganisaties meer en meer in elkaar gegroeid en werken op elkanders terrein. De vakorganisatie voert evenzoveel en dezelfde politiek als de partij.

De onderscheiding is opgeheven en dit theoretisch juiste inzicht

van Stenhuis heeft laatstgenoemde er dan ook toe gebracht te ijveren voor 'een partij van de arbeid'.

Terwijl tegelijkertijd de éénheidsleuze ijverig wordt gepropageerd om alle vakorganisaties (het NVV wil zelfs met de roomsen!) te doen samensmelten.

Beide bewegingen – die van Stenhuis zowel als de eenheidsleuze – vinden in het diepst der zaak hun oorsprong in één en hetzelfde feit, een nivellering der vakorganisaties en een steeds méér opdrijven mét de politieke partijen samen naar het parlementarisme.

We zeiden reeds dat dit proces slechts kan uitlopen, eigenlijk al uitgelopen is, op reformisme, op klassenverzoening.

En juist omdat wij als anarchisten in iedere regering onze doodsvijandin en beschermster van het kapitalisme zien, worden wij door de feiten zelve gedreven tegenover de vakorganisaties stelling te nemen ten gunste van de revolutie.

De gemeenschap dienen is voor velen: autoriteiten gehoorzamen en dan op bevel zijn plicht doen.

Er is een filosofie van de club-fauteuil, waaraan de voorname burger zich in zijn vrije tijd te goed doet. Dat baart geen verwondering. Maar als arbeiders zo voornaam worden, dat zij zich uitsloven om die geestelijke uitwerpselen als de klare waarheid op te dienen – dan is dit weerzinwekkend.

Maak een tegenstander eerst onschadelijk, alvorens je zijn liefde accepteert.

Wieder wereld afsterven wil, moet anderen voor zich laten werken.

De mens is gedoemd tot consumeren. Geen afsterving der begeerten, geen uitdoving van de levenslust, geen vergeestelijking of mystiek vermogen dit op te heffen. De voortplanting kan men nog saboteren. Doch voor wie niet dienstbaar wil of kan zijn aan de stofwisseling, betekent dit, la mort sans phrase, onvoorwaardelijk de dood. De wil tot consumeren is een oerdrift en naast de slaap, het 'absolute' aan de mens.

Wie zijn brood zelf niet behoeft te veroveren, struikelt licht over de 'zin' des levens, – in de uren tussen consumeren en slapen.

De welgestelde zal eerder degenereren dan de niet-bezitter. Zonder tantièmes, een kleine rente of toelage van papa, kan men zich zo moeilijk laten vergeestelijken of de luxe van pessimisme veroorloven.

De politicus klimt langs de fouten van anderen omhoog.

Het vruchtbare individu produceert veel, wat allesbehalve in de smaak van het grote publiek valt.

Wie naar het onmogelijke streeft, vergete niet het mógelijke intussen te doen.

Een heilige der bourgeoisie

De gepromoveerde ezel:
'Steek beide vingers omhoog en zeg mij na: Zo helpe mij de god
der dieven en moordenaars, wiens profeet en priester ik ben...'

Enkele zich tevens anarchist noemende syndicalisten zijn weder aangevangen de vakorganisaties te verdedigen en zij noemen zichzelf: anarcho-syndicalist! Wat betekent, dat ze nóch anarchist nóch syndicalist zijn en hun vis- nóch vleeskarakter op deze wijze openbaren. Nu is echter Kropotkin toch zeker een beroemd anarchist, op wie ook de anarcho-syndicalisten zich gaarne beroepen. Hoe staat hij tegenover vakorganisaties?

In zijn *Syndicalisme et socialisme* (1908) schrijft Hubert Lagardelle in een aanhangsel uitvoerig over het verschil tussen anarchisme en syndicalisme en vertelt het volgende: 'De brochure van 1898 van de Groep der internationale revolutionair-socialistische studenten nodigt de anarchisten uit in de vakorganisatie te treden, omdat deze een uitstekende gelegenheid bieden voor anarchistische propaganda. Deze pseudo-syndicalistische brochure werd overigens door de anarchisten gelaakt. Kropotkin, na haar te hebben gelezen, weigerde er de voorrede bij te schrijven!' Eerstens dus wilden de anarchisten der brochure de vakorganisatie slechts benutten, slechts aanwenden voor eigen doeleinden – ze waren dus maar pseudo-syndicalist, deden alsof ze syndicalist waren! – doch zelfs daarvoor gevoelde Kropotkin niet.

Kropotkin echter ging verder. Hij wees elke poging om de revolutie te organiseren door vooraf bepaalde organisatie-vormen, af, wyl hij de onmogelijkheid inzag, de revolutie te reglementeren of bij voorbaat te bepalen. Uit verschillende zijner werken blijkt dit voldoende. In de laatste bladzijden van zijn boekje over *De staat en zijn rol in de geschiedenis* schrijft Kropotkin het volgende (cursive-ring van ons):

'Om de vrije vlucht te verzekeren aan het socialisme moet de maatschappij, die tegenwoordig op het bekrompen winkeliers-particularisme is gegrond, *van de aanvang af geheel opnieuw worden samengesteld*. Het is niet alleen nodig zoals men wel eens heeft gezegd, wanneer men behagen vond in vage metafysica, dat aan de werkman 'de volkomen opbrengst van zijn arbeid' worde teruggegeven; doch *alle verhoudingen moeten in het geheel van het begin af vernieuwd worden*, van de verhoudingen af die tegenwoordig bestaan tussen ieder individu en zijn koster of stationschef, tot aan de aanwezige verbindingen tussen vakken, gehuchten, steden en landstreken. In iedere straat en in ieder gehucht, in iedere groep mensen die rondom een fabriek of langs een

spoorweglijn zijn verenigd moet men de scheppende, opbouwende, organiserende geest wekken, *om het gehele leven opnieuw te herstellen* – op de fabriek, langs de spoorweg, in het dorp, in het magazijn, bij voortbrenging en distributie. Alle verhoudingen tussen individuen en tussen menselijke groepen moeten opnieuw worden gemaakt, van het ogenblik af waarop men de tegenwoordige handels- of administratie-organisatie aantast. En deze ontzaglijke arbeid, welke de vrije werkzaamheid behoeft van de scheppende volksgeest, wil men binnen het raam van de staat volbrengen, op de wijze der piramidevormige organisatie, die het wezen uitmaakt van de staat!’

Doch nog duidelijker is Kropotkin in zijn aanhangsel op de laatste Russische uitgave van *Woorden van een opstandeling*, gedrukt in december 1919, dus twee jaar na het slagen der revolutie. Hij zegt daarin (we gebruiken de vertaling dezer passages door Anatole Gorelik in *L'endehors*, pag. 93-94):

‘Alles van te voren aanwijzen is onmogelijk; het is nodig dat het leven zelf en de krachten van duizenden hoofden samenwerken tot ontwikkeling ener nieuwe orde en de beste voorwaarden zoeken om te voldoen aan de onnoemelijke uitdrukkingen van plaatselijke behoeften. De theoretische constructieplannen zijn natuurlijk niet onnut in de voorbereidende periode. Zij wekken de gedachte op, doen diep denken over de samengestelde organismen welke tot de beschaving behoren. Maar tevens vereenvoudigen zij de problemen te veel, welke de mensheid zal hebben op te lossen. Indien men wilde beginnen deze programma's of deze plannen te verwerkelijken zou men het gevaar lopen van een zo grote ramp dat zij ons voeren zou tot de verschrikkelijkste der reacties.’

Na gesproken te hebben over de doeleinden der eerste socialisten vervolgt hij: ‘De dagelijkse en kleinzielige strijd der plaatselijke vakverenigingen, tegen de patroons nam de plaats in der hogere doeleinden; men moet dus erkennen dat het grootste deel der actieve leden der arbeidersvakbonden, dag op dag werkende in hun organisatie en haar stakingen, het einddoel der arbeidersorganisatie – de sociale revolutie – uit het oog verloren.’ Kropotkin verzet zich dan tegen de theorie ‘dat het werk van de sociale wederopbouw toevertrouwd wordt aan comité's van één of andere soort,’ en wil ‘dat het 't eigen werk zij van elk gehucht, dorp, stad, fabriek, werkplaats en overgelaten aan hun volstrekt initiatief.’

Kropotkin heeft dus bewust de theorie afgewezen, dat de vakorganisaties de organen zouden zijn ener nieuwe maatschappij. Eerstens omdat haar kleinzielig werk de revolutie geheel negeert. Ten

tweede omdat de organisaties der toekomst thans niet in elkaar gezet kunnen worden, omdat alle produktie-, distributie- en persoonlijke verhoudingen zullen veranderen. Ten derde wijl de methode om door bepaalde vooraf klaargemaakte organisaties de revolutie te willen beheersen, reactionair is. En zij, die zich aanhangers van Kropotkin noemen, waarschijnlijk zonder zijn werk te kennen, mogen zich afvragen, zolang zij de vakorganisaties steunen en haar groei bevorderen, of ze niet veeleer reformisten zijn en dictatoriaal aangelegde ordebewaarders die het keurslijf voor de revolutie reeds hebben bereid – inplaats van anarchisten in de zin van Kropotkin!

Wij hebben immer gepropageerd, dat de arbeiders in de bedrijven hun organisaties moeten voorbereiden, waardoor de bourgeoisie onteigend en het bedrijf behouden kan worden, bedrijfscommunes, raden, onteigeningsorganen. En dat zij thans slechts propageren en saboteren kunnen, verzet wekken en initiatief der werkers zelf. Op duizenderlei wijze moeten de proleten en zullen zij zich verenigen, niet voor reformistische doeleinden, doch voor de vrije maatschappij. In het eerste nummer van *Opstand* citeerden wij, wat kameraden uit de Hamburgse Allgemeine Arbeiter Union Einheits-Organisation schreven en wat we hier nogmaals afdrukken, omdat het scherp uitdrukt wat wij willen:

‘Wij arbeiders in de AAUE – aldus de uitgevers van de brochure – schiepen ons in de loop der jaren een eenheidsorganisatie, economisch en politiek tevens, wortelende in de bedrijven. Antiparlementair, tegen de vakbonden en zich plaatsend op de bodem van een zich vrij ontwikkelend radensysteem, wezen wij als revolutionairen alle methoden van het reformisme en opportunisme af. Op een met het federalisme overeenkomende wijze bestrijden wij als anti-autoritairen ten scherpste het wezen van het beroeps-leiderdom.

U, arbeiders en klassegenoten, geldt steeds onze roep: “Niet komt tot ons – maar komt tot uzelf!” Dat betekent niet, wordt onvoorwaardelijk lid van onze AAUE, doch wordt zelfbewust, denkt en handelt zelf en laat niet anderen voor u denken en handelen; dat betekent voorts het feit te erkennen en er zich van bewust te worden, dat wij arbeiders reeds in de bedrijven door onze gemeenschappelijke en natuurlijke vijand zijn georganiseerd tegen onze eigen wil en tot een compacte massa zijn tezamengedrongen tot nut van de bezittende klasse.

Dit feit moeten wij uitbuiten tot onze eigen bevrijding. Zonder eenheid is geen overwinning denkbaar der arbeidersklasse. De

eenheid der arbeiders is echter slechts mogelijk, als wij als arbeiders in de bedrijven alles afwijzen wat van buiten de bedrijven ons wordt bevolen. Dat eist ontbinding van alle centrale instellingen der partijen en vakorganisaties en wij, Unionisten, zullen dan niet de laatsten zijn, voor uw ogen, klassegenoten, onze lidmaatschapskaarten te verscheuren en met u een nieuwe commune te vormen. Slechts van onder op uit de bedrijven groeit het eenheidsfront der arbeiders, die alleen zelf de overwinning en de verlossende daad kunnen tot stand brengen: *de sociale revolutie.*'

Arbeider. Gij staat tussen de fabriek en de kazerne, twee gevangnissen voor de proletariërs. In vreedstijd zult gij slaaf zijn in de bedrijven der bourgeoisie, onteigend, vertrapt, verslagen. In oorlogstijd moet ge werktuig zijn der generaals, der oorlogswinstmakers, der olie-, ijzer- en steenkoolvorsten. En immer zijt ge: *machine*, in oorlogstijd vechtmateriaal, in vreedstijd geldwerktuig.

Uw redding ligt slechts *in de revolutie*, opdat ge de militaire meester van u werpt en de kapitalist machteloos maakt. Slechts door vertreding van militarisme en kapitalisme zult ge u vrij verheffen kunnen uit uw slavernij.

Weg met de oorlog! Weg met de kapitalistische maatschappij! Leve de revolutie!

Houtsnede door Daenen

Ieder mens heeft één moraal als consument en een ander als producent.

Jaloezie = de wil, zijn genotsmiddel te monopoliseren.

Om goed te zijn moet men goederen hebben.

Voornaam – een parvenuwoord.

Hoe meer men het leven liefheeft, des te zwaarder valt het te doden.

Niemand onderdrukken? Neen, van niemand zich laten onderdrukken.

Haten is beter dan zich vervelen.

Conservatief worden, onbekwaam tot de strijd worden en dan om de politie roepen! –

De wereld te kennen betekent nog niet ze te erkennen.

Menigeen meent zich vrij, wijl niemand zich met hem verbinden wil.

Verachten kunnen slechts zij die eenzijdig zijn.

Moraal spaart politie.

Gevaar der politiekiers; dat zij zelf geloven wat zij zeggen.

Velen menen, vrije liefde is wanneer men niets betaalt.

Iedere nieuwe liefde is steeds weer de eerste liefde.

Trouw kan ontrouw aan zichzelf betekenen.

Ongelukkige liefde is een denkfout.

Roof wordt door de tijd gewettigd.

Een goede moralist leert straffeloos de beste appel stelen.

Wij hebben al veel gewonnen wanneer anderen ons voor dom verslijten.

Erotiek is voor velen een levensersatz.

De burgerlijken noemen het *zwakte van wil*, wanneer iemand naar zijn *eigen wil* leeft.

Ouderdom is een vooroordeel.

Hoe abstracter een filosoof spreekt, hoe nobeler komt hij zichzelf voor!

Wie door twee leugens tot de waarheid komt, is een *dialectiker*.

Men zal zijn verliefdheid niet met zijn geliefde verwisselen.

Nachtelijke dromen kunnen zo verschrikkelijk zijn, wijl men in de droom zijn filosofie niet bij de hand heeft.

In de erotiek mag men niet rekenen, maar de intelligentie moet meelopen.

Moraal is een schone luxe voor rijkelui.

De lieve God absorbeert Liefde, die de mensen beter aan elkander konden geven.

Polygamie is een ersatz voor monogamie, zo iets als scherven voor een hele ruit.

Echtbreuk begaat men eerst na een gebroken echt.

De klassenhaat heeft meer opoffering en goede actie naar voren gebracht dan alle menselijke goedheid.

Nijdig zijn kunnen velen, haten weinigen.

Het geweten van de heer is ontvankelijker, naarmate de revolver van de knecht beter geladen is.

Onze strijd voor nieuwe organisaties ter omverstorting van staat en kapitalisme – van revolutionaire bedrijfsorganisaties die ten doel moeten hebben niet de bloei, maar de val van het kapitalisme, en die de bedrijven onteigenen willen, berust voor een niet gering deel op deze wetenschap, dat in het kapitalisme het proletariaat het nooit beter kan krijgen, doch wel slechter. Een bloeiperiode zal steeds door oorlog of geweldige werkloosheid worden gevolgd, want na de hoogconjunctuur volgt óf strijd om de markten en grondstoffen voor de industrie, dus oorlog – of door zogenaamde overproductie werkloosheid. Het proletariaat gaat dus altijd de ellende tegemoet en het kan niet anders, dan onmiddellijk de vernietiging van het kapitalisme propageren. Kapitalisme betekent dood en ellende – het proletariaat kan slechts leven door de nederlaag der bourgeoisie.

De Russische bolsjewistische regering, die de wereldrevolutie verkocht voor een verbond met de militaristen en de politie in eigen land en daarbuiten, en welke dus vóór alles nieuwe omwentelingen moet voorkomen – die bourgeois en rijke boeren beschermt en revolutionairen verbant en doodt – die met de Duitse en Turkse en Chinese bourgeoisie samenwerkt – zij moet de arbeiders trachten te dwingen in organisaties, welke het kapitalistisch regime doen bloeien, opdat Rusland handel drijven kan en kapitalen kan verkrijgen of kredieten. Dus moeten de arbeiders de vakbonden in! Tijdens de Engelse staking schreef *De tribune* (21 juni) over de stelling van Moskou te dien aanzien het volgende:

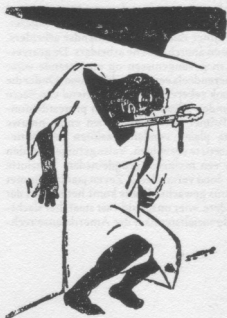
‘Als buitengewoon gevaarlijk wordt in de stellingen de tendens gekarakteriseerd om uit de Vakbonden weg te lopen.

Al is ook de woede der arbeiders begrijpelijk, toch is uit een oogpunt van politieke doelmatigheid af te keuren dat men uit de vakbonden wil weglopen. De stellingen waarschuwen dan ook ten scherpste tegen de quasi-revolutionaire frasen over “nieuwe organisaties” enzovoort waarmee deze verkeerde tactiek zich aandient.’

De arbeiders moeten zich dus onderwerpen en zich laten verkopen, opdat ze straks geduldige en lijdzame slachtoffers zijn, van bolsjewistische priesters.

Sinds Lenin zijn boekje schreef over *De linkse stroming, een kinderziekte van het communisme* en zijn ware sociaal-democratisch aangezicht toonde, stond het vast dat elke politiek, die wezenlijk van de sociaal-democratische verschilde, veroordeeld zou

worden door het bolsjewisme. Vandaar dat NAS en NVV slechts concurrenten zijn, omdat ze hetzelfde bedrijf uitoefenen: de verdomming en het verkopen der arbeiders door de leiders ten bate der uitbuiters. Op het ogenblik, dat NAS en NVV beide roemden over Fimmen, Stenhuis, Cook en andere leiders der gele organisaties, was het eenheidsfront feitelijk reeds volkomen. Slechts de vrees der NAS-leiders, hun baantje en hun invloed te verliezen, weerhoudt hen van massale toetreding tot het NVV tot steun der kapitalistische regeringspolitiek der bolsjewieken en sociaal-democraten. Want inzake het kapitalistisch herstel zijn partij en vakbond het roerend eens.

Hoe blanken beschaven

Protesteert!

Het moet thans protesttelegrammen en brieven regenen bij de Amerikaanse gezant in Den Haag of bij de gouverneur van Massachusetts in Amerika tegen het uitvoeren van het vonnis van Sacco en Vanzetti. Het blijkt dat zelfs de burgerlijke politici overtuigd zijn van de onschuld der beide anarchisten. De Tweede Internationale, de Derde, mensen als Barbusse, R. Rolland, Einstein, Caillaux, Jouhaux in Frankrijk hebben geprotesteerd. In Buenos-Aires is een proteststaking geweest. Laten wij niet achterblijven.

Ter inlichting drukken wij nog het relaas over de ellenden van Sacco en Vanzetti, zoals *Het Volk* deze gaf:

'Sacco en Vanzetti werden zeven jaar geleden ter dood veroordeeld, daar zij twee beambten van een schoenenfabriek in South-Brantree zouden hebben doodgeschoten om er daarna met een bedrag van 16.000 dollar van door te gaan. De Amerikaanse justitie werd in die tijd, ongeveer begin 1920, door de procureur-generaal Palmer geleid, die een ware jacht op de radicalen had ingezet. Bekend zijn geworden "Palmer raids" op buitenlandse arbeiders, vooral op communistische en anarchistische arbeiders. De gearresteerde arbeiders werden in gevangenissen op ontzettende wijze mishandeld en stierven merendeels een gruwelijke dood. Onder die slachtoffers bevond zich ook zekere Salsedo, een vriend van Sacco en Vanzetti. Laatstgenoemden organiseerden een protestdemonstratie en maakten het Palmer zeer lastig. Toen enige nieuwe moorden op wisselopers plaats vonden, besloten de politie-autoriteiten Sacco en Vanzetti te vervolgen. Valse getuigen werden opgeroepen die niet voor een meened terugdeinsden. Tenslotte werden beide mannen ter dood veroordeeld. Zeven jaar lang is met de uitvoering van dit vonnis gewacht. Thans komt het bericht dat deze twee Italiaanse arbeiders, wier onschuld vast staat, het slachtoffer zullen worden van de socialistenhaat der Amerikaanse rechters.'

Redt het leven van Sacco en Vanzetti!

Protesteert tegen het barbaarsche vonnis!

Het schuldenregister van de Amerikaanse nachthebbers dreigt met een nieuwe barbaarsche misdaad vermeerderd te worden, waarbij het leven van twee onschuldige mannen op het sepl staat. Als de protest begint van allen die de vrijheid van denken en spreken voorstaan en de aanranding van de wetensvrijheid verfoeien zulks niet verhindert, dan zullen in de week van 10 Juli a.s.

Nicolaas Sacco en Bartolomeus Vanzetti onschuldig ter dood gebracht worden!

Zij worden er van beschuldigd, op 15 April 1920 een kaslooper van de firma Slaten & Morill Shoe Comp. vermoord te hebben van \$200 dollar beroofd te hebben. Het proces duurde van 31 Mei tot 14 Juli. Door de justitie waren een aantal getuigen opgeroepen die elkander tegenspraken. De verdedigers hadden

97 getuigen bijeengebracht die de onschuld bevestigden.

Niemand van de door de justitie opgeroepen getuigen kon en durfde onomwonden verklaren, dat Sacco en Vanzetti de daders waren.

De getuigenissen tegen Sacco en Vanzetti waren buitengewoon onbeduidend. Zoo verklaarde een jongedame,

de voornaamste getuige in het proces,
in Sacco een der moordenaars te herkennen omdat tegene die zij in den auto gezien had
„er ook uitzag als een vreemdeling” (!)

Hiertegenover stonden de positieve absolute verklaringen van de getuigen, die door de verdediging opgeroepen waren.

Een zekere F. J. Buske, die vlak bij was toen de misdaad plaats vond,
ontkende pertinent dat Sacco en Vanzetti er bij waren.

Vijf anderen, die door een toeval even eens vlak bij den aanslag waren, verklaarden, dat zij alle vijf moordenaars zagen.

maar dat Sacco en Vanzetti er niet bij waren.

Een vrouw, die in de beste verstandhouding verkeerde met de familie van de vermoorden, verklaarde,

dat Sacco en Vanzetti niet de aanvaders waren die zij zag.

DRIE METAALARBEIDERS VERKEERDEN HETZELFDE.

Overstelpend was de verklaring van Joseph Rosen, die getuigde:

dat hij Vanzetti op den dag van den moord te Plymouth gezien had, daar met hem gesproken had in tegenwoordigheid van een vrouw, die zulks ook bevestigde.

Na het fiasco van parlement en vakorganisatie zijn velen er toe overgegaan, de lof te zingen van de coöperatie en associatie. Natuurlijk vooral de belanghebbenden. Doch ook anderen zagen er veel heil, zelfs redmiddel bij uitnemendheid in! Laten we nagaan in hoeverre zij gelijk hebben.

De coöperatie en associatie is een bedrijf, theoretisch is het 'democratisch' georganiseerd, doch praktisch is de leiding de opperste macht. Of die leiding uit directeuren of uit enkele associé's bestaat, doet er niets toe. Het grootste deel der arbeiders staan in loondienst. Hoogstens zijn zij (in de coöperaties) aandeelhouders. Vraagt men ons nu: kan dit bedrijf de revolutie dienen, dan zeggen we volmondig: *Ja. Want elk bedrijf kan de revolutie dienen!* Elke produktie- en distributie-onderneming toch kan als zodanig door de arbeiders worden aangewend. De grote vraag is maar: zijn de leden, de deelnemers zelf revolutionair? Want daar komt het op aan. Een coöperatie of associatie van gereformeerden zal contra-revolutionair werken. Zijn ze in handen van anarchisten (die revolutionair blijven) dan werken ze bij een opstand ten gunste der arbeiders.

Men zal echter opmerken, dat dit vanzelf spreekt. Een revolver in handen van een fascist werkt het tegenovergestelde uit als een in de hand van een revolutionair! Maar... is de coöperatie of associatie reeds op zichzelf revolutionair? En dan zeggen we even openhartig: *Nee.*

Deze organisatie-vorm heeft eerstens precies dezelfde belangen als een kapitalist. Men moet de produkten zo duur mogelijk verkopen (uitbuiting van de gebruiker) en de grondstoffen zo goedkoop mogelijk inkopen (exploitatie van de arbeider-voortbrenger) en men moet concurreren, dat wil zeggen uit de werkers in het eigen bedrijf minstens zoveel arbeidskracht halen als een bourgeois. Of het aantal belanghebbende winst-trekkers groot is (coöperatie) of klein (associatie) het bedrijf is zuiver kapitalistisch.

De invloed daarvan op de belanghebbende leden is meestal fnuikend: ze worden kleine burgertjes, rustige winstjagers, handelaartjes en kapitalistjes: ze hopen kapitaal op, vormen reserves, krijgen 'belangen'. Juist daarom werken coöperatie en associatie inplaats van revolterend, reactionair: de energie der medewerkers wordt geheel opgeslorpt door het kapitalistisch systeem, waarin ze opgaan.

De gewezen burgemeester van Rotterdam Mr. Zimmerman, heeft in *de Telegraaf* van 20 maart 1927 uitvoerig geschreven over het 'praktisch socialisme' der Belgische coöperaties, die vele bedrijven bezitten: spinnerijen, weverijen, metaalbedrijven, een vissersvloot, broodbakkerijen, banken (verzekerings-, krediet-, spaarbanken) en talloze andere. De conclusies van de reactionaire kapitalist zijn deze:

'Is er nu, zo zal men vragen, een beginselonderscheid tussen deze ondernemingen en die, welke door andere werkgevers worden geleid? Men oordele.

De grootste dezer socialistische bedrijven hebben de vorm van naamloze vennootschappen. Verscheidene hunner hebben op de open markt aandelen geplaatst en keren aan de bezitters daarvan – kapitalisten dus – dividend uit.

Hun afzet is geenszins tot de coöperatieve vereniging, waaruit zij geboren werden beperkt. De vis van de Rode Vloot, de waren der socialistische spinnerijen en weverijen worden verkocht aan ieder die er genoeg voor betaalt.

De werklieden der fabrieken zijn niet hare eigenaars, de winst wordt niet tussen hen verdeeld. Zij zijn loontrekkenden, en werken ook op stukloon, al zijn er regelingen, welke hun – zoals trouwens ook in menig 'kapitalistische' fabriek het geval is – bij de uitkomsten van het bedrijf belang geven.

Alzo wat vorm, kapitalisering, verkoop en de verhouding tot de werklieden betreft, weinig of geen verschil met het gewone productiesysteem. Natuurlijk blijft dat in de partij niet zonder kritiek. Een richting, onder de leiding van Boulanger, keurt het af dat de bedrijven niet alleen in hun werkwijze zich bij het kapitalisme aansluiten, maar er, wat financiering en afzet aangaat, van afhankelijk zijn. Anseele daarentegen betoogt dat de ondernemingen anders niet bestaan kunnen, dat de geldelijke kracht der werkliedenklasse alleen hen niet dragen kan, dat *Vooruit* of haar Bank de zeggenschap behoudt, diensgevolge de Raden van Commissarissen samenstelt, en dat haar de winsten voor een aanzienlijk deel ten goede komen.

Een buitenstaander verkrijgt de indruk dat, alles samengenomen, de partij trots is op dit deel harer actie.'

Dit alles is dus: *kapitalisme onder het mom van socialisme*.

'En inderdaad zijn deze socialistische scheppingen uit drieërlei oogpunt gewichtig: voor de Partij, voor de Maatschappij, voor de Staat.

Voor de Partij, want een ieder begrijpt, dat men de massa's niet

enkel met woorden tot zich kan trekken en aan zich kan binden. Hoe belangrijk en hoe geestdriftig de redevoeringen zijn, zij gaan ten slotte hare werking verliezen, en niet alleen de redevoeringen, maar ook de propagandageschriften. Het is duidelijk dat een groot, voor ieder zichtbaar resultaat op het gebied van de maatschappelijke voortbrengingsarbeid meer zegt en meer de aandacht boeit dan het geschrijf over socialisatie, het gepraat over ontwapening, of andere geluiden van enkel theoretische klank.

Voor de Maatschappij, omdat deze bedrijven vormen een deel van het produktie-apparaat, en naast en op gelijke voet met de andere maatschappelijke factoren worden beheerd. *Heel dit samenstel is met onverbrekelijke banden aan de tegenwoordige orde van zaken gebonden, evengoed als de kapitalistische bedrijven. Het staat en valt met het behoud dier orde. Drang naar plotselinge versterking is van hunne leiders niet te verwachten.* (Wij cursiveren.)

En eindelijk voor de Staat, in welks bestuur de vertegenwoordigers der werkliedenklasse zitting hebben. In België zijn zij door het beheer der partijbedrijven vertrouwd met het produktie-proces, met de vragen van lonen, van prijzen en concurrentie, met de betekenis van bedrijfsvrijheid, met de nadelen van overdreven overheidsbemoeiing en van zware lasten. Zij kennen de praktijk en, aan het bewind gekomen, blijft die kennis hen leiden tot nut van heel de economische ontwikkeling des lands.'

Met andere woorden de leiders zijn reeds in de coöperaties opgefokt tot kapitalistische beheerders, wat de burgerlijke orde slechts ten goede komt.

Het is uit hoofd hiervan, dat wij beweren, dat weliswaar coöperaties en associaties middelen kunnen zijn tot een 'beter leven' in en met het kapitalisme, doch dat ze het kapitalisme zelf versterken en arbeiders binden aan de burgerlijke samenleving. Wij zien dan ook meer schade dan heil in de propaganda voor deze organisatievormen. De arbeiders moeten niet zelf een kapitalistisch bedrijfje opzetten, maar ze moeten de bourgeoisie *onwettelijk onteigenen* en daarmee de *privaat-eigendom*, grondslag der huidige (wan)orde opheffen. Zeker, de arbeiders moeten het bedrijf beheren en daartoe moeten ze zich verenigen. Wij hebben altijd de bedrijfseenheid, de bedrijfsorganisatie der arbeiders voorgestaan. Deze moet echter niet dienen tot kapitalistische exploitatie, maar tot onteigening der bourgeoisie en tot het bedrijfsleven in een staatloos socialistische samenleving. Voor de kleinburgerlijke arbeiders moet het bedrijf de (kapitalistische) belangetjes dienen der deelnemers; het is een winstobject. Voor de revolutionairen moet het de sociale revolutie

dienen; 't is voor hen een vesting, een kern der nieuwe maatschappij, welke ze onwettelijk veroveren moeten op de bourgeoisie. Daarom is onverzoenlijke strijd tegen de samenleving eerste eiste.

Patroon tot arbeider: Ziehier het stembiljet om
jouw belangen te verdedigen – en het geweer, om
mijn belangen te verdedigen...

Nog altijd, als overblijfsel der Middeleeuwse strafmethoden en wraakoefeningen, staan in de huidige samenleving, onaangetast sterk, de gevangenissen overeind. Ge kunt ze van verre zien: de strakke muren met kleine raampjes, bijna verborgen en getralied. En daarin, ge weet het: elk zo'n luchtgat is een cel, een kooi, een moordend cachot. Een wild beest zou daarin sterven; mensen moeten er in leven. Ge waant U wellicht tegenover een oud overblijfsel uit de duisterste tijden der wrede vervolgingen, toen roofridders, kerkvorsten en plunderende aanvoerders hun slachtoffers onschadelijk maakten in de kerkers. En toch zijt ge in de twintigste eeuw, die der beschaving en ontwikkeling.

Doch de gevangenis martelt niet alleen de gegrepen en gekluisterde veroordeelden. Ze verdierlijkt en verlaagt ook nog 'n ander soort menselijke wezens: gevangenisbewaarders en veldwachters. De mensenmishandeling is hun vak geworden. Zeker, indien zij dieren evenzo vervoerden en opsloten als mensen – indien ze vee transporteerden of huisvestten op deze wijze, ze zouden wegens dierenmishandeling worden uitgejouwd. Doch nu zijn ze slechts de bewakers van mensen! En dit eerloze beroep is hun blijvende vak. Ze worden afgestompt, ze weten ten slotte niet anders meer, dan dat de gevangenen daar zijn om in dichte, gemetselde hokken te verblijven, als varkens in een krot. Zijn ze nog mensen? Neen, want de mens zou ál zijn naasten vrijlaten, allen verlossen uit dit oord der gevangenschap. Deze bewakers zijn slechts mensen naar het uiterlijk – hun innerlijk hebben ze moeten doden en moeten verstompen.

En waarom bestaan deze gevangenissen – waardoor blijven ze bestaan? Door de onredelijkheid in maatschappij en mens, en door hun onzedelijkheid tevens. Wij leven in een wereld, waarin een deel der mensen de macht heeft door het bezit; de bankiers, de fabrikanten, de groothandelaars, de grote boeren, de autoriteiten. Ze hebben zich ten slotte alle belangrijke grondstoffen, goederen, bedrijven toegeëigend. *Door de brutaalste vorm van roof.* Oorlogen hebben de onderworpen volkeren der Oudheid tot slavernij gebracht, hun land werd hun ontnomen. Het grootgrondbezit, de dienstbaarheid der lijfeigenen en horigen zijn niet anders dan directe gevolgen van krijg en roof tot in de Middeleeuwen toe. Dan weten in de steden de bekwaamste, handigste, oudste of de in de handel gelukkigste meesters hun gezellen tot loonarbeiders te maken. En het hele volk van landarbeiders, pachters en stadsproletariërs is onteigend.

Sindsdien is de rechteloze klasse der arbeiders voortdurend wettelijk bestolen. De resultaten van de krijg, de roof, het geweld, zijn vastgelegd in de wet. En die wet luidt: wat de klasse der grote dieven heeft verzameld, heeft bijeengegreaid, dat zal de klasse der proleten niet mogen aantasten. Dat was het 'goddelijk en natuurlijk recht op eigendom'. Doch tevens werd het daardoor mogelijk gemaakt, dat de arbeiders de bestolen stakkerds bleven: de arbeidskracht werd veel lager betaald dan ze waard was. En deze gestolen arbeidskracht, deze onbetaalde arbeid voor de bourgeoisie vormde de winst! En om die winst te beschermen, werden de beroofden bovendien nog gedwongen, de grote dieven te beschermen en ze werden ingelijfd bij leger en vloot, om het 'vaderland' der brandkastbezitters te verdedigen, om koloniën te roven en te helpen uitbuiten, om verzet neer te slaan.

Doch wanneer zo'n proleet weigerde te dienen, dan ging hij als mouter of dienstweigeraar de gevangenis in. Als iemand opruilde tot dienstweigering aan de slavendrijvers, werd hij achter de tralies geworpen. Als arbeiders poogden zelf de bedrijven te bezetten en te beheren – bedrijven die zijgebouwd hadden, die zij onderhielden – dan werden ze als opstandelingen doodgeschoten. En zo een arme het waagde, iets te nemen, terug te grijpen, wat aan zijn klasse was ontnomen, ging hij als een dief de cel in!

Zeker, we weten het wel: Het grootste deel der dieven en inbrekers is niet revolutionair – maar we kiezen partij voor hen, omdat wij aan de grote dieven en moordenaars, die hier en in Indië roven en doden ten bate der winst – het recht ontzeggen, kleine dieven en moordenaars te straffen. *De heersende klasse toch steelt en moordt wettelijk, met voorbedachten raad, als systeem – de kleine dief of moordenaar doet het slechts bij gelegenheid, tijdelijk, uit nood en als laatste redmiddel.*

2

De economische verhoudingen – ze zijn de oorzaak onzer gevangenen, welker bevolking voor negen tiende bestaat uit alledaagse gelegenheidsmisdadigers – meest arbeiders, die een enkele maal de wet overtreden, in verleiding gebracht, in nood, in angst, in razernij soms. Zij verlaten de gevangenis slechter, dan ze er in werden geworpen. Het is moeilijker weer werk te krijgen als ze terugkeren. Ze zijn nog meer verbitterd en haten het leven. De vernedering en de ellende maakt hen onverschilliger en ruwer. Soms vervallen ze alleen daardoor opnieuw tot misdrijven: want de gevangenis kweekt de recidivisten. En dan heeft men de mond vol over

anti-sociale elementen! Over boeven, die niet werken willen. Alsof het anti-sociale element niet bestaat uit de parasieten, die slechts uitbuiten, de politiekers, die slechts profiteren, de officieren die paraderen ten koste van de ellendige slaven der maatschappij! Want de samenleving geeft het voorbeeld, hoe men wettelijk een anti-sociaal leven kan lijden. Is het wonder, dat de armen dit voorbeeld ónwettelijk trachten na te volgen? Terecht zegt Kropotkin:

‘Wanneer er gehele wijken zijn, waarvan ieder huis ons herinnert dat de mens altijd het dier is gebleven, zelfs dan als zijn beestachtigheid onder een zekere versiering verbergt: als het wachtwoord is: “Verrijkt u! Verbrijzelt alles wat zich op uw weg bevindt met alle middelen, uitgezonderd met die, welke u voor de rechtbank zouden brengen”; wanneer allen, van de bankier tot de handwerksman, iedere dag horen zeggen, dat het ideaal is om het werk van zich op de schouders van anderen te laden en van het leven te genieten zonder te werken; wanneer het handwerk veracht is, zodanig, dat onze heersers liever gymnastiek maken dan een zaag of schop ter hand te nemen; wanneer de eeltachtige hand beschouwd wordt als een teken van minderheid en een zijden japon als teken van meerderheid; wanneer eindelijk de letterkunde alleen de eredienst van de rijkdom weet te ontwikkelen en de verachting te preken voor de utopist en de dromer, die zij veracht; wanneer zo vele oorzaken aan het werk zijn om ons ongezonde instincten in te enten, wat spreekt men dan van overerving! Het is de maatschappij die deze wezens voortbrengt, onbekwaam om een eerlijk leven van arbeid te leiden, deze wezens doortrokken van anti-sociale gevoelens, *zij verheerlijkt hen als hun misdaden met schitterende uitkomsten bekroond worden. Zij zendt ze naar het bagno, wanneer zij niet zijn ‘geslaagd’.*

Ziehier de ware oorzaken der antisociale daden in de maatschappij.

Wanneer de revolutie de betrekking tussen kapitaal en arbeid geheel zal hebben gewijzigd; wanneer wij niet meer leeglopers zullen hebben en als ieder zal kunnen werken volgens zijn neigingen voor het welzijn der gemeenschap; wanneer ieder kind zal geleerd hebben te werken met zijn armen en het handwerk te beminnen, terzelfder tijd dat zijn verstand en zijn hart gekregen zullen hebben een normale ontwikkeling, dan zullen wij geen gevangenen, geen beulen, geen rechters meer nodig hebben.’

De bron der misdaad

Het geeft zeker te denken – ja het bewijst onze stelling – dat bijna alle

gevangenen afkomstig zijn uit de arbeidersklasse. Laten we Mr. N. Muller aan het woord, die in *Leven en werken* oktober 1919 schreef, dat diefstal niet uit slechtheid voortkomt.

‘Men zal mij tegenwerpen: maar als dan de graad van slechtheid niet beslissend is voor de vraag of iemand dief zal worden of niet, wat zijn dan voor u de beslissende factoren. Mijn antwoord is dit: *Het feit van te behoren tot de arbeidersklasse is een van de allerbelangrijkste van die factoren.* Niet omdat de arbeider arm is, zodat uit honger wordt gestolen. Dat is weer een van die sentimentele beweringen, die buiten de werkelijkheid omgaan. Hongerdiefstal is uitzondering. (Noot: dit is een zeer valse redenering. Immers de arbeiders hebben ook gebrek aan kleding, schoeisel, ontspanning en dergelijke. Later erkent de schrijver dat trouwens ook. C.) *Maar het hele arbeidersleven is minder beschermd tegen verleiding dan het bestaan der meer welgestelde klassen.* Dat is het geheim. De arbeider wordt op jeugdige leeftijd onafhankelijk en los van het ouderlijk huis. De opvoeding is veel minder nauwkeurig omdat de ouders te druk bezig zijn met hun arbeid en te weinig ontwikkeling en inzicht hebben. De kleine woningen bevorderen het leven buitenshuis. De betrekkelijke behoefte, de mindere mogelijkheid om zich genot op eerlijke wijze te verschaffen, maakt de verleiding groot. Zo is het dus te begrijpen, dat de arbeidersklasse in haar geheel om zo te zeggen dichter bij de misdaad staat dan de gegoeden, dat er dus voor arbeiders in het algemeen een veel geringer bijzondere aanleiding – verleidelijke gelegenheid of moeilijke toestand – nodig is om hem die betrekkelijk korte weg tot diefstal te doen afleggen.’

En dezelfde vertegenwoordiger der huidige rechtspraak erkent: ‘Maar waarheid blijft het en het is werkelijk niet zonder reden, dat het percentage van niet-arbeiders onder de misdadigers gering is. Maar is daar dan niet een groot element van onbillijkheid in gelegen: de arbeidersstand door de omstandigheden, waarin hij leeft, belast met misdadigheid en boetedoening voor misdaad. Dat element van onbillijkheid valt niet te loochenen.’

Maar men zal tegenwerpen, dat er nog andere misdrijven zijn dan die, welke voortkomen uit de klassentegenstellingen in de samenleving. Zijn er geen avontuurlijk aangelegde, geen gevaarzoekende naturen onder de misdadigers? Kropotkin zegt dienaangaande:

‘Wat de liefde tot gevaar aangaat, die een der hoofdtrekken is van hen die tegenwoordig voor de rechtbank komen, zij wordt onder een goed leidende invloed van buiten, allicht een bron van zegen voor de maatschappij. Zij is het die aanspoort tot verre reizen, tot gevaarlijke

ondernemingen. Hoevelen van hen, die tegenwoordig onze bagno's bevolken zouden grote ontdekkingen of gevaarlijke nasporingen gedaan hebben indien hun geest, gewapend met wetenschappelijke kennis, hun een meer uitgestrekte gezichtseinder had geopend dan aan het kind, dat woont in een onzer nauwe stegen en dat als enig onderwijs de onnutte bagage van onze tegenwoordige scholen meekrijgt.

Het christendom trachtte de hartstochten te smoren. De toekomstige maatschappij - Fourier heeft het voorzien - zal ze te nutte maken door haar een uitgestrekt veld van werkzaamheid te verschaffen.'

Doch... de boze, de verkeerde, de onzedelijke hartstochten? Zeker, die bestaan. De mens is geen engel en de maatschappij zal nooit volmaakt zijn. Doch wat helpt gevangenisstraf tegen de misdrijven bedreven in drift, in dronkenschap, in jaloezie, in woede, in wellust? Niets. De 'pathologische' misdaden komen voort uit een zenuwgesteldheid, welke in de cel nog heviger wordt geprikkeld. De mens die zijn hartstocht niet beheerst, wordt in de gevangenis zó getergd en geprikkeld, dat hij bij vrijlating in de samenleving nog véél zieker is dan voordien. Want deze mensen zijn waarlijk ziek. Heeft men ooit een zieke gestraft? Neen, men heeft hem liefderijk verpleegd, verzorgd, gevoed. En zo zal alleen vrije arbeid, goede (seksuele en morele) opvoeding, verpleging en leiding deze zwakke naturen kunnen helpen. De straf heeft nooit het aantal misdrijven verminderd, doch vermeerderd. De genezende verzorging zal het aantal zoveel mogelijk beperken. Ook de krankzinnige kan een gevaarlijk mens zijn, doch men is reeds algemeen overtuigd, dat niet de opsluiting, doch de arbeid in de vrije natuur en menselijke behandeling hem kan verbeteren.

De vrije, staatloze, socialistische samenleving die wij voorstaan, zal geen gevangenen mogen kennen. De internationale federatie van vrije communes zal ze niet nodig hebben, omdat de opheffing der klassentegenstellingen en de geneeskunde, de humanitaire, libertaire, rationalistische opvoeding het onderricht in seksuele hervormingen de misdaad zullen voorkomen. Zeker zullen zich conflicten voordoen, doch ze zullen op menselijke wijze, door *scheidsgerechten*, worden opgelost. De Handelsblad-redacteur Nijpels beschreef onlangs hoe boeren in Spanje de bevlöeiing hunner gezamenlijke velden regelen. Ontstaan er conflicten over de waterverdeling, dan komt een uit de boeren zelf gekozen scheidsgerecht bijeen, dat de partijen hoort en uitspraak doet; geen justitie, geen politie, geen gevangenis - maar *de vrijwillige samenwerking!* En

wie zich daartegen verzet, zal zichzelf in een vrije samenleving, automatisch, uit de gemeenschap uitschakelen, niet langer aan haar regelingen deelnemen, ophouden lid te zijn der gemeenschap. En wellicht nog meer theoretisch dan praktisch, want mensen met hart zijn niet in staat, iemand te negeren of dood te verklaren, noch honger te laten lijden.

En we mogen wel eens zeggen: wie niet werkt zal niet eten – en het beginsel: dat de bourgeoisie geen recht heeft op haar levensmiddelen als ze niet werkt, verdedigen – we weten toch, dat we zelfs een nietsdoener niet laten verhongeren, of hij bedelaar, landloper of rebel is. En dat we dus zelfs het meest zich verzettende lid ener nieuwe samenleving niet zullen afsnijden. Ook hier geldt: leiding, kameraadschap en ruimdenkende inschikkelijkheid zullen de conflicten overwinnen.

Daarom zeggen we het Kropotkin volledig na: geen gevangenis, geen rechters, geen politie, geen misdadigers. En daarom eisen we: *algemene, volledige amnestie*. Dat is een revolutionaire leus, en ze is slechts te verwirkelijken door de voortschrijding der sociale revolutie, die staat, kapitalisme en militarisme zal opheffen en de weg zal vrijmaken voor de staatloze, socialistische samenleving.

Hij heeft geen eerbied voor het gezag...
(Houtsnede van Frans Masereel)

De Amsterdamse universiteit viert – ter gelegenheid van haar driehonderdjarig bestaan – feest, en de ganse stad met haar. De wijze Senaat heeft de vreugde ingeleid – en de kermis der ijdelheid ingeluid – met het wegschenken van... negenendertig eredoctoraten. Als een laat Kerstmanneke schudde het college een zachtvlok-kige sneeuwbus uit over de wereld, en de zoete genade druppelde op bijna veertig gezalfden. Men vraagt zich af of zoveel goeds de prijs (en de waarde) niet al te zeer drukt: overvloed schaadt. Doch men wrijft zich de ogen uit indien men leest *wie* de vermaarde schare heeft uitgekozen tot verhoging van haar roem. Eerstens vier theologen – en dat terwijl de theologie slechts haar plaats aan de universiteit behoudt dank zij de protectie van machten die de dood hebben gezworen aan de onafhankelijke wetenschap en het vrije denken. Waartoe, roept Schopenhauer uit, ‘de lamme leugentaal’ van de kerk verkondigd vanaf de leerstoel der rede? ‘Geloof en weten,’ zegt hij, ‘verhouden zich als de schalen van een weegschaal. Naarmate de ene stijgt, daalt de andere.’ ‘Als wolf en schaap in een eenzelfde kooi,’ voegde hij eraan toe: het is een strijd op leven en dood. Wat heeft de theologie, de apologie en propaganda van illusies, dwaasheden en ‘vroom bedrog’, van doen met wetenschap en wijsbegeerte? Deze ‘boosaardigste valsemunterij die bestaat,’ zegt Nietzsche, ‘is walgelijk.’ ‘Wat vroeger ziekelijke verschijnselen waren, is vandaag onfatsoenlijk – *het is onwelvoeglijk heden nog christen te zijn.*’ Een ‘kinderconceptie’, zegt Freud, een levens- en wereldbeschouwing uit het grijze verleden, antiekatavisme in onze tijd, illusie zonder toekomst. En zelfs Bolland, die de godsdienst nog wel geschikt noemde voor ‘de gemene man,’ achtte toch voor denkers de ware religie: de ware *wijsheid*. ‘Zuivere vroomheid is gezuiverde domheid: de vrome wordt wijs gemaakt doordat men hem iets wijs maakt.’ ‘Het evangelie is een blijde boodschap voor de velen die weinig begrijpen en zich veel verbeelden – die zich het ware gevoelvol moeten voorstellen.’ De Leidse redemeester nodigde echter vergeefs zijn collega’s uit, te leren *denken*.

Het is aan vier verbreiders dezer fantasierijke onnozelheid dat de Amsterdamse ‘Alma Mater’ (‘milde voedstermoeder’) de stiefmoeder voor de natuurlijke Kinderen der gesmade Waarheid, die de fatsoenlijke bleekneusjes van de Heilige Schijn adopteert, hare gunsten schenkt.

Er zijn voorts vier geneeskundigen beloond; evenveel als theolo-

gen. De heelmeeesters verdienen niet méér dan de geestbedervers. Dat is wijs besloten: het juiste midden is nog steeds het veiligst: men weet nimmer of God of de Duivel zal zegevieren! Ere de Krentenweger!

Daarnaast elf nieuwe doctoren in de wis- en natuurkunde. Wel bekome het hun. Er is hopelijk geen opstandige bij, als Einstein. Laten we aannemen dat ze hoogstens sociaal-democraten zijn, en niet linkser, opdat de ere der stad en der universiteit niet gesmaad worde. Niet voor niets leidt de weg tot de Hogeschool door de Oudemanhuispoort...

En nu! Onder de zes rechtsgeleerden is zowaar burgemeester De Vlucht, hoofd der stad Amsterdam, zeer geïnteresseerd bij wegenbouw en andere kapitalistische aangelegenheden. Wellicht is daarvoor méér juridische kennis nodig dan men vermoedt. En vergeet niet dat deze burgervader ook het dansen op zondag verbodt. Is het niet een gave Gods te kunnen duidelijk maken dat de zonde des zondags... géén zonde op maandag is? En behoeft men geen kennis der wet om als hoofd der politie ranselende en vurende agenten te verontschuldigen en te verdedigen, tenminste indien de slachtoffers slechts hongerige werklozen zijn, die toch geen inkomstenbelasting betalen? Ja, deze heer verdient een doctoraat!

Maar och – allen tezamen zullen ze nu feest vieren en eten en drinken en vrolijk zijn. En de eredoctoren zullen aanwezig zijn – toegesproken worden – zelf spreken – en men zal lachen, lachen om elkander...

O! Rabelais, gij vrolijke stoïcijn, die de universiteit van uw tijd hebt onsterfelijk gemaakt met uw uitbundige spot, gij, die als schrijver, als zwervend verteller méér geleerdheid en vooral meer wijsheid bezat dan alle hooggeleerden dier roemruchte zestiende-eeuwse hogeschool – herleef om dit tafereel te schilderen met de kleuren uwer taal en te sieren met de gulle lach uwer spotternij! Zoekt ook hier de *Janotus* onder de theologen – de *Grippeminaud* onder de juristen en vooral *Jean des Entommeures*, de gulzige, onder hen allen...

Universiteit – samenvattende eenheid der wetenschappen. Doch tevens officiële leerstoel van de wetenschappen die geen sociale taak hebben, of geen andere dan de noodwendige ontwikkeling der samenleving te verhinderen of te remmen. Gebonden aan de staat kan zij nimmer vrij zijn. In haar werkzaamheden bepaald en beperkt door de machten van het kapitalisme, kan zij geen factor zijn tot het nader brengen ener nieuwe gemeenschap. En toch moeten wij de periode van barbaarsheid waarin we thans verkeren te boven

komen. Wetenschap alleen betekent niets. 'Weten zonder geweten' – aldus Rabelais – 'is de verwoesting der ziel.' De wetenschap staat in dienst van de roof, de vernietiging, de winzucht, de krijg. Dat is niet háár schuld. Niet de kennis. Doch haar aanwending door gewetenloze politiekers, haar exploitatie door eerloze industriebaronnen. De huidige samenleving heeft niets kunnen produceren dan oorlog, werkloosheid en verdomming. Ze bestrijdt de crisis met produktieverwoesting en met beperking der voortbrenging, met toeneming der werkloosheid en opdrijving der prijzen. Ze verwacht gezondmaking door nieuwe krijg, dat wil zeggen door vernietiging der overproduktie en afslachting der overtollige proleten. In de hoogste nood geeft de wereld tienduizend miljoen per jaar uit voor militaire doeleinden. Hebben de universiteiten dáartoe duizenden opgeleid en ingewijd in de geheimen der wetenschap, om dit doel te bereiken? Een hitsende pers – een verrotte politiek – ja... een bombardementsvliegtuig is een schone uitvinding; en gifgas niet minder! Leve onze cultuur, gevoed vanuit deze onze hogescholen!

Maar onze professoren bereiden zich vóór op het Feest. De stad Amsterdam vlagt en praalt. Als de heersende klassen vóór de Franse revolutie, zó blind en redeloos zijn de heersende klassen van thans. Reeds heeft een onzichtbare hand het 'Mene Tekel' geschreven aan de wand. 'Uw dagen zijn geteld, uw rijk nadert zijn einde.' Maar de professoren zijn vergaderd om te eten en om te drinken. Prosit! De stad gaat te gronde, maar de senaat is verenigd. 'Na ons de zondvloed.' Het volk lijdt, het volk hongert, het volk wordt roerig? Geef het brood, en spelen. Maar spelen, spelen vooral. Wij dansen, al is het op een vulkaan. Heil onze universiteit! Heil de senaat! Heil B. en W.! Een werkloze pleegt zelfmoord... Leve de eredoctor! Een vrouw verzuipt zich... Hoera voor de burgemeester!... Een kind verkommert... Proficiat! Hulde aan Hare Majesteit! De Javaan lijdt honger... Leve Van Aalst en Heldring en Colijn!... Het volk kleept, het klopt aan de poorten een doffe roffel, reeds dreunt een dreigende pas... Proost! Proost! Al zou Europa te gronde gaan en de wereld ineenstorten, wat nood? Viert Amsterdam niet het jubileum der universiteit – de trots en de roem van de Stad? En al zouden de professoren uit de roes ontwaken, te midden ener ontredde wereld tot zelfbeinning komen – dan nóg zou 'n glimlach glijden over hun gelaat, en hun buikje aaiende zouden ze zuchten: 'O! Wat een feest – is dát geweest...' En er zou een vloek opstijgen uit het volk, om de universiteit, die óntrouw was aan haar hoogste roeping: het levend geluk te dienen der gemeenschap – en die zich had verkocht en vergeten...

Manifest van het Landelijk Verbond van Alarmgroepen. Voor de Alarmisten: P. Kooyman, B. Haan, J. Richter en F. Roest. Februari 1933

Crisis? Onzin, leugen en verraad! Crisis is een modewoord geworden, een woord dat voor elk toepasselijk is, en waar elk zich op kan beroepen. De werkelijkheid is dat er van alle levensmiddelen en verbruiksartikelen zoveel in voorraad is, dat niemand gebrek behoeft te lijden. *Crisis? Zeker, het kapitalisme is in moeilijkheden geraakt, dat is alles.* En deze moeilijkheden tracht men natuurlijk, zoals altijd, af te wentelen op de ruggen der arbeiders. *Crisis? Zeker, maar voor de arbeidersklasse behoefde er geen crisis te wezen, want nog nooit is het in de wereldgeschiedenis voorgekomen dat er zoveel produkten voor het gebruik lagen als thans.*

Wij herhalen het: *onzin, leugen en verraad!* Men wil thans herstel van het kapitalisme door planmatige produktie-ordering. Partij en vakorganisatie wijzen de bourgeoisie de weg hoe het moet. Zij immers hebben herstel nodig. Het kapitalisme is bloeiend, wanneer er een tekort is. Partij en vakbeweging eveneens. Zij allen parasiteren op de armoë en ellende van een groot deel der arbeidersklasse. Moeten wij nog langer zo'n stelsel dulden? Neen, en nogmaals neen. Wij willen om de bliksem geen verzoening met de bourgeoisie, en daarom zeggen wij: Gezien de machteloosheid van alle partijen en vakorganisaties; gezien het grote gevaar en onnut van staking en dergelijke; gezien het toekomstig bankroet van het kapitalisme; gezien het steeds groter wordende aantal werklozen: *Arbeiders, klassegenoten, weest paraat.*

Weigert om als organisatieslaaf datgene te doen wat tegen uw gedachten indruist. Weigert om nog langer als koelies naar de werkverschaffingen te worden gezonden. Wordt wakker! Eist uw rechten als mens, en handelt dienovereenkomstig. Vervloekt zij de kapitalistische klasse, die ons langzaam maar doelbewust naar de afgrond voert. Vervloekt zij ook de politieke sjacheraars, de getrouwe dienstknechten der bezittende klasse, de dompers en verraders der arbeidersklasse. Schudt af wat uw welzijn belemmert of in gevaar brengt. Honger en koude te lijden, wanneer er levensmiddelen en kleren genoeg zijn, is eveneens onmenselijk. Daarom neemt toch datgene wat voorradig is en waar gij recht op hebt. Naar de bliksem met Burgerlijk Armbestuur en Crisis-Comité, waar par-

tijen en organisaties zo graag mee schermen. In naam van uzelve, uw vrouwen en kinderen: *Bestormt de magazijnen en neemt wat gij nodig hebt!*

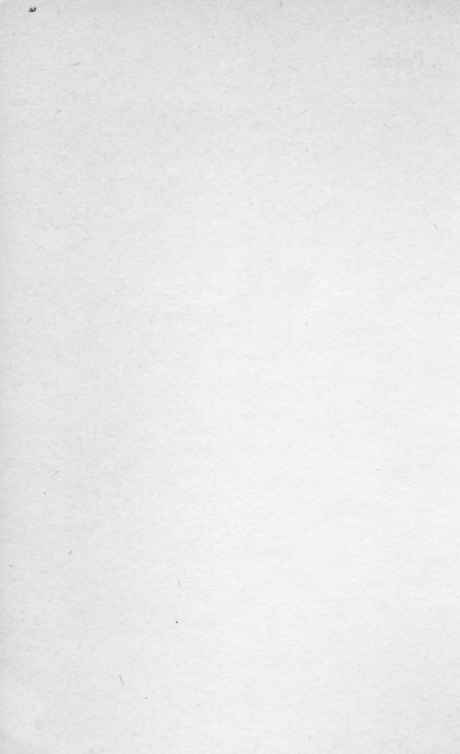
Wij Alarmisten propageren de onteigening en vernietiging der bourgeoisie door het *nemen* van de produktie en de produktiemiddelen. Nemen is een gebiedende eis geworden. Haalt leeg de magazijnen en warenhuizen. Neemt wat u toekomt en verdeelt het.

Wij ruïen u op tot daadwerkelijk verzet, omdat dit de enige kans is om uw gehele ondergang te voorkomen. Wij ruïen u op, om door plundering der magazijnen enzovoort mede te werken aan de vernietiging der bourgeoisie en aan de verwerkelijking van de *proletarische economische revolutie*.

We mogen niet veronderstellen dat de muiters van de Zeven Provinciën alle consequenties overdacht of aanvaard hebben. Misschien was deze daad meer een spontane dan een bewust-overdachte handeling... We hopen slechts dat indien een revolutie (die door de huidige verhoudingen, door de onhoudbaar geworden kapitalistische samenleving overal aan de orde wordt gesteld) uitbarst, de oorlog verhindert en de grondslagen van het kapitalisme vernietigt – dat ze zal voeren tot een waarlijk socialistische maatschappij die grenzen en staten zal opheffen, internationale federaties van bedrijfsorganisaties zal vormen en ook elke oorlog (nationalistisch of imperialistisch) onmogelijk zal maken. Het socialisme is met militarisme (hoe het ook gekleurd is) en met patriottisme onverenigbaar. Niet de strijd van gewapende proletariërs van het ene land tegenover die van het andere, doch hun verbroedering, hun vereniging tegenover de gemeenschappelijke vijand: het internationale kapitalisme, moeten we nastreven.

De leuze 'Indië los van Holland' mag ook nimmer worden aangeheven, indien men daarmee bedoelt een Indische nationale staat te stichten met een eigen militarisme, en het Europese proletariaat van het Indonesische te scheiden. Integendeel: de Indonesische massa's moeten hun beste bondgenoten vinden in de Nederlandse arbeidersklasse: niet los van elkaar, doch nauw verbonden in gezamenlijke strijd tegen het Nederlandse en internationale kapitalisme. *Hun* zaak moet *onze* zaak zijn, *hun* strijd de *onze*, *hun* leed als het *eigene* worden bestreden. Eerst dan zal uit hun machtige eenheid de nieuwe samenleving geboren worden... Proletariërs aller landen verenigt u!

Poëzie

Al zijn de trekken heen van uw vertrouwd gelaat,
Al voeren d' uren steeds ons verder van uw wezen,
Al missen wij in u de strijdb're kameraad,
Die trouw in duizend wilde kampen heeft bewezen.
Toch zijt gij bij ons en in sob're woorden staat
Uw lijfspreuk *Terar dum prosim* bloedrood te lezen
In ons omhoog geheven vaandel van de daad
De daad, die slechts der mensheid ziekten kan genezen.
Waar massa's weif'len, doch de eenling streeft,
Waar d' onverschrokken drang tot hand'len gloriëet,
Dáár is het dat uw wezen eeuwig leeft
En men uw ogenschijn de tijden dóórziet.

De gevangene

De stille stijging van mijn smart
Vult staag mijn cel.
Mijn hart verdrinkt! O, hart
Gekruisigd hart, ik hoor jou wel...

De wijde wonden van mijn ziel
Zaaien haar bloed.
De dood ontwaakt! O, viel
Zijn troost mij toe als laatste groet.

Mijn ogen starren voor zich uit
En zien een kleine, doffe ruit,
En muren, muren, muren...

Mijn handen tasten om me heen
En voelen ijzer, steen en steen!

Hoe lang zal deze mart'ling duren...

Gebed van het Kamerlid

Onze Vader gezag, die in de stembus zijt,
Geheiligd worden Uw 5000 gulden,
Dat Uw zegeningen komen,
En de arbeiders mij kiezen.
Zowel om me vet te mesten,
Als om me fijn te doen reizen
Geef ons heden ons baantje weer
En vergeef ons onze revolutionaire zonden
Omdat we onze kiezers toch altijd verraden en bedrogen hebben.
En leidt ons niet in de verzoeking
der opstandigheid tegen U, o heilige Staat,
En verlos ons door Uw gevangenissen,
Van de boze anarchist, die niet stemmen wil
Amen.

G. de Groot | Vrij

Breekt de oude wetten stuk;
Kerels, vecht voor je geluk!
Breekt uit slavernij je vrij,
Mokert neer de heerschappij;
Geen gebod en geen gebed
Vrijen zijn zichzelf wet.

Meesters niet en goden niet
Vrije vogels kooit men niet.
Zingen fier een eigen lied,
Bouwen hoog het eigen lot.
Geen gebod en geen gebod
Vrijen zijn zichzelf god!

Stormzang

Smeedt uwe vuisten
Om pezige hamer.
Moker uw knuisten
Tegen de dood.

Broeders en makkers
Ochtend op d'akkers.
Jaag op de vlammen!

De hel breekt in flarden...
Het vaandel zingt rood!
De vaandels gloeien
Over mensenboeien...
Verlossende storm
Neer met de moordenaars!

Strijdende mensheid
In stormende eenheid
Dood
Knechtschap en nood!

Minnende mensheid
In reine naaktheid
Toon
Nieuwe mensenwoon!

D'ochtend nadert...
Rood vlammen de luchten...

G. de Groot | Zó

Zoals blank een toren,
hoog staat in het blauw,
Helblij in de gouden zon,
sterk als alles kraakt in storm,

Zó wil ik in 't leven staan:
hél opjuichend, opperkrachtig,
Machtig als een god.

G. de Groot | Ruimte!

Femelaars, in zwarte rokken,
Willen je weg van 't leven lokken,
Willen de aard' je doen verachten
Willen je naar de dood doen smachten;
Bezem weg dat zwart gespuis,
Laat de zon in 't wereldhuis!

Jacq. Krul | Zondagavond

Regen,
fijne regen, weeft een doorzichtig glinsterend gordijn.
Een grauwe kerk ligt als een reusachtige, versleten schoen, tegen
het trottoir gegooid.
En brutaal gebim bam breekt aanhoudend op ons hoofd kapot.
Zie, vrome karavanen voeren nu deftig hun wijze god in eerbaar
gemompel mede.
Bim! – Bam!...
Bim! – Bam!...
Bim! – Bam!...

De straten zijn rivieren.

Het zieke leven sleept zich de wrange avond door
Hoe rochelt de dood reeds in een armzalige zwerver...
Langzaam sjokt hij naar de graven.
Stelselmatig uit de donkere poelen rijzen de lantarens steil omhoog,
als glibberige skeletten.
Schreeuwende kinderen kruipen onder de modder bij het hek.
– Mecano! – Alles verscheurende auto-sirenen!
Verblindende lichtplansen vallen langs de sombere afgrond van de
avond.
Even rammelt bioscoop-achtige romantiek met afgrijselijke
prenten.
Een weelde glanzend feest. Zacht wiegelt en zorgeloos snel ruist
warme pracht voorbij droefgeestig hijgende mensenmachines.
Vale, lijkkleurige gestalten wijken,
en vluchten weg van de genadige Zondag.
Gebrekkige kinderwagen dringt tegen de misèrestroom in.
En naïeve kleintjes, oververmoeid reeds, staren wezenloos vooruit
benaauwd, en stom

en struikelen over de verwarde ziel der stad.
Op de rand van verbijstering dansen tengere figuren.
Een vreemde gloed vloeit over de wrange achtergrond.
Met een geforceerde lach zinken beiden weg in het halfduistere
portiek...
De klokken luiden...

Een paar zwartrokken, die als angstige reptielen langs de huizen
sluipen,
Zijn geelgevekt door 't schijnsel der lantarens
dat op hun rug grimassen wringt.
Zij kruipen ergens door een Gothisch raam naar binnen
en zullen vast weer voor 't onnoz'le volk
god als de grote boeman - vrede geest vertonen.
Gewijde goden-geur valt door een deur naar buiten
tegen de brokstukken van een negerdans aan,
uit een café aan d' overzijde.
Schertsend geroezemoes... Schelle vrouwenlach...
Klarinetten gillen... vloeken.
- Café-deur zoekt weer dicht. Een paarsig licht blijft stromen.

De klokken luiden. Zwaarmoedige dreunen van omhoog
Gewichtige geest balanceert. Vormloze koppen.
Plotseling dichtbij, vergroot, twistzieke benepen tronies.
Grijnzende dommekrachten; aangezichten als glimmende, nieuwe
centen, plat en grof, wisselen,
Er zweeft ontzaglijk zelfrespect als de knoop van een uniform.
Opgepoetste vrouwen wiegelen als een ouderwetse paardetram.
Maar de ingetogen jonge dochters lonken tersluiks naar 't luchtige
beweeg der dwaze weelde.

Op een plat voetstuk,
Plompe reclamezuil staat als een koningin;
onverbiddelijk voor de zoete glimlach van een aapje.
Bim! - Bam!...

Bim! - Bam!...

Een mummelende oude bietser, bij de poort, houdt zijn klamme
hand op voor een aalmoes.
Onderdanig tikt hij tegen zijn glimmende pet. Dank aan een mollige
heer,
uit wiens gezicht ingewikkelde goedertierenheid springt,
even zeker functionerend als het slot van een brandkast.

Een haveloze teringlijder bibbert onder het sijpelende gootje
De vrome kudde huilt.

Onder de druipende bomen schuifelen bleke meisjes, met grote,
moede ogen.

Een wit-gedoft gelaat staat als in marmer.

Loerende schaduwen wringen voorbij.

Krampachtige gebaren verraden machteloosheid om een afzichte-
lijk gareel te versplinteren.

In verdwaasd-dwalende ogen de glans nog verzonken van een
verloren illusie.

Boven de ondergang uit een vertwijfelend grijpen.

Een hartstocht naar bezieling.

Het visionaire sein aan hen die volgen in de tijd!

Wij huiveren bij de tramhalte. De avond weent

En 't weent in menig hart.

Regen,

fijne regen. Alles doorwekend, tragisch langzaam,
alles met een kille waas omgeven.

Koud. Klam.

Wij turen vooruit. Honger grijnst uit alle luiken.

Verstikkende wrok snoert de keel. Gedachten sterven...

Weelde glanzend feest bloeit op. Warme pracht ruist voorbij.

Maar 't mistroostig vunze plein blijft nu een vuil kanaal, waar
d' elektrische tram als een afgrijselijk plezierjacht doorvaart.

Boven de wereld schatert de hoonlach der doden...

Avond...
Sneeuw...
Hoge lichtreclame, rood en blond,
Als door stilt' een schreeuw!
Grijzend licht van booglampen.
Lantarens met vale lichtschampen.
Het plein sterft weg in sneeuw gordijn
En klokkeslagen.
Tremmen slibben langs 't water
Der doodse gracht.
Eentonig gekots...

En wenend, droef in floers van rouw,
Staan de huizen, scheemrig...

Dwarlend vlokt de sneeuw neer,
Altoos en altoos meer...
Vrouwen schooiren langs de huizen
Met marmerbleek gezicht en
Moeë ogen,
Lokken mannen.

Sneeuw... sneeuw...

De nacht dreigt te spreiden
Hare vleugels
De vrouwen lopen, venten,
Beedlen...

Duisternis vouwt haar beschermend kleed
Om de dodende stilte der grijzende gracht.
En de wereld fluistert haar droevige klacht:
'O mensen, waarom niet gestild nog uw leed?'

Leef je leven!... alle dag brengt nieuw verschiet
en golfslag na golfslag, nieuwe moed en vreugd!
Dooft niet de gloed, die uw wereld kleurt en verwarmt,
verminkt uw schone hartstocht niet door duffe vormen van fatsoen
of stichtelijke frasen.

Leef je leven!... levend bij momenten –
Liefde komt,
betoverende liefde van kameraden,
ongezocht, plotseling opvlammend, onstuimig, uitbundig,
zonder terughouding,
zonder vrees of schroom,
sterk, dadenrijp,
wars van weeë romantiek of zielige gevoeligheid,
onverbloemd, niet vergoddelijkt, niet verheven,
maar positief, intellectueel,
fier, vrij, elektrisch,
– 't ongebonden spel der zinnen –
zonder geheimzinnigheid of sacrament,
en die omarmen doet zonder verontschuldiging.

Als een lachende zwemmer in de stroom
spelend in de golven
– immer afwisselend momentenreeksen,
immer verplaatsing van ritmische accenten –
spelend met 't noodlot, lachend om de bovennatuurlijke alwetters,
overstroomd van gedachten, gevoelens, geluk,
– onzegbaar –
voort, voort op uw tocht,
banden verbrekend, wetten vertredend,
vierend uw levensfeest
ondanks de farizeeërs.

Als een onbevangen duiker
wégzinkend en ópkomend, met onverwachte wendingen,
't glanzend lijf in zon en water,
luid schaterend van plezier,
proestend, schuimspattend,
zwaaiend met gespierde armen in tintelende overmoed
dan – plots kalm wegroeiend,
spelend met elastische nonchalance,

- zó genietend 't leven, - 't vreemde, wisselvallige,
't bruisende leven,
opbeurend
scheidend, verenigend, -
en verder zwerwend, vertrouwend op levenscheppende factoren
golfslag na golfslag,
dát is zelfsterkend genot.

Het parlamentslied

Wat is het goede parlement?
Een hoopje stro, dat 't vuur niet kent
Dat in des volks tranenvloed
Machteloos verrotten moet!
Dat is het goede parlement!

Wat wil het goede parlement?
Het ganse volk zij 't regiment
Van honderd vijftig heren,
Die moeten het regeren!
Dat wil het goede parlement!

Wat kan het goede parlement?
't Kan praten, kletsen zonder end.
En wetten schrijven zonder macht,
Waar de regering hard om lacht!
Dat kan het goede parlement.

Wat wensen wij het parlement?
Een spoedig en een zalig end.
Dan kan het volk op gaan staan
En kan de opstand voorwaarts gaan!
Dat wenst het volk het parlement!

Dit is het lied van 't parlement,
Door zijn verraad al-om bekend.
De priesters rusten kalmpjes uit
En trekken nog een aardige duit
In het goede parlement!

Als zwavel met bloedroodsproeiing
verzinkt de zon.
Nu en dan
boemt ergens een houwitserschot.
Verkenlichten zoeken aan de hemel
vijandelijk vliegtuig.
Donkere berichtrieters galopperen
met nieuwe moordbevelen.
Telkens als een grijs in de verte
een vuurschijn.
Moe is de slag.
Barmhartigheidshonden
draven als menslievende hyena's
over het terrein.
Rodekruiswagens, dokters,
dragers en draagsters.
Gewonden vergeten hun volkerenhaat,
en lijken zijn broederlijk gelegd.
Smartkreten van zwaarverminkten.
Rochelend geroep van stervenden.
Paardekadavers. Weggeworpen
en inééngeschoten oorlogstuig.
Modderstank.
Laatste regels krast een pen.
Aan 't vriendenhart luistert 'n kameraad.
Ademhalen houdt op. –
Tranen en zegegejuich.
Bidden en vloeken.
En de grote nacht
Slokt het alles op.
De maan schijnt als een bleke dodeschedel.
In mensenogen hakken kraaiesnavels.

Oskar Kanehl | Soldaten!

Soldaten!

Allen!

Maakt uw littekenen bloot op de marktplainen.

Scheurt open uw wonden.

Steekt uw krukken op, oorlogskreupelen, in de drukste straten

Omhoog oorlogsblinden uw lege oogholten

Oorlogszieken,

toont openlijk uw zweren

En gij uw hongerlichamen

allen die thuis hebt gekampt.

Bruiden, weduwen, moeders,

draagt uit uw tranen, uit uw binnenkamers

in de luidruchtigheid van de steden.

Houdt ze zichtbaar hoog uw verweesde kinderen.

Henk Eikeboom (naar J. Dodel-Elding) | Mea maxima culpa

Ik ben schuldig,

Schuldig aan u, vrouw,

Gekromd over de wastobbe,

Op winderige straathoeven hees met kranten schreeuwend,

Jaar in, jaar uit het vuil uit andrer huizen vegend,

Bij de winkelier zoekend in de zak naar centen,

Die vaak niet toereikend zijn voor 't brood,

Waarop de scrofuleuze kind'ren ongeduldig wachten.

Tot diep in de nacht over de naald gebukt met brandende ogen,

Ternauwernood gedragen door benen met spataders,

Duizelig in 't bloedloze hoofd,

Pijn in de verbruikte harten,

In de longen het eeuwige steken,

Aan ziekten overgeleverd door de vele roekeloze zwangerschap,

De ogen diepten vol leed,

Pijndoend het hoofd van de barende zorgen,

De tranen allang verweend,

Geen klacht meer in de mond,

Geen hoop meer in 't hart,

Stom sleept op uw last,

Der dagen grauwe keten,

U zelf het stukje brood ontzettend,

Om 't de kind'ren nog te geven
Dat is uw leven.

Mea maxima culpa!

Schuldig ben ik aan u, man,
Gebannen in de woondienst der fabrieken,
Aan het vuur van de ketel gesmeed,
Lasten slepend, in de mijnen steunend,
Als werkloze hongerig door de straten zwervend,
Verstompt, murw geslagen,
Arbeidsdier, galeislaaf,
Gedood alles, wat uw eigen was,
Verstopt alle bronnen,
Verbruikt in uw beste jaren,
Hol en vernield en uitgezogen,
In de roes slechts vergeten vindend,
Waarvoor de kinderen met honger betalen,
En altijd en eeuwig dezelfde tred,
Vreugdeloos en dof,
Dag aan dag,
Uw leven lang, uw leven lang,
Man, proleet,
In de molen, die steeds met dezelfde regelmaat draait.

Mea maxima culpa!

En schuldig ben ik aan u, kinderen, jongelingen, meisjes,
In de lichtloze kamers geperst,
Aan het vuil der nauwe straten overgeleverd,
Bloedarm de aderen verhongerd, ziek,
De meiden, het bos slechts kennend uit de schoolboekjes,
Met ogen als grijsaards ter wereld gekomen,
Reeds getekend in 't moederlijf,
Vervloekt vanaf 't begin,
Als kind reeds de fabrieken, de warenhuizen als voer toegeworpen,
En wie ontvlucht wordt hoer of schooier.
Gij kunt niet lief hebben,
Gij kunt niet haten,
Gij moet uw leven laten vervloeien,
Grijs in grijs,
Vaders en zonen, grijsaards en kinderen, man en vrouw,
Grijs in grijs,
Grijs - in - grijs,

Mea maxima culpa.

Mijn is de schuld

En ons de schuld
Vergeet niet, dat wij nakomelingen hebben!

Oskar Kanehl (vert. A. L. C.) | Straat vrij!

Straat vrij!
In 't zonlicht vliegen saam de rode vanen
De trams staan stil, respectvol op de banen
Luid roept de Internationale
Straat vrij!

Straat vrij!
We hebben honger; zie hoe we kleumend staan
In huurkazernen moeten wij vergaan.
Wij laten ons niet villen meer als knecht
Waar wij het vinden, nemen wij ons recht.
Straat vrij!

Straat vrij!
Op naar de tuinen en de kastelen
Waar ze zich mesten onder hun spelen
Waar ze bij paarden en auto-prachten
Zich voor proleten veilig achten.
Straat vrij!

Straat vrij!
Naar de gevangenis, op naar de cellen
Waar z' onze helden mateloos kwellen
Er uit met hen! De deuren spoedig open
Voor met geweld wij alle muren slopen.
Straat vrij!

Straat vrij!
Of voor, óf tegen ons te weer.
We slaan wie ons de weg verspert, ter neer.
Sterf af, verrotte bourgeoisie, gij heerst niet meer.
Proletenleger voort! Marcheer voorbij!
Straat vrij!

Oskar Kanehl (vert. A.L.C.) | Vaderland

Van uw krijg stinken nog de lijken,
Van uw krijg bedelen nog de kreupelen
Van uw krijg wurgt ons nog de honger,
Het vaderland is in gevaar?
We walgen van het vuilnis.

John Henry Mackay (vert. Henk Eikeboom) | Anarchie

Altijd gesmaad, vervloekt – en nooit verstaan
Zijt ge 't schrikbeeld van deze tijd geworden...
Gij zijt van de beschaving (roept men) het vergaan,
En strijd en moord en 't einde aller orde.

O, laat ze schreeuwen! – Hij die nooit begeert
De waarheid achter 't blote woord te vinden
Verstaat ook dit wondere woord verkeerd
En zal een blinde blijven onder blinden.

Gij echter, woord, zo-klaar, zo sterk, zo rein,
Dat alles zegt waarnaar ik rustloos haakte,
Ik zeg dat eens de toekomst u zal zijn,
Als elk mens eindelijk tot zichzelf ontwaakte.

Komt zij in zonneglans – in stormgegil?
Ik weet het niet... maar eens verschijnt haar orde! –
'Ik ben een Anarchist', – 'Waarom?' 'Ik wil
Niet heersen, maar ook beheerst niet worden!'

Oskar Kanehl (vert. Henk Eikeboom) | Ineenstorting

Een huis spleet uiteen door een springende mijn.
Granaten doorboren lucht, vensterruiten, mensen.
Help! Help!

Rapaille voorziet zich van stalen helmen.
Wapent zich.
Heiligen worden gestenigd.
Uit officieren krijst de overwinning.
Bloedfonteinen spuiten uit martelaarsharten.
Mensen vernielen hun eigen woonplaatsen.
Medemensen worden geslacht.

Het rijpe koren rot aan hoge halm
Terug tot haar bronnen storten de rivieren.
De zee vervuult.
Vissen sterven. Vogels vluchten.
De toekomst stikt in de navelstreng.
Van de hemel valt de maan
En barst gespietst door een kerktoeren.

De straat vrij.
Wie verder leeft wordt doodgeschoten.
De lieve god smeert 'm om de hoek.
Een laatste minnend paar doet teder.
Hiep, hiep, hoera! we worden waanzinnig.

John Henry Mackay (vrije bewerking) | De Staat

De Staat – hij valle! Of hij monarchie
Of republiek of sociaal zich noemt!
Want immer, immer zeg ik, in die tirannie
Is alle vrijheid tot de dood gedoemd.

De Staat is dwang. Hij kent slechts heer en knechten
Terwijl w' als geen van beiden willen leven,
We wensen onze heil'ge mensenrechten,
Om wettelijk te verkrachten, geen tweede af te geven.

Eerst als van onze nek door eigen kracht
Het juk wordt afgenomen, ademen alle!
Zolang echter deez' dag nog wacht
Weerklinkt mijn roep: 'De moordenaar Staat – hij valle!'

Willem Dorhuys (naar Emile Armand) | Vooruitzicht

'k Voel hoe mijn hart zeer lang zo teer zal blijven,
al is mijn voorhoofd diep en zwaar doorgroefd:
door 't zorg'lijk gaan der jaren ben ik nooit bedroefd,
'k Verlies de lust niet schoon mijn haren grijzen.

Vol moed voer ik nog dikwijls in gepeinen
naar 't verre land, waar schone droom regeert.
Al merk ik soms, hoe d' ouderdom ook mij begeert
en hoe zijn fata's rond mij grijzen,

mijn kracht regeren en de vastheid van mijn hand,
zoals zij d' oude zeeman moed en lust
tot avontuur, behoedzaam hebben overmand.

O! glimlach om mijn reizen naar die kust!
Gaf ik mijn reden niet, u, aan dit strand?
En is mijn zegepraal niet schoner dan uw rust?

Emile Armand (vert. A. L. C.) | Revolutionaire zang

De aarde is ons met haar onmetelijke schatten
Haar mijnen en haar grond die hare schoot bevatten
En alle rijkdom van ons aller moeder aarde!
Geniet, geweldenaars, stompzinnig-gierige horde
Wij breken weldra uw hebzuchtig wurgend' orde
O! moeder van ons allen! Ja, ons! De aarde ons.

Ons de fabriek! Donker verblijf der smart,
Gevangenis, waar men gebogen slaven tart,
Gij zult niet langer de bourgeois verrijken!
Tezamen werken voor 't geluk en 't hulpbetoon:
En dan eerst zijt g' ons aller mensenwoon!
De meester ga! Ja, ons. Het bedrijf is ons!

De vrijheid ons! Groots, grenzeloos! Menig mens
Dorst nauwelijks te uiten zo brandende wens!
Geen meesters meer, geen staat, geen rechters, geen soldaten,
Verworden zeden door rede weggevaagd
Verwonnen dogma's door 't licht verjaagd
Geen meesters, geen soldaten! Ja ons! De vrijheid ons!

Aan ons behoort het hevig vrije leven.
Te lang verdrukt dat zangen konden beven,
Het volle levensrecht voor elkeen eisend.
Stijg' deze zang nu dreigend op
Verhef van 't nieuwe rijk 't geluk ten top.
Op 't leven 't volle recht! Ja, ons! Het leven ons!

A. E. Fröhlich | Het Kamerlid

Erkenning van de eigen rechten
Gaven eens de hooggeborenen
Aan de schapen, de geschorenen
En die hebben toen verkoren
- Opdat deze flink zou vechten -
Eéntje met een hoge horen.

Deze, aan 't hof gekomen.
Werd daar vriendelijk opgenomen
De ministers ook, de honden
Hebben hof'lijk hem beroken
Zelfs de leeuw heeft goedgevonden
Hem te zien, en fluisterend gesproken.

Hij vond dit leven heerlijk
Korenvoedsel was begeerlijk!
Hij heeft daarom maar 'ja' gezegd,
Op alles wat hem is vóórgelegd.

Wanneer, als zee in wilde storm
Machtig 't volk ten strijde gaat,
Ten dood bereid – dan naakt de daad
Dat de Commune ontstaat.

Dan keren we terug met macht
En overvloeien 't land
We schrijden wrekend uit de nacht
En reiken elkander de hand.

De zwarte vane tart de dood
Ze zal in bloed vergloeien,
De hemel vlamt! En purperrood
Zal vrij de aarde bloeien.

Essays

Onlangs werd een bundeltje verzen uitgegeven van Hendrik de Vries, de Groninger, getiteld *Vlamrood*. Het werd begroet door de letterkundigen, die zich om *Het getij* geschaard hadden als expressionisme, als dadaïsme als revolutionaire kunst. Doch was het dat?

Vlamrood is suggestief en hartstochtelijk, vol kleur en klank. Soms (*Morgenschemer*) dreunt het ijzerrammelende fabrieksleven om 'stegen, murw en molm, die elkander bits ontmoeten'. Dan (*De robijnen vlammen*) brandt de passie voor het vrouwenlichaam, of (*Zwarte zijde*) zingt de melodie om kleurengeflonker, flikkert en speelt het ritme. Nu is het een kenmerk van het expressionisme, aan de kleur, als middel tot uiting der emoties, grote waarde toe te kennen. De *levensbeweging* wordt ook in versmaat en ritme weergegeven, met of zonder rijm, in ongelijkmatige versregels, naar de deining der aandoeningen. Het 'vrije vers' (Mallarmé, Verlaine, Verhaeren) en het dynamisme, het weergeven van ongebreideld leven ook in de wisselende kunstvorm (als bij Walt Whitman) waren hiervan reeds de voorlopers.

Doch het expressionisme wil meer. De burgerlijke kunst sloot de dichter als curiositeit op in zijn ivoren toren, los van het sociale leven, in afzondering en aristocratie. Haar poëzie was de allerpersoonlijkste uitdrukking van de allerpersoonlijkste aandoeningen. Doch deze aandoeningen waren (juist als bij de Vries) die van kleur, hartstocht, hoogmoed, liefde. *Van sociale emoties was geen sprake*.

Dit aristocratisch individualisme werd overwonnen door de *gemeenschapskunst*. Roland Holst, Gorter, Scheltema, Van Collem hier te lande. Magre en Jules Romains in Frankrijk: 'Lang genoeg heeft de kunstenaar ver van de mensen gedroomd. De kunst is in zijn handen een luxe, het voorrecht voor een elite geworden. Voortaan moet zijn stem voor allen klinken. Het humanisme van Grehg en Barbusse in Frankrijk, de democratie van de mensen van *De stem* (Dirk Coster en anderen) waren daarvan uitingen, evenals de liefdeprediking van Leonhard Frank. (De mens is goed.)

De kunstenaar moet evenwel meer doen dan tot allen spreken, voor allen verstaanbaar zijn. Hij moest ook *opwekken tot de daad*. Daarmee stelde hij zijn kunst in dienst der politiek. Barbusse en Frank hadden het gedaan, zoals Multatuli en Ibsen en Tolstoi in vervlogen tijd. In Duitsland poogde Heinrich Mann het 'activisme' (waarvan Kurt Hiller de theoreticus is) te verwerkelijken om de directe verwezenlijking van de idee in de daad te propageren, van

vrijheid en gelijkheid, verbroedering en vrede. 'De geest, die niet handelt, is strafbaarder dan het doden van ontluikende levens. Wie denkt zal aan het geluk der mensen denken.'

Doch in de strijd tegen militarisme en imperialisme was Heinrich Mann, evenals Shaw, Barbusse, Walt Whitman, Verhaeren en anderen meer radicaal-democratisch, dan revolutionair-socialistisch, ook al hechtte hij veel aan de ontwikkeling der persoonlijkheid. Het zou het *expressionisme* wezen, dat de revolutie aandurfde. Het scheurde de traditionele vormen vaneen, het proclameerde de vrijheid in de kunstuitingen. Het was in wezen anarchistisch, omdat het voortkwam uit persoonlijke levenskracht, uit het vrije en ongedisciplineerde uitleven der zich bevrijdende persoonlijkheid, ook in de *maatschappij*. Herman Wolf zegt het zo juist: 'Het expressionisme wil in laatste instantie een nieuwe levensleer, ja een wereldbeschouwing zijn. De expressionist is de radicale revolutionair, de opstandige en hervormer bij uitstek. Hij is de mens, die een zinneloos geworden en doodgelopen beschavingswereld tot puin wil slaan, hij wil de historisch belaste, in het verleden vastgewortelde en daardoor tot onvruchtbaarheid gedoemde mens bevrijden van alle gebondenheid der traditie, hij predikt de radicale wedergeboorte van de mens. Hij kent maar één vijand: het reactionaire conservatisme; hij proclameert de revolutionaire oppositie tegen al het bestaande.' 'De expressionist wil slechts het wordende als essentieel onderkennen; hij wil geen rust, maar beweging.'

En in deze beweging is de politieke revolutie van geringe waarde, omdat ze een nieuwe 'orde' zal willen vestigen en handhaven. De revolutie *bij voortduring* zal groeperen en scheiden, vrienden doen vinden en doen verlaten, kameraadschap ontwikkelen in vrijheid. Met zijn eigen emoties van vernietiging en nieuwe broederschap, van haat en liefde, wil de expressionist de wereld bevolken. Kleuren, lijnen, verzen zullen hem daartoe dienen. Van de verwerkelijking van dit alles staat De Vries verre. De Europese berg van in harts-tochtelijke strijd tegen deze maatschappij-gebouwde kunst heeft in Nederland een artistiek muisje gebaard als de vertegenwoordiger van... burgerlijk individualisme.

Het is daarom des te verblijdender, in *De dag* van Jan W. Jacobs weer te luisteren naar de opwekking tot de mens gericht, zich te geven aan de wedergeboorte der gemeenschap.

Het is moeilijk uit te drukken, wat men de dichter verschuldigd is. Het boek van Jacobs hebben we van kanttekeningen en vraag- en uitropeptekens voorzien, omdat studie van gedichten plicht is tegenover hun geestelijke vader. We kunnen hier geen kolommen wijden

aan *De dag*; niet aanstippen wat ons onverstaanbaar, of minder mooi, of om het ritme of het rijm 'gezocht' voorkwam; geen overeenkomst met andere dichters trachten aan te geven. Het is ook niet nodig.

Het eerste en grootste gedicht, *De dag*, is een allegorie, een voortgezette vergelijking. De dag, het zonnevuur brengend, nadert als 'een man, breed van schouders en gebaar', en zijn roeping is het de mens te wekken tot de vrijheid.

Daarom moet deze dag als een schip bevolkt worden met hen, die de haven der Vriendschap of Liefde zoeken:

Hoor! het uur is eindelijk gekomen

hebt gij zijn grote stem verstaan?

Hebt gij zijn woord diep in u opgenomen:

dan leeft in u zijn wonder gadeslaan.

De aarde, sidderend van ontwakende wellust, wacht haar bruidegom: de dag, die uit haar schoot nieuw leven wekken zal.

Na deze lofzang op het licht en 's werelds herschepping stijgt het gedicht tot zich verinnigende, weemoedige lyriek. 'De liefste was al reeds voorbij.' Als een marmerschaal opent zich de hemel, tot grijsheid verkleurd, om aarde te drenken met klaterende stromen. En de dag, de grote sterke makker, die het licht en de vreugde verdeelde gaat voort.

Het is het geloof aan de volledige klaarheid van de dag, die ten slotte lichten zal, dat voortdurend in deze bundel doortrilt. Ondanks sombere klachten als *De spitter* en *Het volk* overwint toch het geloof dat 'daar aan het eind van uw moeilijke zending, rijst u de sterre der wedergeboort.' Er staan ware strijdliederen in dit boek: *Vaderland, Aan een dienstweigeraar*, en in *Haal* vooral juicht de zang der overwinning, zoals uit *De revolutie van onze tijd*.

Het zou ons te ver voeren, alle schoonheden uit dit boek op te diepen: ze zijn er vele. Hoe kostelijk en gaaf is: *Reclameschutting*, hoe statig en fors het *Open*. Vooral de laatste gedichten leken ons de beste.

De eind-indruk van de criticus is ten slotte deze: Jacobs zal ongetwijfeld zijn plaats innemen onder de gemeenschapsdichters. Soms offert hij in de vorm wat te veel aan rijm en maat, maar de vorm zelf is over het algemeen beter dan die van Van Collems laatste gedichten, zelfs veel beter in geheel gave gedeelten. Misschien houdt Jacobs wat te veel vast aan traditionele vormen als het sonnet, waardoor onstuimige krachten gebonden worden, maar hij doet dit weinig. De romantiek van eigenliefde en leed is niet altijd overwonnen, doch is op de achtergrond gedrongen door het ge-

meenschapsgevoel, dat is de grote overwinning op het burgerlijk individualisme.

De bourgeoisie en het kapitalisme hebben inderdaad, als grootste misdaad aan mensen gepleegd, hun ziel vermoord. De enigen, de enkelingen, wier innerlijk nog leefde, waren vooral te vinden onder de kunstenaars. De bourgeoisie beschouwde dezen daarom gelijk 'godjes en genieën' en de dichter liet zich de interessante eer welgevallen. Zodra evenwel de dichterziel zich één voelen ging met het strijdend proletariaat, gaf hij aan de kamp tegen de bestaande maatschappij zijn beste krachten. Op deze weg valt veel te overwinnen, veel te vernietigen, en veel nieuwe schoonheid te scheppen. En Jacobs heeft deze weg gevonden.

De vier houtsneden van Frans Nackaerts zijn even fors als ontroerend. Ze schijnen de kamp tussen licht en doemende duisternis als een visioen te beelden. In de lusttuin van het nieuw geslacht zegeviert de vreugde uit het zwoegende lijf van de schuitenvoerder sombert de tragedie van de nacht.

De bundel *De dag* is een winst. De uitvoering is subliem, en wie zich voor één gulden bij het Genootschap voor publikaties te Bentveld (Veldlaan 26) deze gedichten aanschaft, kan wat schoonheid rijker worden.

Junge Kunst heeft haar 21ste band aan hem gewijd. Het *Kunstblatt* publiceert zijn illustraties. *Der Cicerone*, die zich tot kampioen van de moderne kunst opwierp, schrijft over hem. Hij tekende voor het linkse spotblad *Die Pleite*, en voor *Die Aktion*. Wat Karl Holtz was voor de onafhankelijke sociaal-democraten, dat was hij voor de revolutionairen, met Frans Masereel. Doch de Belg Masereel is fors en donker in zijn politieke tekeningen, smartelijk om het menselijk lijden en de ondergang der kameraadschap. Hij is tragisch, maar niet hatelijk. Hij valt sociaal-democraten en bolsjewieken aan – en toont het slagveld, de moord, het kruis. George Grosz echter is bitter, scherp, vlijmend en onmeedogend. Hij is geen tendens-kunstenaar in gewone zin. Geen kunstenaar zelfs in de zin van levensvermooier. Hij is propagandist der waarheid, en zijn tekeningen zijn karikaturen van onmenselijkheid. Futurisme – zo roept men. Infantilisme – zeggen anderen, die in zijn ongebreidelde vorm en naakte realiteitsbeelding het onopgesmukte kinderlijke zien, het nog niet bezoedelde, dat zonder schaamte 's levens verrotting weergeeft. Grosz zelf ziet in de burgerlijke kunst een marktaangelegenheid. Om niet van honger om te komen, moet de artiest voor de geldbezittende bourgeoisie zich aanpassen en de waarheid idealiseren, vergeestelijken. Er is 'schoonheid' en 'filosofie' in onze huidige kunst, maar geen levenswaarheid. 'Hoe komt de kunstenaar tegenwoordig bij de bourgeoisie omhoog? Door zwendel.' Heiligheid, goddelijkheid en metafysiek moet hij dienen.

Tal van vereerden, die zich kubist en dergelijke wanen, zijn nog niet revolutionair. 'Arbeiden zij ook maar enigszins voor het proletariaat, dat de drager van de komende cultuur zijn moet?' Een wapen moeten penseel en potlood zijn – bij hen zijn het strohalmen. Bij hem, George Grosz, strijdmiddelen tegen de gehate bourgeoisie.

Hij ziet de wereld lelijk en grauw, somber en walgelijk. Emile Zola zag haar dierlijk, maar hij aanschouwde het proletariaat met de ogen van een bourgeois. Grosz ziet het als medestrijder. Doch zijn proletariërs zijn vaak verre van strijders, zoals ook weer uit de illustraties blijkt in *Sinclair's 100 pct.* (Een volbloed Amerikaan), zoals dat in het Duits is verschenen. Grosz parodieert de bruutheid in Duitse militairen, hij hoont het Noskeregime in bitter sarcasme, hij mokert zijn spot in de tekeningen over 'het gelaat der kapitalisten'. En het is alles wrange karikatuur.

We geloven niet in het 'infantilisme' bij Grosz. Zeker, hij tekent

primitief een reeks van gebeurtenissen op één zelfde schets, door-
één warrelend als op een kinderlei. Maar hoe verscheurd, hoe
bloedend moet dit mensenhart zijn. Eén ontzettende gedachte, één
obsessie, één klauwende nachtmerrie spookt door alle tekeningen:
die van 's mensen dierlijkheid. De geslachtsdelen geeft hij rauw en
ruw, zwaar en afzichtelijk. Zijn prostituées zijn geschilderd en
bevekt, vuilharig en naakt. Haar wendingen zijn wellustig en haar
heupen wiegen. De handen der bourgeois, vlezigen rond, woelen en
grijpen in haar vlees en hun koppen grijnzen als in geslachtswaan-
zin. Lustmoord, zelfmoord om prostitutie, waarvan de naaktheid
onverborgen is – voor niets van dit alles deinst Grosz terug. Met
pornografie heeft dit niets gemeen. De pornograaf tracht wellust op
te wekken: het resultaat van Grosz' tekeningen is *onuitsprekelijke
walging voor een maatschappij, die aan haar ziekten geestelijk te
gronde gaat, en materieel verwordt*. In het liefdeleven wil Grosz de
culturele ondergang beelden: in de gevangenen, het militarisme
en de uitbuiting toont hij de kapitalistische verwording. De geeste-
lijke, de ambtenaar, de militair en de hoer zijn onafscheidelijk in
stompzinnig conservatisme, dikbuikige voldaanheid, pruisische
discipline en lusten-opwekkende naaktheid. En als de zon opgaat in
de arbeiderswijk strompelen haastig en gebogen de proleten over de
verlaten straten, terwijl bezopen bourgeois in de armen der prosti-
tuées wentelen. Op een sombere, ingebouwde binnenplaats luchten
de gevangenen, want 'licht en lucht voor het proletariaat!' Onder de
knoet van een vierkantkoppige brede militair krommen zich ge-
boeide proletariërs, omdat 'Duitsland de meest vrije wetgeving der
wereld heeft'. En de jonker-officier met het ijzeren kruis en het van
bloed druipende zwaard trapt op de lijken onder hem en heft het glas
omhoog: 'Prosit, Noske! Het proletariaat is ontwapend!'

De beelding der werkelijkheid, zoals Grosz deze vermag te geven,
zonder aan vorm of traditie te zijn gebonden, geeft de levensbewe-
ging in haar karikaturale afzichtelijkheid. Met een nerveus vernuft
en een sarcastische geest is hij de levende getuige, en daardoor een
onverbiddelijk aanklager, van een in verrotting vervuilende samen-
leving.

Men moet toestemmen, dat er een sterk naar voren komende anarchistische tendens te beluisteren valt bij de oude denker 'Lao Tsze', van wie men aanneemt dat hij 604 jaar 'voor Christus' geboren is, in de staat Chu, en wiens boek *Tao Teh King* door J. A. Blok in 1910 in het Hollands werd vertaald. De titel beduidt: 'Het klassieke boek van Tao, en de deugd.' Tao betekent: 'Pad, weg, wijze van handelen.' Het werk zelf is een verzameling van korte hoofdstukken, die in, vaak simpele woorden diepe begrippen en subtiele gevoelens uitzeggen. Soms is het of men moderne filosofen aan het woord hoort, en denkt men onwillekeurig aan Kant of Hegel. Evenals bijna alle geschriften uit het verre verleden, heeft het boek ten doel, de mensen de weg tot geluk en wijsheid te leren. De weg die Lao Tsze daarvoor gevonden heeft, lijkt ons weinig aannemelijk, maar uit tal van uitspraken blijkt dat hij het doel der wetgeving achtte, zich zelf overbodig te maken. De weg die Lao Tsze aangeeft is de volkomen negatie van: Eerzucht, vrees, hartstocht, begeerte, zelfs van de persoonlijkheid. Men moet de persoonlijkheid duchten als een groot gevaar. Alle kwalen en ongeluk komen voort uit de persoonlijkheid! Hij is hierin onze antipode, en het is wel eigenaardig dat zijn doel desniettemin anarchistisch was. Hij geloofde dat de mens bij grotere spontaneïteit en passiviteit, tot zijn oorspronkelijke natuur, en daarmee tot zijn ware wezen zou geraken. Het gevolg van dit denkbeeld was, dat Lao Tsze geloofde dat de mensen geen vorsten en geen wetten meer nodig hadden, als voornamelijk de vorsten en regeerders Tao betrachtten en zijn leer opvolgden. Hierin nu ligt de verwantschap en het onderscheid tussen Lao Tsze en de moderne anarchist. De moderne anarchist meent, en is er van overtuigd, dat de mens met persoonlijkheid (ja juist *door* persoonlijkheid) geen gezag meer zal dulden, en door zelfheerschappij iedere wet overbodig zal maken. En Lao Tsze gelooft dat het opgeven van persoonlijkheid bij vorsten en ondergeschikten tot overbodigheid van de wet moet leiden. Het is of Tolstoi het motief van Lao Tsze herhaalt in zijn 'dient elkander', terwijl de huidige anarchist propageert: 'Weigert dienstbaar te zijn – terwijl ook hier beiden hetzelfde doel beogen, dat echter slechts door de laatste leuze verwerkelijkt zal worden, wijl niemand van autoriteiten kan verwachten dat zij zich zelf overbodig zullen maken, zoals Lao Tsze meende. In hoofdstuk 17 van diens boek lezen wij: 'Van de grote koningen wist het volk enkel dat zij bestonden.' Het hoogste voor

hem was, dat de vorsten (evenals dit zijn stelregel in het algemeen was) *niet doen* moesten. In hoofdstuk 29 staat bij voorbeeld: 'Wie de staat wil volmaken door handeling, ik zie dat hij niet slaagt. Het rijk is een heilige offervaas; men moet er niet aan werken. Haar bewerken is haar verknoeien. Haar begrijpen is haar verliezen.' Lao Tsze meent, dat de mens bij passiviteit (oosterse aanschouwende rust) in overeenstemming komt met het al, geholpen wordt door 'Tao', die ons handelen richt uit een werelddrang, die zich innerlijk in ons openbaart. Het in welbewuste overeenstemming leven met de wereldwil is voor hem het hoogst denkbare geluk. 'Wie de heerser helpt met Tao, onderwerpt het rijk niet met wapenen. Zijn doen lokt een goed antwoord uit. Waar een leger is geweest, groeien distels en doornen.' Opmerkelijk is het, dat hoe verder wij zijn boek volgen, hoe stelliger de uitspraken tegen militarisme en gezag worden. Zo bij voorbeeld: 'Als vorsten en koningen Tao konden handhaven, zouden de tienduizend wezens (het volk) zich schikken *vanzelf*. Hemel en aarde zouden zich verenigen en een zoete dauw doen nederdalen, en *zonder bevel, vanzelf* raakte het volk in Harmonie.' Het is merkwaardig hoe vóór 25 eeuwen deze geest van gezagloosheid reeds in China leefde. Hoe toen reeds werd ingezien dat in de wetten de overtredingen werden vermenigvuldigd. Geven wij hier weer het woord aan Lao Tsze, dan lezen wij in het 57e hoofdstuk: 'Hoe meer verboden is in het rijk, hoe armer wordt het volk. Hoe sterker de wet ingrijpt, hoe meer dieven en rovers er komen. Daarom zegt de wijze: 'Ik doe niet, en het volk zal *vanzelf* zich hervormen.' Ook in hoofdstuk 75 blijkt de anarchistische trek. Daar vinden wij onder andere: 'Het volk heeft honger, omdat zijn vorst veel belastingen heft. Daarom hongert het volk. Het volk is moeilijk te regeren, omdat zijn vorst te veel doet, daarom is het volk moeilijk te regeren.' Men ziet, Lao Tsze heeft niet geschroomd de vinger op de wonde plek te leggen en heeft onbevangen gezegd wat hij meende te moeten zeggen. Natuurlijk mag men bij een Chinese wijsgeer niet de maatstaf aanwenden van onze tijd van modern kapitalisme. Bedenke men hierbij dat Lao Tsze leefde in een land doortrokken van kastegeest en onderdrukking, dan zal men bij nader inzien begrijpen dat hij gezien in verband met zijn milieu reeds een revolutionair denker was. Hoe kón het ook anders? Al wat klein is en bekrompen, schippert en transigeert, splitst zijn denken in banen van graduatie en haarkloverij. Het is het voorrecht van het geniale, grote en sterke om tot anarchistisch verwante denkebeelden te komen. Lao Tsze was een profeet. Men zou hem kunnen noemen de profeet der gelijkheid. Indien zelfverloochening een deugd is (en

het was de hoogst denkbare in zijn tijd) dan geldt zij voor allen, ook voor de machthebbers. En indien zij door allen werd toegepast zouden er vorsten noch legers meer nodig zijn, en zou de mensheid vanzelf tot harmonie en *samenleven* komen.

Korte tijd geleden had men in Frankfort de rommel der Goethe-week, waar hij weer gevierd werd als de grootste geestelijke vogelverschrikker der Duitsers. Steeds onder het voorwendsel, dat zijn kunst een ideale, een onbaatzuchtige, een voor ieder en voor alle tijden waardevolle geweest zou zijn. Ebert matigde zich de stelling aan, dat Goethe 'niet een Frankforter burgerzoon was gebleven, maar zich ontwikkeld had tot een geest, waarin gans Duitsland en de gehele wereld zich spiegelt', en wenste 'Goethe aan de ganse natie te geven, waarvoor hij geleefd had.' Hoe staat het in werkelijkheid met Goethe, hoe houdt hij stand tegen een radicale, onvooringenomen vuurproef? Carl Sternheim heeft in zijn boek: *Tasso of de kunst van het juiste midden* het Goethe-thema reeds grondig belicht en aangetoond, hoe Goethe volkomen aan de zijde der heersende klasse van zijn tijd stond, niet alleen uiterlijk, maar ook innerlijk een minister was, hoe hij het probleem van de oorlog onder de ogen weigerde te zien, hoe hij steeds laf egoïstisch de dingen van zich stootte, en zich in zijn olympische rust niet storen liet. Daardoor, dat Goethe ieder citaat heeft, dat men hebben wil, dat zijn typische burgerlijkheid ook in *dit* opzicht burgerlijk is, dat ze nu eens zus en dan weer zo redeneert, met alle gedachten één keer speelt en zich iedere constructie tot bestrijding van haar burgerlijke grondleugen laat aanleunen, is hij des te noodlottiger. Zo komt het, dat hij ook bij overtuigende revolutionairen nog als revolutionair gelden kan, dat een legende van de vrijheidsman Goethe kon opkomen.

In aansluiting op Eberts Goethe-aanbeveling is in *Die Aktion* een polemieek ontstaan, waarin bij voorbeeld zelfs Victor Fraenkl vóór Goethe optrad, en inderdaad juist met Goethe-citaten, die Fraenkl als voor zijn opvatting, bewijskrachtig kon uitleggen. Daarenboven had reeds in Goethe's tijd de bourgeoisie zelf hem als contra-revolutionair van zich geworpen! Zo heeft Börne bij voorbeeld voor zijn Goethe-afwijzing als motto verzen uit Goethe's *Prometheus* aangehaald, die nu van Goethe zelf getuigend goed karakteriseren: 'Ik u eren? Waarvoor? Hebt gij de smarten verzacht der belasten? Hebt gij de tranen gestild der beangstigten?' Börne heeft ook goed de *Faust* en met hem Goethe gekenschetst! Belachelijkers bestaat er niet op de wereld, dan god en duivel, zoals Goethe in zijn veelgeprezen *Faust* voorgesteld heeft. Goethe heeft God en Duivel naar zijn evenbeeld geschapen. Daar is Gods wijsheid: wat door de vingers te zien. En 's Duivels schranderheid: bij God niet in

een al te slecht blaadje te komen, omdat hij toch een voornaam heer is.' Bij Börne staat verder: 'Hij heeft de beschaafde lieden geleerd, hoe men "beschaafd" zijn kan, vrijzinnig en zonder vooroordelen en toch zelfzuchtig; hoe men alle ondeugden kan hebben zonder haar ruwheid, alle zwakheden zonder haar belachelijkheid; hoe men de geest kan rein houden van de bezoedeling der harten, met fatsoen zondigen en de stof van iedere nietswaardigheid door een schone kunstvorm veredelen kan. En omdat hij hun dat geleerd heeft, vereren de "ontwikkelde" mensen hem. Goethe heeft zichzelf met weinige woorden treffender en waarachtiger geschilderd, dan ergens een ander vermocht. Hij zegt in zijn leven: "Het ligt nu eenmaal in mijn natuur: ik wil liever een ongerechtigheid begaan, dan een wanorde verdragen."

Zo was Goethe steeds en overal, zo heeft hij zich getoond in alle woorden en handelingen. Wanneer edele mensen zich tegen hun kwade natuur verzetten, mochten zij zich een beetje onderwerpen. De Liefde, die alle scheuring opheft, de kunstdodende, gold hem wanorde. Als wanorde gold hem, wanneer de macht wisselde, zoals alles overgaat, en van de sterke op de zwakke, van de onderdrukker op de onderdrukte overging. Goethe was een stabiliteitsnar, en de gemakzucht was zijn godsdienst. Hij had gaarne de tijd aan de ruimte vastgenageld. Dat gelukte hem niet, maar het gelukte hem wel, zijn volk te weerhouden dat het leefde, zelfs na zijn dood. Want over zijn lijk moet het schrijden, wil het tot zijn roem en geluk komen.'

Zo schreef Börne reeds in 1835; hij was weliswaar een bourgeois, maar van een heden ten dage nauwelijks meer bestaande grandioze soort. Tegenwoordig gaat de bourgeoisrepubliek met Goethe's naam weer op de vangst, heft hem in de hemel – en vallen zelfs overigens betrouwbare revolutionairen hem bij. Om misvattingen te voorkomen, moet ik nogmaals uitdrukkelijk betogen, dat ik met mijn vaststellingen Goethe niet verwijt, dat hij in burgerlijke en nationale zienswijze gevangen zat; dat ik van hem niet verlang, dat hij voor het proletariaat had moeten optreden – dat valt mij geheel niet in. Tegenover de aanspraken van de burgerlijke literatuurgeschiedenis, die beweert, dat Goethe een tijdeloos-geldend en onafhankelijk dichter geweest zou zijn, moeten wij constateren, dat hij een rechtstreekse vertegenwoordiger der bourgeoisie was.

†

De mens wordt geboren, leeft en sterft. Dat is welletjes. Maar hij weet het niet. Dan is het goed.

Blijmoedig weten zou ook goed zijn. Maar dat kan hij niet. Hij wil wel weten: wijs zijn. En zijn leven wordt wijs doen. Dikwijls doet hij onwijs; dan leeft hij juist. De natuur boven de leer.

Eindelijk komt hij aan de weet, dat zijn wijsheid hem hinderde te leven. En als hij daarbij dan weet, dat zijn wijsheid op zijn best maar was, wat hij voor wijsheid hield, dat het maar zijn weten was, gissen en vergissen, terwijl intussen zijn levenssappen verdroogd zijn; dan staat hij daar. De mens.

Ziet de mens. Homo sapiens. De wetende mens. Zijn kin op zijn borst. Zijn hand aan zijn schippersbaardje. Werd hij nu maar stijf, stierf hij maar.

Met strakke blik gaat hij voort met peinzen, hiertoe is zijn levende denken vervallen.

Weten wil hij niet meer, daarbij voelt hij zich te ongezellig, onbehaaglijk, wanhopig zelfs. Radeloos.

't Is toch beter redeloos.

Hij peinst waar hem bij de mensen zal worden toegestaan zijn oude behaaglijkheid terug te vinden. Hij heeft angst, buiten die behaaglijkheid te sterven. Hij heeft over al wat hem vervulde heengeleefd en is bang alleen met zijn niet meer begerende Zelf, voor de dood. Bang. Alleen met zijn tegenstrijdige herinneringen, met zijn tegenstrijdige weten, met zijn verbijstering. Hij is laf. [Natuurlijk altijd geweest. Altijd wel gedacht, dat de kleine Johannes een grote Hannes worden zou.]

Hij zal worden toegelaten, met plezier zelfs, tot de kinderlijke wijsheid van vroegere geslachten. Daarop kan hij retireren.

Zijn laatste besef is, zich te redden van zijn angst. Als hij zich maar weer behaaglijk voelt.

Hij weet wel, dat alle weten weer in het *leven* van volgende geslachten wordt opgenomen; dat alle weten toch *leven* wordt; en dat ook van zijn weten iets in het leven is overgegaan. Maar hij is laf, hij kan niet alleen sterven met zichzelf. Hij wil liever niets meer weten en 'God' zeggen; waarin alles kan worden samengevat. Alles, zonder dat je behoeft te weten wat je zegt. Dan wordt in je de behaaglijkheid van de onwetenden opgenomen. Maar dan moet je zeggen dat je heel goed weet, wat je bedoelt, als je God zegt. Vóór je houden, dat het eigenlijk de behaaglijkheid is van de onwetenden en

voor de laffe wetenden, die je zoekt, omdat je jezelf teveel bent met je tegenstrijdige weten en je genoeg van levensbegeren.

Dan sterf je behaaglijk. Dan ben je al behaaglijk dood, al ben je nog niet begraven. Dan begraaf je jezelf in een boekje met een kruisje erop.

Dan krijg je voor je begrafenis als je bidprentje:

†

Bid voor de ziel van zaliger

Doctor Frederik van Eeden

Hij kon het niet schandaliger

Afleggen hier beneden.

Het grote der vorige eeuwen begint eerst thans bewust te leven. Ibsen, gesmaad en gehoond, toen vereerd en verafgoed, is reeds weer vergeten. En hoewel wij de doden dood wensen te laten, bekommeren wij ons niettemin om hun erfenis.

Ibsens erfenis is voor het eerst duidelijk in *Keizer en Galileeër* gegeven. De keizer is de heidense, griekse Julianus Apostata, die als hoofd van het Romeinse Rijk afvallig wordt van het Christendom. En de Galileeër is Jezus, de symbolische, mythologische figuur der menselijke kruisiging. De worsteling tussen Julianus en de Christenen is die tussen heidendom en christendom. Maar Julianus beseft, dat het heidendom, het eerste rijk, evenmin herleven kan als het christendom, het tweede rijk. En dat een derde rijk geboren zal moeten worden.

'Het eerste rijk is gegrondvest op de boom der kennis.' Deze bijbelse uitdrukking wendt Ibsen aan, omdat de slang, de stem der aardse natuur, de mens de begeerte bewust doet worden en het zinlijk genot. Voor de Christenen is dit zonde. Doch voor Ibsen geldt als het voorname dat de mensen 'gewaar werden, dat ze naakt waren'. Dat is kennis van het aardse, vleeselijke genot. Daarom was het eerste rijk 'het rijk des vlezes'. Doch een tweede daad was nodig, om het leven lief te hebben. Kaïn volbracht haar: hij leerde de dood kennen. Het gesprek tussen Julianus en Kaïns schim zegt het:

'En welke vrucht heeft uw schuld gedragen?'

'De heerlijkste.'

'Wat noemt gij het heerlijkste?'

'Het leven.'

'En des levens grond?'

'De dood.'

Eerst de dood maakt het leven tot waarde. Eerst het besef van het einde brengt de levensspanning, waarin we op aarde het meeste genot en geluk wensen te veroveren, omdat ons enig bezit, ons beperkte leven is.

De heidense waarheid begreep dit, want 'wat is het geluk anders dan overeenstemming met zichzelf?' O, deze 'ganse, heerlijke wereld van geest en schoonheid, waarin het bestaan een feest is temidden van beelden, zuilen, met gezang, met volleschalen en met loof in het haar!' Zo was de wereld: 'een schone aarde, vaderland van licht en leven, van vreugde, geluk en schoonheid – en wat ge

eens waart, dat zult ge weder worden!' De mens zal weer beleven moeten de roes, de bruiloft met de ziel der natuur.

Ook de heidenen hadden goden. 'Uw goden echter zijn verre. Zij hinderen niemand, zij bevelen geen enkeling, ze geven de mens ruimte tot handelen.' 'O! deze strijdbaarheid van de wil! O, dit griekengeluk, zich vrij te gevoelen.'

Doch als de wijnstokken oud zijn geworden, verdrogen de druiven. De mens van het eerste rijk was één met de natuur. Als hij verzwakt en vervalst, wendt hij zich af, om in de geest te leven. 'Het vleselijke rijk is verdrongen door het rijk des geestes.'

'Op de stam van het kruis was dit tweede rijk gegrond.' Jezus, de oproerige, was zijn stichter. Ja, wel was deze een opstandige. 'Is het waar, de boodschap, dat zijn vader de wereld geschapen heeft, dan veracht de zoon het werk des vaders.' Met vrouwen en onwetenden stichtte hij zijn rijk. Eén hielp hem daarbij het meest: het was Judas. Julianus vraagt zijn schim: 'Wat waart ge in het leven?'

'Het twaalfde rad aan de wereldwagen.'

'Het twaalfde? Ik meende, dat het vijfde al te veel was.'

'Waarheen ware de wagen gerold zonder mij?'

'Waarheen rolde hij dóór u?'

'In de verheerlijking.'

Zo werd de Judasfiguur de oorzaak van de roem der kruisiging. Want de gekruiste, zichzelfvernietigende mens is de christen.

Hebt ge ze wel eens goed aangezien, deze christenen? Hologig, bleekwangig, ingevallen zijn ze allen. Ze gelijken op de linnenwevers in Byssos. Geen eerezucht is in staat hen voort te drijven in dit wegbrandende bestaan. De zón bestraalt hen, ze zien haar niet. De aarde biedt hun haar volheid, en ze begeren haar niet. Alles, wat ze begeren is: ontberen en lijden om te sterven.' En elders vraagt Julianus: 'Is het niet of de mensen leefden om te sterven? Dat is de geest van de Galileeër. Leven is door Christus sterven geworden.'

Van dit lijkengeloof wendde zich Julianus af. 'Krampste zich mijn ziel te zamen in woelende en verterende haat tegen de moordenaars van mijn geslacht, dan luidde het gebod: "Hebt uw vijanden lief." Dorstten mijn schoonheidsdronken zinnen naar de gebruiken en beelden der vergane Griekenwereld, dan drong zich de christeneis op met zijn: "Zoek het enig nodige." Dreef mij de zoete lust des lijfs of de begeerte naar dit of dat, dan schrikte de vorst der onthouding mij af met zijn: "Sterf hier af, om ginds te leven." 'Het menselijke is ongeoorloofd geworden sinds de dag, dat de ziener van Galilea het wereldroer bestuurt. Liefhebben en haten heet door hem zondigen.

Heeft hij dan des mensen vlees en bloed veranderd? Of is de mens niet als immer aan de aarde gebonden? Het gezonde innerlijk in ons verzet zich daartegen. En toch moeten wij willen, tegen onze eigen wil. Wij moeten, moeten, moeten! Het is immer een eis *buiten* ons, niet *in* ons. De christen heeft 'spokenvrees', ook voor het spook, dat hij in zich waant. Zijn natuur, zijn instinct wordt gedood in vrees.

Ook dit tweede rijk moet vallen. Doch tot het eerste kan de mens niet terugkeren. Hij kan het naïeve heidendom niet opnieuw beleven. 'De oude schoonheid is niet langer schoon, en de nieuwe waarheid is niet langer waar. Er moet een nieuwe openbaring komen, of een openbaring van iets nieuws. Het moet – de tijd is vervuld. Het Derde Rijk staat voor de deur.'

Het rijk der geheimenis, noemt Ibsen het. En toch weet hij, dat het zowel de Keizer als de Galileeër verslaan zal, opdat het in de mens zelf een god en een Keizer zal doen opstaan. 'Op de roodvlammende brandstapel brandt de gekruisigde Galileeër tot as. En de aardse Keizer verbrandt met de Galileeër. Doch uit de as stijgt omhoog – als een wondervogel – de god der aarde en de Keizer des geestes in enen, in enen, in enen!'

De mens zal dus zichzelf worden, meester over geest en stof, over rede en lichaam. 'De gelijkheid met god' zal hij bereiken. 'De tijd is nabij, dat de mensen niet behoeven te sterven, om als goden op aarde te leven.' Een nieuw geslacht zal groeien, waarvan iedere enkeling 'zijn lot in eigen handen nemen zal'. De macht van de Galileeër school hierin, dat hij zeide: 'God ben ik'. Zo moet de mens zelve alle goden boven hem vernietigen, om zelve God te zijn. Zou Ibsen hebben vermoed, dat 30 jaar voor hem deze grootse individualistische gedachte in minder dichterlijke, doch filosofisch juister woorden was neergeschreven door Max Stirner in diens *Enige en zijn eigendom*, waarin hij zijn zaak op niets gesteld had? Zou Ibsen vermoed hebben, dat reeds het trotse woord was in de wereld geslingerd: 'Men zegt van god: namen drukken u niet uit. Dit geldt thans van mij!' En dat het individu reeds in het Bakoenistisch anarchisme was ontwaakt?

Wij weten dat Ibsen anarchist was, individualist, vijand van staat en massa. En dat een halve eeuw geleden zijn ideaal van het derde rijk, in Frankrijk mede verkondigd door Guyau, vooral na de Parijse commune vorm aannam in de persoonlijkheden van al zijn toneelwerken. Geven wij onze krachten en onze geest aan deze bevrijdingsidee, opdat wij uit de overtuiging onzer energie met Ibsen kunnen uitroepen: 'Het derde rijk zal komen. De mensengeest zal zijn erfenis weer in bezit nemen.'

Dichter, agitator, schrijver en filosoof, is Armand in wezen een hartstochtelijk kind der romantiek. Haar kenmerken: strijd om de strijd zelf, verering van het Ik, van de liefde en de natuur – ze zijn vlees geworden in Armand. Hij is geen geboren spreker, hoogstens causeur. In de vriendenclubjes der Individualisten, van 20 tot 30 man ontvouwt hij, als eeuwig zwervende minnaar zijn kleur – en gloedrijke gedachten. Hij heeft zich geen sympathieën verworven bij de massa, de kudde tot welke hij honende ging; hij maakte nimmer jacht op succes, en was in zekere eenzelligheid tevens in zichzelf besloten. Vandaar dat hij in gesprekken verstrooid lijkt en in zijn causerieën onsamenhangend wezen kan. Zijn ogen zijn die van een dromer, zijn mond hebben de lippen van een proever: een fijnproever aan de levensdis en aan de bruiloftstafels der natuur. Een verliefde in zijn verzen, een moedige 'buitenstaander' in alle strijd, dat wil zeggen alleenstrijder.

Het is geen minachting dat andersgezinden hem een Don Quichot noemden. Want in de Don Quichot is de *daad* gebeeld, tegen de reuzen en de mensen-verdrukkers, de daad van de ridderlijke enkeling tegen de minachting, de laster, de verguizing.

In no. 2 van *Alarm* hebben wij geschetst, hoe Armand in 1917 werd gearresteerd en werd veroordeeld tot vijf jaar gevangenis, voor zijn anti-militaristische propaganda in *Par delà la Mêlée*, het blad van de strijder, dat na zijn gevangenschap door de te vroeg gestorven Chardon als *La Mêlée* is voortgezet.

Ook hierin was Armand een buitenstaander, opposant, een buiten-alle-sekten-verkerende. Hij had en wilde geen nalopers en zijn ganse leven is een weer voortdurend terugkerende vereenzaming – een zich terugtrekken en afzonderen der persoonlijkheid, zodra deze te zeer zou opgaan in de strijd van anderen.

26 Maart 1872 werd Emile Armand geboren. Zijn ouders waren echte communards, doch de romantische gevoeligheid van zijn zoekend karakter leidde hem tot grote waardering der Jezusfiguur. Van 1889-97 was Armand werkzaam aan het Leger des Heils, waarin hij idealistisch de wedergeboorte der mensheid predikte. Doch allengs werd hem de huichelarij, nutteloosheid en valsheid dezer filantropie duidelijk, en zijn persoonlijkheid zocht in Tolstoi bevrediging. Broederschap en religieus, humanitair idealisme waren hem eigene doeleinden en in *L'ère nouvelle* vond hij zijn

orgaan. Het was in 1904 op het Amsterdamse antimilitaristencongres, dat Armand ijverde voor persoonlijke dienstweigering en toen vreselijk werd miskend door de daar aanwezige revolutionairen, welke de nadruk legden op de actieve opstand, zonder te beseffen dat de revolutie in militaire dienstweigering haar grootste steun zou vinden.

In dezelfde tijd ook wijdde Armand zich aan de kolonisatie in broederschappen en beleefde tevens haar mislukking. Maar Armand was, langzaam genezen van zijn religiositeit, tot actief individualisme gekomen. En hij werd daarmee een der meest bijzondere vertegenwoordigers van een theorie, die zich op Proudhon en Tucker beriep. Doch wat hem tot een profetische kracht dreef bijwijlen – wat hem revolutionair deed zijn in alle opzichten – het was zijn mateloze opstandigheid tegen alle oude en nieuwe gevangnissen – het was zijn werkelijke broederschap (hoe ook dit woord een frase geworden is) met alle ontwortelden, alle uitgebannen en uitgeworpen misdadigers, met alle wettelozen en onwettelijken. Zijn kameraad is niet de fatsoenlijke en brave anarchist; veeleer is het de wetten-brekende 'bandiet'. Met alle wrekende, alle stelende opstandigen, alle in kerker zuchtende buiten-de-wet handelende en vaak tragische figuren heeft Armand zich in de geest vereend.

Het individuele feit: slechts dit heeft waarde voor Armand. Hij haat de sociale klassen, of ze proletarisch zijn of bourgeois. Hij veracht collectiviteiten, dus ook klassen, staten, partijen en sekten. De proleten slingert hij in het gezicht: 'Ge zijt overheerst, doch niets meer waard dan de heersenden, en in de grond was uw dierbaarste wens slechts hun plaats in te nemen en hen als overheersers te vervangen.' Ze hebben spijt, zelf geen kapitein te zijn in het industriële leger; ze haten de overheersing van anderen, doch willen als klasse of partij of massa op hun beurt weer overheersen. Ze zijn slaaf en proleet en trachten anderen ook slaaf te maken. Zelfs in de opvoeding hunner kinderen vereren ze hun eigen ellende, door van 't kind een kopie te maken van zichzelf. Doch 'de ware vrijheidslievende opvoeding bestaat er niet in, anderen te doen denken zoals ik, doch anderen bekwaam te maken te handelen en te denken voor zichzelf...' Armand is tegen alle sekten geworden. Niets is hem heilig, alles aan kritiek onderworpen. 'De kritiek is een anarchistisch werk bij uitnemendheid.' Ook beoordeling van elkaar en elkaars werk. Daardoor heeft Armand meer en meer geleerd, zichzelf te waarderen, en minder met anderen om te gaan. Hij vereenzaamde. 'Ik ben geen burger van de wereld. Ik ben burger van mijn wereld.'

Een systeem, een stelsel heeft Armand niet gegeven. Hij is tegen alle monopolisatie en wettelijke bescherming van de eigendom, doch vóór privaatbezit: eigenlijk voor persoonlijk *verbruik* der produktiemiddelen. Hij bestrijdt een communisme, waarbij 'de gemeenschap' beheerster zijn zou der produktiemiddelen. Het individu moet zich het recht veroveren, zelf over zijn produktiemiddelen en produkten te beschikken. Daarom is hij tegen het communisme van een Kropotkin en anderen, dat voor hem steeds dwang der 'gemeenschap', gedwongen gelijkmaking beduidt. Daarom ook verwerpt hij alle huwelijksdwang. Seksuele vrijheid wil hij, dat wil zeggen 'de mogelijkheid voor ieder individu, om naar eigen lust en in alle omstandigheden – volgens de hoedanigheden van temperament, gevoel, rede – te beschikken over zijn seksuele leven.' Hij haat de moralisten, die berusting en ingetogenheid prediken, en wil genieten, het leven als een serie ondervindingen, rijk maken en vol genot.

Deze individualist, deze opstandeling en amoralist is ook atheïst, omdat als god bestond, hij onze vijand zijn zou – omdat menselijke vrijheid gods gezag uitsluit. En alle moralisten werpt hij toe: 'Noemt ge dát leven? Ik noem dat vegeteren, ik noem dat sterven' – omdat hij zichzelf en het leven tot waarde heeft willen maken, zichzelf heeft willen zijn – en dus een 'buitenstaander', een eenzame schildwacht voor het huis zijns levens – maar een vreesloze, wetteloze, goddeloze strijder...

In de Russische revolutie was Machno een bijna legendarische figuur geworden *voor het volk*. Daarom moest de Russische regering hem honend 'rover-hoofdman' noemen. In *Le libertaire* 190 vonden we van een onzer Russische kameraden een uitgebreid artikel over Machno, dat we verkort weergeven.

Machno is een boer uit Goulai-Polié (gouvernement van Ekaterinoslaw) die sinds zijn zevende jaar de buitengewone armoë zijner familie aanschouwde. In 1906, 17 jaar oud, hing hij reeds de anarchistische beweging aan. In 1908, door een terroristische daad (aanslag op een politiemann) werd hij door de tsaristische rechtbank veroordeeld tot ophangen, doch daar hij mijnwerker was, werd deze straf veranderd in levenslange dwangarbeid. Hij bleef in ballingschap tot 1 maart 1917, toen de revolutie alle strijders voor de vrijheid ontzette.

De ganse zomer in 1917 was hij de ziel der revolutionaire boerenbeweging, die de groot-grondbezitters hun grond ontnam. Daardoor maakte hij zich dodelijke vijanden: de bourgeoisie en de gezeten boeren. In augustus 1918, buiten de wet geplaatst door het gezag van hetman Skoropadsky en de Oostenrijks-Duitse militaire autoriteiten die, *krachtens het verdrag van Brest-Litovsk met de bolsjewieken, de Oekraïne bezetten* – keerde hij in het geheim tot zijn geboorteplaats terug, vormde opnieuw een groep aanhangers en begon een hardnekkige worsteling, vaak wreed zelfs, tegen de grondbezitters, de troepen van Skoropadsky en de overweldenaren.

In de eerste periode reeds van deze strijd, werden honderden bourgeois-broeinesten en kastelen van grondbezitters vernietigd, duizenden onderdrukkers en actieve volksvijanden meedogenloos uitgeroeid. Eén van Machno's eerste oproepen luidde: 'overwinnen of sterven, dat is de keuze voor de boeren en arbeiders van de Oekraïne op dit ogenblik der historie. Maar allen sterven is onmogelijk; wij zijn met te velen; wij zijn de mensheid! Dus: we zullen overwinnen. Maar niet, om het voorbeeld der afgelopen jaren te herhalen en ons lot aan nieuwe meesters te onderwerpen; we zullen overwinnen, om ons lot in onze eigen handen te nemen en ons leven in te richten naar onze eigen wil en met *onze* waarheid.'

Na de nederlagen van hetman Skoropadsky begon hij de oorlog tegen de autoriteiten van het Petlura-bewind en tegen de reactionaire generaal Denikin, tegen wie hij een front vormde van meer

dan 100 werst. Op de veelvoudige fronten en in alle gevallen streed hij op anarchistische wijze, verdedigde de idee van het zelfbeschikkingsrecht van arbeiders en boeren. Hij wenste, dat arbeiders en boeren der bevrijde streken hun economisch en sociaal leven zelf zouden inrichten naar het beginsel der onafhankelijkheid. Deze strekking werd buitendien gedeeld door de arbeiders en boeren van heel de opstandige streek. In de loop dezer agitatie heeft zich een ontzaglijke revolutionaire beweging der massa's gevormd, door-drongen van anarchistische ideeën en bekend onder de naam van machnovistische beweging.

In februari 1919 kon Machno uit Moskou tot dat doel nog wapenen krijgen en vormde de bevolking zelf haar raden van produktie en gewapende verdediging en hielden deze congressen in januari, februari en april 1919. Doch 5 mei 1919 kwam L. Kamenev, buitengewoon gezant van de verdedigingsraad der Republiek, te Goulai-Polié met enkele vertegenwoordigers der regering te Khar-kov, en eiste de ontbinding van de raad van dit gebied en van alle andere in de streek. Machno, de radenleden en de boerenafgevaardigden der verschillende dorpen verzetten zich tegen deze eisen en weigerden zelfs er over te beraadslagen, daar ze deze beschouwden als een aanslag op de rechten der revolutionaire arbeiders.

De tweede juni, door de ordonnantie No. 1824 van Trotzky, werd Machno en de hele boerenbeweging buiten de wet geplaatst. Tussen de legers van Denikin en Trotzky ingedrukt trok Machno terug en leverde slag naar het westen bij Galicië. Duizenden boerenfamilies met have en goed, volgden Machno's leger tot eindelijk 26 september onder de stad Peregonovka een beslissende slag werd geleverd tegen Denikin, een slag van zo grote historische betekenis dat daarmee de contra-revolutie was neergeslagen. Van juni 1919 tot januari 1920 was Machno de enige revolutionaire kracht tegen Denikin, wat de regeringsautoriteiten, die tegen het begin van 1920 weer in de Oekraïne terugkeerden, niet verhinderde... Machno 'buiten de wet' te verklaren, omdat hij weigerde met zijn medestanders in het rode staatsleger te dienen. Het ganse jaar 1920 streed Machno tussen twee vuren, enerzijds tegen de Bosjewieken, anderzijds tegen Wrangel. In september 1920 was de Sowjetregering totaal machteloos, toen sloot ze een verdrag met Machno, die daarop Wrangel tot in de Krim terugvloog. Het verdrag Moskou met Machno hield in: (1) bevrijding van alle gevangen machnovisten en anarchisten; (2) de vrijheid, hun ideeën te propageren en uit te voeren; (3) erkenning van de Sowjet-regering van het recht, dat de arbeiders en boeren in de Oekraïne zelfstandige organen van het

economisch-politieke leven zouden vormen. Doch onmiddellijk na de nederlaag van Wrangel viel de Sowjetregering Machno weer in de rug aan, plaatste hem, zijn beweging en alle anarchisten nogmaals buiten de wet en verried de revolutie opnieuw. De Sowjetregering wendde haar staatsleger aan, en de Oekraïne antwoordde met een gewapende opstand. Op de oorlog antwoordde zij met de oorlog. We zijn er zeker van, dat de dag komen zal, waarop de geschiedschrijvers een licht van waarheid zullen doen vallen op dit heldhaftige en tragische tijdperk der Oekraïense arbeiders – de 'Machnovitsjina'.

In de zomer van 1921 was Machno omsingeld door Russische cavalerie, genoodzaakt zich in veiligheid te stellen in Roemenië. Hij werd er gevangen gehouden, ontvluchtte in het voorjaar van 1922 naar Polen en werd ook daar gevangen. Men zegt, dat de Poolse regering de bedoeling heeft, hem te veroordelen wegens deelneming aan de revolutie...

Hoe meer de regeringen Machno belasteren en beledigen, des te meer zien de revolutionaire arbeiders in Rusland hem als hun held, hun makker, standvastig en onsterfelijk...

Alles wat gebaren toelaat, wat aanspraak maakt op afmeting, ruimte, tijd en geld is gevuld met microben die vroeg of laat hun reagerende uitwerking doen gelden. Gij kunt u geen ogenblik en nergens onttrekken aan het vijandige tegenbeeld uwer 'geestelijke' (o parodie der paradijssparade) proefnemingen. Gij kunt u tevreden stellen met lauwe wassingen (= poëzie), met fazanten van gekleurd blik (= religie), een middeleeuws kerkraam als bril (= kunst), de horizontaalstaande wip (= filosofie) en nog vele andere afleidingen, de kanker in uw hart breidt zich onvermijdelijk uit. Honderden generaties hebben zich afgetoed deze kanker te bezweren – te overwinnen – perken te stellen, niet bemerkend dat hun hersenen en ook de inhoud hunner aspiraties vergiftigd waren met dezelfde kankerbacillen. Dada voert een strijd tegen de heerschappij van het vuil, zich daarin onderscheidende van de impressionisten, die zich met het Vuil verzoend hadden. Gehele generaties hebben gretig de verderfelijke uitwasemingen der filosofie, der godsdienst en der kunst ingeademd, menende dat de katapepsis, welke daarvan het gevolg was, de ware levenstoestand was.

Wij neo-vitalisten, dadaïsten, destructieve constructivisten hebben het gehele etterveld dat het lichaam der wereld verbergt bloot gelegd roepende: 'Kijk kijk kijk hier hier hier niets niets niets.' Zonder gummiestok boven ons hoofd zouden wij de rust die wij genieten, verstoord voelen. Wat wij echter het veiligst bewaren – zo leert ons de dadasofie – zijn onze slaappoeders. Door zorgvuldig en regelmatig gebruik dezer slaappoeders bemerken wij niet, dat het gehele leven met drekfranje versierd is. Hoe dik ook de wanden zijn, waarmee wij ons van de natuur afsluiten, na verloop van tijd zal het meest exacte gewrocht, produkt onzer geestelijke genoegens katapeptisch doorvreten zijn.

Maurice Wullens is in Frankrijk opgetreden als de kampioen tegen het handwerk van de kunstenaar: hij wilde de kunst als vak uitschakelen en de artiest aanbevelen, tot zijn onderhoud een betrekking te zoeken. Het voorbeeld van Marcel Sauvage, die als beroepskunstenaar genoodzaakt was zich te laten welgevalen, dat de koper van zijn gedichten deze misbruikte tot geheel andere dan anarchistische doeleinden, heeft hem daartoe gebracht. Kunst moet vrije en ongedwongen en uit de persoonlijkheid voortkomende arbeid zijn. Doch het intellect in deze maatschappij moet leveren op bestelling. André Colomer zegt dienaangaande: 'In de industrie, onder het kapitalistisch regime kan de intellectueel slechts zijn deel geven van de techniek, door zich aan te passen aan de uitbuiters, zich een te maken met de kapitalisten. De beste der artiesten en denkers zijn gedoemd tot werkloosheid uit economisch oogpunt. Tot afzondering en ellende. Omdat daarbuiten slechts prostitutie van de geest bestaat.'

Velen gaan tot dit verval over en 'leven van hun pen' of 'van hun kunst'. Zij dienen het burgerlijk gezag, de kapitalistische uitbuiting. Dat verhindert niet, dat ze overigens moreel het communisme aanhangen en de arbeiders hun hart toedragen. Hun hart is geplaagd met goede voornemens.

Dat voldoet de arbeiders niet. De 'handenarbeiders' hebben geen vertrouwen in de 'hoofdarbeiders' omdat zij meestentijds intellectuelen hebben ontmoet van deze soort: intellectuelen met goede bedoelingen maar slechte praktijken, uitsluitend 'intellectuele' wezens voor wie alles zich altijd *in de geest* afspeelt, maar nooit *in de daad*.

En Han Ryner zei terecht 'dat men, zonder miljonair te zijn, bijna nooit slaagt in de literatuur, evenmin als in alle officiële carrières, dan door een geest van intriges, platheid en vleierij.'

Zij is een moedige vrouw, wat ze politiek ook wezen moge. Haar hand is vast en haar lijn is strak. Het is alles somber en donker als de nacht; slechts de opgeheven bijlen en flikkerende messen der in opstand gekomen mannen en vrouwen bliksemen over de tragische koppen. Vreselijk lichten de ogen, gruwzaam trekken de monden en pezig omklemt de knokige hand het wapen. Opstandelingen. Wevers voor de poorten werpen bonkige stenen; hun joelend geschreeuw heeft deze vrouw getekend. Een werkloze buigt zich, het hoofd steunende in de handen, voor het bed, waarop de magere vrouw en klagelijke rustende kleuters slapen. De lucht in de kamer drukt als een stikgas; alleen de kaars trekt grillige lijnen op de uitstekende jukbeenderen van de man. En dan de suggererende verschrikking. Een vrouw op de knieën, de hals omhoog getrokken door het achterwaarts hangende stervende hoofd. Het angstige kind grijpt naar haar borsten. En om haar heen knelt de Dood zijn beenderen, en omarmt haar in een ontzettende omhelzing, het koude kille lichaam persende om haar leden. En het kind schreit...

Acht juli is zij 56 jaar geworden. Käthe Kollwitz is de profetes van het oproer, van de opstand uit het lijden der ellende. En de droeve verschrikking in haar tekeningen is schoon.

1

Men herdenkt 1 juli 1926 het feit, dat vijftig jaren zijn verlopen sinds de dood van Michael Bakoenin. Een vorst van den bloede, vervolgd, opgejaagd, voortgedreven door Europa en Azië, omdat hij mens van den bloede wilde zijn. Een arme zwerver, drie maal ter dood veroordeeld in drie landen, verbannen naar Siberië, in de smartelijke ontbering gevlucht, en toch vóór alles: een edel, zedelijk, voortreffelijk, hulpvaardig mens. Een die geen rust vindt tot het schrijven van een voltooid werk – één die de revolutie en 'de duivel' in het lijf heeft – één die verteerd wordt van heimwee naar de bevrijding der mensheid, zijn broeders!

En Marx, de sluwe autocraat, die in de eerste Internationale gevoelt, hoe Bakoenin de geesten verheft boven de pruisische discipline der Marxisten en boven de geraffineerde diplomatie der rode priesters, spant zijn netten rond de rebel. Hij gebruikt de burgerlijke bladen om zijn valse insinuaties (spion, dief, valsemunt!) te werpen op de held en de dienaar der sociale revolutie. Terwijl Bakoenin aan Marx een brief schrijft met de getuigenis van zijn vriendschap en Marx *Das Kapital* gaat vertalen, intrigeert de Duitser in het geheim om de opstandeling onschadelijk te maken, wat in 1872 door valse papieren en het uitsluiten van Bakoenins geestverwanten eindigt met diens verbanning uit de Internationale, die haar ziel dan verloren heeft en stuiptrekkende ondergaat. Zo is in de revolutionair de revolutie verdrongen.

Bakoenin was individualist, want thans zijn de tijden zo, dat wie zedelijk zijn wil en de rede wil erkennen en pionier wil wezen, niet mag terugvallen tot de middelmatige barbaarsheid der stelselmatig verdorven massa, en dat de enkeling de idealen der menselijke gemeenschap moet trachten te redden. De uitgebannen Bakoenin stond op de vóórpost en worstelde met het kwaad, en in de rug vielen de bourgeoisie en de Marxisten hem verraderlijk aan, zodat zijn leven een kruisgang werd.

Was hij een profeet? Meer dan dat: hij was revolutionair metterdaad.

Was hij een Christus? Meer dan dat: hij riep de mensen op, zichzelf te verlossen.

Was hij een God? Meer dan dat: hij verwierp de tirannie en wilde een hulpvaardige kameraad zijn.

Hij was een Mens.

Het kenmerk van de mens is, dat hij redelijk zal zijn en zedelijk. En dat zijn eigen oordeel hoogste wet is, dat hij dus de vrijheid liefheeft. Want vrijheid is zelfbepaling en zelfbeschikking, is autonomie. En wie zichzelf is, handelt slechts naar het eigen oordeel, gevormd door het eigen bewustzijn, en niet door de suggestie van een Verlosser, of van een Held of van een Leider. Bakoenins hoogste doel was: de menselijkheid te zien zegevieren. De ontwikkeling beloofde dit. Komt niet uit het lagere het hogere voort, uit het dierlijke het menselijke? Welnu, de mens was op weg, de barbaarsheid te verlaten en de zedelijkheid te grondvesten, het gezag te overwinnen en de vrijheid zich te veroveren, het geloof te verwerpen en de rede te eerbiedigen. Zo staat de mens op uit de tijden uit de massa waarin hij leeft. Hij worstelt en hij kampt voor het nieuwe, dat hij in zich draagt en openbaren wil.

Bakoenin heeft de nieuwe zedenleer gepropageerd, dat het goede doen hierin bestaat, dat wij niets doen wat ons wordt bevolen, maar alleen wat wij zelf goed vinden, omdat het ons gelukkig maakt en omdat wij het lief hebben. *Dit betekende de principiële afwijzing van alle gezag.*

Doch waarin bestaat het goede? In het feit, dat wij geen tegenspraak meer constateren tussen egoïsme en altruïsme, dat wij in harmonie leven met de wereld. En omdat dit thans onmogelijk is, omdat thans de maatschappij in dienst staat van de barbaarsheid en van het kwaad en van de onredelijkheid, daarom moet elk, die goed wil zijn, opstandig wezen. Want de wereld draagt niet bij tot mijn geluk, en het belang der 'samenleving' is niet het mijne, en haar gezag is mij vijandig. Daarom is het dus mijn taak, het onredelijke en het kwade te bestrijden en het geluk te willen van allen. Daarom verkeer ik met de maatschappij op voet van oorlog. Bakoenin gaf het voorbeeld: de vrijheid vecht voor de solidariteit en is door haar slechts mogelijk. Want wie vrij is, moet zich tot zijn geluk met anderen verbinden en deze vrijwillige overeenkomst moet gebaseerd zijn op wederkerig hulpbetoon. Vrijheid, dat is niet: afgezonderd en angstvallig terzijde blijvend zichzelf afsluiten van de wereld. Maar vrijheid is, te weten dat de ganse wereld de mens eerbiedigt, als ze zelf menselijk zal zijn geworden. Vrijheid bestaat in de gelijkwaardigheid, in de broederschap, in de solidariteit. Eerst daardoor bereikt de mens zijn ware geluk, zijn vervolmaking, zijn ontplooiing. De vrije mens is een verantwoordelijke mens, en hij is rekenschap verschuldigd aan zijn redelijke zelfbezinning en aan zijn zedelijk oordeel. Bakoenin ontkent: het gezag, en de uitbuiting, en

de godsdienst, die de mens door geestelijke slavernij brengt tot werelds knechtschap. Maar Bakoenin erkent ook: de solidariteit en de kameraadschap, en het gemeenschappelijk geluk door sociaal leven, en het oordeel der rede, die door de waarheid ons vrij maakt.

3

De toepassing der ethiek in de samenleving beduidt *de dienstweigering* aan staat, militarisme en kapitalisme, de ongehoorzaamheid jegens de leiders, de onverzoenlijke strijd tegen de bourgeoisie. Ze beduidt dat geen verzoening, geen wapenstilstand, geen vredesverdrag mogelijk is met de machten der huidige wanorde. Ze propageert desorganisatie en sabotage van de heerschappij van het kwaad. Militaire dienstweigering, vernietiging van de staatsadministratie, opheffing van huur- en belastingbetaling, onteigening van staat, bourgeoisie en kerk, het bankroet van alle huidige instellingen moet worden nagestreefd. En positief: het grondvesten van de macht der arbeiders ten goede in de onteigende, en door de communes beheerde bedrijven, waarin de arbeiders (meestal gemeenschappelijk, doch ook individueel) zullen produceren en de zeggenschap behouden over het eigen produkt. De staat moet worden vernietigd, omdat hij met godsdienst en particuliere eigendom de onteigening wil der arbeiders. Er is geen vrede mogelijk tussen de tirannie van de staat en de vrijheid van de arbeider, niet tussen de uitbuitende bourgeoisie en de geëxploiteerde proletariër, niet tussen de redeloze godsdienst en het redelijk inzicht, niet tussen het boosaardig gezag en het eigen geweten. En de ware gemeenschap van vrije mensen zal door een staatloze federatie van autonome bedrijfsgroepen, door de werkers zelf moeten worden gevestigd.

De herdenking van Bakoenins sterfdag is voor alle revolutionairen een daad van weemoedige piëteit jegens de grote, goede mens en de onbaatzuchtige, hartstochtelijke rebel; jegens de vader van nieuwe zedelijkheid en hoger cultuur; jegens de vorst der vrijheid en de getrapte zwerver, die als een wandelende jood in de wereld geen rust vond, omdat de wereld hem niet begrijpen wilde. En zij is tevens een herinnering aan onze taak: de Mens in ons te bevrijden uit de beestachtige barbaarsheid die ons vermoordt, en de samenleving om te wentelen tot een gemeenschap van Mensen.

Reeds in een vorig nummer is met een enkel woord de dood van Gorter vermeld. Deze nabetrachting bedoelt ook niet anders te zijn dan een late, maar noodwendige hulde jegens de dode. Uit dankbaarheid. Niet alleen voor zijn poëzie, voor zijn weemoedige, verlangende naar liefde hunkerende en tevens begeesterende, op-roerige verzen. Niet alleen voor zijn wijsgerige kennis en zijn economisch inzicht. Maar voor de propaganda die hij onder de arbeiders heeft gevoerd vooral. Aanvankelijk stonden Domela Nieuwenhuis en Gorter wel tegenover elkander, als de anarchist tegenover de Marxist. Maar in 1914 bevonden ze zich, zij aan zij, tegenover het laffe verraad der sociaal-democratie en Gorters brochure over het verval der sociaal-democratie is gretig gelezen. In 1917 stond deze 'dichter' – want de burgerlijke pers wilde hem liefst niet anders zien! – de Russische revolutie vóór en verdedigde hij de bolsjewieken. Doch welk een kerngezond karakter! Toen de regerende bolsjewieken ook reformistisch en sociaal-democratisch bleken, kwam Gorter openlijk in verzet tegen Lenin, en de strijd tussen beiden is geëindigd met de uittreding van Gorter, die in tegenstelling met H. Roland Holst en Van Ravestein en Wijnkoop en anderen recht door zee en flink en moedig de knoop doorhakte. Géén politieker, geen streber, maar een Mens! En slechts Anton Pannekoek kan hier naast hem worden genoemd met dezelfde achting, ook al heeft deze zich thans terug getrokken uit het strijdgewoel.

Gorter is de bezielende kracht geworden van een oppositie-communisme in Duitsland en Holland, dat in de Communistische Arbeiders Partij tot uiting kwam. Het was anti-parlementair en tegen de vakorganisatie gericht. Hij wilde de Algemene Arbeidersbonden, de raden-organisaties die in de revolutie van 1918-19 waren ontstaan, uitbouwen als kernen der toekomstige maatschappij. Hij wilde de bedrijfs-eenheid en daardoor de machtsvorming der arbeiders tot onteigening der bourgeoisie. Wij, als anarchisten, hebben begrepen, dat Gorter gelijk had en het standpunt van *Alarm* en *Opstand* is mede ontstaan onder de invloed van zijn propaganda. Natuurlijk blijven er verschillen: wij zijn voor een partij- en staatloos radenstelsel, en hij handhaafde nog de partij. Maar tegen het bolsjewisme en de sociaal-democratie en het reformisme der vakbonden streed hij even fel als wij.

Gorter, die niet uit het proletariaat voortkwam, is eenzaam gestorven na jaren van afzondering. Want de arbeidersklasse be-

greep hem nog niet: ze kampt nog voor wat loon en wat beter leven, en nog niet voor de bezielende idee en de grootse gedachte. Daarom was Gorter een mens, die bijna alleen stond – zo eenzaam als elke oprechte revolutionair heden zijn moet, temidden van het bedrog en de verwording der huidige arbeidersorganisaties – zo eenzaam als de Gedachte en de Waarheid ten huidige dage zijn...

Waren de jaren na 1920 inderdaad 'the gay twenties'?

De keerzijde van dit aspect vindt men in dit boek vol onbekende dramatische sociale situaties, zwaarmoedige filosofieën en vreemde artistieke prestaties: een bloemlezing van opstandige verzen, gedachten, aforismen,

tekeningen; en van essays over dadaïsme, expressionisme, anti-militarisme, revolutionair verzet, anarchisme. De proletarische rebellie uit zich onder andere in propaganda voor een 'neem- en eetrecht', dienstweigering, maar ook in 'de bom van 1921' (Piet Kooijman) en oproepen tot solidariteit met de muiers der Zeven Provinciën in 1933. Tussen de revolutionaire toespraak van Troelstra in 1918 en de veroordeling van Sneevliet in 1933 liggen in deze 'alternatieve vaderlandse geschiedenis' de gedichten en gedachten van weinig bekende pre-provo's, auteurs, idealisten en saboteurs.

Anton Constandse, die de tijd en ontwikkeling meebeleefde, schreef een uitvoerige inleiding over deze, naar een diepe depressie snellende periode, waarbij gebruik gemaakt is van moeilijk toegankelijke bronnen: brochures en tijdschriften als *Alarm* (1922-1926) en *Opstand* (1926-1928).